

Βιβλίον Γεωργίου Δ. Κωνσταντίνου. Καίεως
διδασκάν. Συνομοσπονδία Εὐαγγελιστῶν τοῦ
Πόντου. Ἐκδόσις ἐν 27.7.1949

ΔΙΑ ΤΑΣ ΩΡΑΣ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΕΥΚΩΝ

“ΟΙ ΕΥΖΕΣ”

ΠΕΥΚΑ ΑΔΕΣΠΟΛΗΣ

Τ.Κ. 68100 Τηλ. 61-405

ΥΠΟ

Ἀρχιμ. ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

Ἱεροκήρυκος τοῦ Ναοῦ Μητροπόλεως Ἀθηνῶν

Ἔκδοσις δευτέρα

ΑΘΗΝΑΙ

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ Η “ΖΩΗ”

1947

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου», εἶναι ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, εἰδικώτερον πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἀπευθυνομένη.

Ἡ δὲ παράκλησις αὕτη, ἡ βαθεῖα παρηγορία, τὴν ὁποῖαν ἡ θεία ἀλήθεια μεταδίδει εἰς τοὺς πονοῦντας, εἶναι πολὺ ἀναγκαιοτέρα εἰς ὥρας γενικῶν καὶ βαθειῶν δοκιμασιῶν καὶ θλίψεων. Εἰς ταύτας δὲ ἔχει καὶ πάλιν ὁ ἐλληνικὸς λαὸς μέγα μερίδιον. Πόνος εἰς βάθος καὶ εἰς ἔκτασιν εἶναι οἱ πόλεμοι. Καὶ ὑπὸ τὸν πόνον αὐτὸν ζῇ ὁ λαὸς μας σήμερον.

Ὡς εἶδος, λοιπόν, ὑπακοῆς εἰς τὴν ἐντολὴν περὶ παρακλήσεως τοῦ λαοῦ ἅς θεωρηθῇ τὸ παρόν. Τὸ ζήτημα τοῦ πόνου καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ λυτρώσεως ἔγινε κατὰ καιροὺς θέμα ἀρθρογραφίας εἰς τὸ περιοδικὸν «Ζωή». Τὰ ἄρθρα ἐκεῖνα, συνηρμολογημένα καταλλήλως καὶ ἐπηυξημένα, περιελήφθησαν ἐνταῦθα, διὰ ν' ἀποτελέσουν εὐχρηστον τεῦχος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ πόνου εὐρισκομένου ἀναγνώστου.

Παρακαλοῦμεν δὲ ὅπως ὁ ἀγαθὸς Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐκχύσῃ ἀπὸ τὸν ἀνεξάντλητον πλοῦτον τῆς παρακλήσεώς Του παρηγορίαν εἰς πᾶσαν πονοῦσαν καρδίαν, τὰς γραμμὰς τοῦ παρόντος διεξερχομένην, ὥστε ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν τελευταίαν γραμμὴν νὰ ἐπαναλαμβάνῃ μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «Καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει· ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἰανουαρίου 1941.

Ἀρχιμ. Σεραφείμ Γ. Παπακώστας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΥΡΙΟΥ

1. Τὸ γενικὸν φαινόμενον τοῦ πόνου.

Ἐὰν ὥρισμένοι μόνον ἐποχαὶ τῆς ἀνθρωπίνης ιστορίας θὰ ἤμποροῦσαν νὰ διεκδικήσουν τὸν τίτλον «ἐποχὴ πόνου καὶ θλίψεως», ἐπειδὴ μεγάλαι ὁμάδες ἀνθρώπων κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἔπασχον, καμμία δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ «ἐποχὴ γενικῆς χαρᾶς καὶ εὐτυχίας».

Πράγματι. Δὲν ὑπάρχει ἐποχή, πὺν δὲν ἔχει ὀνθρώπους πονοῦντας, καὶ ἄρα ἀκατάλληλος διὰ τοιοῦτο θέμα. Οὐδὲ ἄνθρωπος, πὺν δὲν διετέλεσεν ἢ δὲν θὰ διατελέσῃ εἰς κἄποιαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους καὶ τοῦ βίου του τὸ πρόσωπον τοῦ πόνου, ὁ πάσχων καὶ θλιβόμενος. Δὲν ἀπέφυγε κανεὶς τὸ πικρὸν τῆς θλίψεως ποτήριον, τοῦ ὁποίου τὸ δηλητήριον εἰσχωρεῖ πολλάκις μέχρι τῶν βαθέων τῆς ὑπάρξεώς μας.

Εἶναι γενικὸν τὸ φαινόμενον τοῦ πόνου μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Εἰς ὁποιονδήποτε μέρος τῆς γῆς καὶ ἂν εὐρίσκεσαι, εἰς ὁποιαδήποτε δὲ τάξιν ἀνθρώπων—πτωχῶν ἢ πλουσίων, ἀγραμμάτων ἢ πεπαιδευμένων, ἰδιωτῶν ἢ ἀξιωματούχων—καὶ ἂν στρέψῃς τὸ βλέμμα σου, θὰ εἶρῃς πάντοτε τὸν πόνον νὰ ξεσχίζει τὴν καρδίαν πολλῶν καὶ νὰ πιέζῃ τὰ στήθη πλείστων.

Καὶ πρῶτον θὰ εὕρῃς τὸν πόνον τὸν φυσικόν, ὃ ὁποῖος διὰ τῆς ἀσθενείας ρίπτει εἰς τὸ κρεββάτι συντετριμμένους τοὺς ἔως χυδῆς ἀκμαίους ὁργανισμούς. Μὲ τὴν δοριμύτητά του ἢ τὴν χρονίαν καὶ ἐξαντλητικὴν παρὰτάσιν του δημιουργεῖ καμίνι δοκιμασίας. Μὲ τὸ πλῆθος τῆς πελατείας του καταλαμβάνει αὐθαίρετως σχεδὸν εἰς κάθε σπῖτι καὶ ἀπὸ ἓνα κρεββάτι, γεμίζει τὰ ποικιλώνυμα νοσοκομεῖα καὶ θεραπευτήρια, ἀπασχολεῖ γύρω ἀπὸ τοὺς πάσχοντας πελάτας του πλῆθος ἄλλο προσώπων, ποὺ συμμερίζονται τὴν πίκραν του, ἢ ἀγωνίζονται διὰ τὴν θεραπείαν του. Τὸν πόνον τὸν φυσικόν, ὃ ὁποῖος μὲ τὴν πτωχείαν καὶ τὴν στέρησιν αὐξάνει τὸν κόπον καὶ τὸν μόχθον· μαραίνει τρυφερὰ σώματα παιδιῶν· δημιουργεῖ τὸ κατάλληλον ἔδαφος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἀσθενειῶν· πικραίνει πλῆθος καρδιῶν ἢ συνεργεῖ ν' ἀναπτυχθῇ μέσα εἰς αὐτὰς ὁ φθόνος καὶ ἡ ζηλοτυπία, τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη, ἡ κλοπὴ καὶ ἡ ἀρπαγὴ, ἡ ποικίλη κακία.

Τὸν πόνον τὸν συναισθηματικὸν δεύτερον. Τὸν πόνον ποὺ δημιουργεῖ ὁ θάνατος προσώπων προσφιλῶν. Τὸν πόνον τῆς χηρείας καὶ τῆς ὀρφάνιας, ἡ ὁποία εἰς πολλὰς περιστάσεις ἔχει νὰ κλαύσῃ ὄχι μόνον τὸν χωρισμὸν συζύγου, πατρός, ἀδελφοῦ στοργικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν στέρησιν τοῦ προστάτου. Τὸν πόνον τῆς ἀποτυχίας εἰς σοβαρὰς τοῦ βίου ὑποθέσεις, ὅπως εἶναι ὁ γάμος. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸς ὁ πόνος, ὅταν ὁ γάμος ἔφερεν ὡς σύντροφον τῆς ζωῆς ἓνα μέθυσον, ἓνα ἄσωτον, ἓνα βάρβαρον καὶ τυραννικὸν ἄνδρα, ἢ μίαν φολόνεικον καὶ γλωσσώδη, σπάταλον καὶ ἀσυμβίβαστον γυναῖκα. Τὸν πόνον ἀτυχῶν γονέων, ποὺ βλέπουν ὅτι τὰ παιδιὰ των ἐξειλίχθησαν εἰς κακότροπα, ἀτίθασσα, ἀνυπότακτα, ἀνή-

θικά, ποτίζοντα μὲ καθημερινὰς πικρίας τοὺς γεννήτορας των. Τὸν πόνον τοῦ ἐκπесόντος, τοῦ χρεωκοπημένου, τοῦ ἐρήμου, τοῦ ἀφίλου, τοῦ ἔως χθὲς πλουσίου ἢ ἀξιωματούχου, τὸν ὁποῖον περιεστοίχιζε πλῆθος προσώπων, ἀλλὰ σήμερον δὲν τὸν πλησιάζει κανένας, διότι οἱ φίλοι του ἦσαν φίλοι τῆς περιστάσεως, κόλακες, ἔχοντες ὡς ἀρχὴν τὸ «ζῇ χύτρα, ζῇ φιλία».

Τὸν πόνον τὸν ἠθικὸν τρίτον. Τὸν πόνον ποὺ δοκιμάζουν ὅλοι ὅσοι δὲν ἔγιναν ἠθικῶς πωρωμένοι καὶ ἀναισθητοί, ἀλλὰ γνωρίζουν μὲν καὶ ἐπιθυμοῦν τὸ καλόν, νικῶνται ὁμῶς ἀπὸ τὸ κακόν. Τόσον συχνὰ μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, μέσα εἰς τὴν ὑπαρξίν μας, αἰσθανόμεθα τὸ ἐγὼ μας διχασμένον εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα — τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀνωτέρου ἐγὼ, τὸ ὁποῖον «συννέδεται τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ», ὅπως λέγει ὁ θεῖος Παῦλος, καὶ τὸ στρατόπεδον τοῦ κατωτέρου καὶ ἁμαρτωλοῦ ἐγὼ, τῶν παθῶν τῆς ἁμαρτίας, τὸ «ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς καὶ αἰχμαλωτίζον τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας».

Ποιὸς δὲν ἡσθάνθη καὶ δὲν αἰσθάνεται τὸν θλιβερὸν ἀντίκτυπον τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς πάλης, ποὺ μᾶς αἰχμαλωτίζει πολλάκις εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ προκαλεῖ κατόπιν τὰ πικρὰ δάκρυα τῆς μετανοίας; Τὸν πόνον, ποὺ αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος τοῦ καθήκοντος, ὅταν ἐπάνω εἰς τὴν ἐκτέλεσίν του, ἐπάνω εἰς τὴν πορείαν τῆς ὑπακοῆς καὶ πειθαρχίας εἰς τὸ θεῖον θέλημα, συναντᾷ ἐμπόδια, συναντᾷ πολεμίους, συναντᾷ διωγμούς. Προσθέσατε ἔπειτα τὸν ἠθικὸν πόνον τῶν ἀδικουμένων, τῶν παραγκωνιζομένων, τῶν φθορουμένων καὶ μισουμένων ἀπὸ τὸ στενὸν καὶ προσφιλές των περιβάλλον, τῶν συκοφαντουμένων καὶ ὑφισταμένων τὴν ἀγρίαν ἐπίθεσιν ἀνθρώπων

ποὺ ζητοῦν νὰ καταξοχίσουν τὸ σεμνὸν ἔνδυμα τῆς τιμῆς καὶ ὑπολήψεως τοῦ ἄλλου καὶ νὰ τὸ πατήσουν εἰς τὸν βόρβορον.

Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν συνεχίσωμεν, δὲν θὰ ἐξαντλήσωμεν τὸν κατάλογον καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν εἰδῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πόνου καὶ τῆς ἐπὶ γῆς θλίψεως καὶ δοκιμασίας, τὴν ὁποίαν καλοῦνται νὰ ὑποστοῦν ὅλα τὰ τέκνα τοῦ Ἀδάμ, ὅλοι οἱ διαβάται τῆς γῆς. Καταντᾷ νὰ ὑπάρχουν ὅσοι ἄνθρωποι, τόσοι καὶ πονοῦντες. Καθένας μὲ τὴν σειρὰν του καὶ μὲ τὸ εἶδος τοῦ πόνου του!

Τί λοιπὸν ἔχει νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι τοῦ πόνου; Ποίαν στάσιν θὰ λάβῃ; Εἰς τί κατέληξαν ὅλαι αἱ ἀνθρώπινοι προσπάθειαι ἀπέναντι τοῦ πόνου;

Εἰς τίποτε. Ἐὰν κανεὶς ἀρνηθῇ τὸν πόνον, πρέπει νὰ γίνῃ ἢ ἀναίσθητος ἢ παράφρων. Ἐὰν προσπαθήσῃ νὰ τὸν ἐξαλείψῃ, νὰ τὸν ἀποφύγῃ, νὰ τὸν ἐξουδετερώσῃ, θὰ εὗρῃ τὸ πρᾶγμα ἀδύνατον, θὰ συντελέσῃ ἴσως νὰ μεγαλώσῃ περισσότερον. Ἐὰν ζητήσῃ τὴν θεραπείαν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸ περιβάλλον του, θὰ ματαιοπονήσῃ, ἐνδέχεται νὰ δημιουργήσῃ νέας καὶ ὀδυνηροτέρας πληγὰς καὶ πηγὰς πόνου. Τί λοιπὸν πρέπει νὰ γίνῃ;

2. Οἱ παρακλήτορες κακῶν καὶ ὁ Παράκλητος.

Νὰ τὸν διασκεδάσῃς τὸν πόνο σου, νὰ τὸν λησμονήσῃς, συνιστοῦν οἱ πρόχειροι παρηγορηταί. Κάμε ταξείδια. Αἱ ἐντυπώσεις τῶν νέων τόπων, τὰ ποικίλα θεάματα, ἡ ἀλλαγὴ τῶν παραστάσεων θὰ ἀπομακρύνῃ τὴν θλίψιν.

Πολὺ εὐκόλος τρόπος παρηγορίας. Ἀλλὰ φάρμακον «κομπογιαννίτου». Διότι εἰς τὰ ταξείδια ἀντέχουν τὰ

οικονομικά πολὺ ὀλίγων ἀνθρώπων. Θὰ ἦτο δὲ ἐσχάτη μωρία νὰ εἴπῃς εἰς ἓνα πτωχὸν νὰ κάμῃ ταξείδια, διὰ νὰ διασκεδάσῃ τὴν θλίψιν του, ὅταν βλέπῃ τὰ παιδιὰ του νὰ πεινοῦν. Ἡ καὶ εἰς ἓνα πλούσιον, ὅταν πάσῃ ἀπὸ ἀσθένειαν ποὺ δὲν ἐπιδέχεται μετακινήσεις καὶ ἔχει ἀνάγκην νοσηλείας διαρκοῦς. Ἡ εἰς ἓνα οἰκογενειάρχην, ὁ ὁποῖος τὴν πηγὴν νῆς θλίψεώς του τὴν ἔχει μέσα εἰς τὴν οἰκογένειάν του, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐγκαταλείψῃ. Ἡ εἰς ἓνα ὑπάλληλον, ἓνα ἐπαγγελματίαν, μίαν χήραν μητέρα μικρῶν ὀρφανῶν, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι καθηλωμένοι εἰς τὴν δουλειά των καὶ εἰς τὸ σπίτι των. Ἐπειτα τὰ ταξείδια—καὶ δι' ἐκείνους ποὺ ἔχουν χρήματα—δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἰσόβια. Θὰ ἐπιστρέψῃς ὕστερα ἀπὸ ἓνα διάστημα χρόνου. Μὰ ἂν εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ ἐπιστρέψῃς εἰς τὸ αὐτὸ περιβάλλον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχεται ἡ θλίψις; Θὰ σοῦ συστήσουν νέα ταξείδια; Πόσον ματαία παρηγορία!

Ἐλα νὰ γλεντήσωμε γιὰ νὰ ξεχάσῃς τὰ βάσανά σου, προσκαλοῦν τοὺς πονοῦντας φίλους οἱ λαϊκώτεροι τύποι τῆς εὐκόλου παρηγορίας. Ἀλλ' οἱ πανσίλυποι αὐτοὶ τόποι τοῦ γλεντιοῦ προσφέρουν μὲν τὸ εὐχάριστον ναρκωτικόν, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ ἀναισθησίαν εἰς τὸ πονεμένον σῶμα καὶ εὐδιαθεσίαν εἰς τὴν πληγωμένην ἀπὸ τὴν θλίψιν καρδίαν; ἀλλὰ δὲν θεραπεύει τὴν αἰτίαν τῆς θλίψεως, δὲν παρέχει εὐεργετικὸν ἀντίρροπον. Τοῦναντίον δηλητηριάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. Οἱ τόποι τοῦ γλεντιοῦ προσφέρουν μίαν προσωρινὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν πόνον, διὰ νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου μεγαλυτέραν δόσιν θλίψεως. Εἴτε οἰνόπνευμα εἶναι τὸ πανσίλυπον αὐτὸ τοῦ γλεντιοῦ—ὑπὸ

οἷονδῆποτε ὄνομα καὶ ἂν εἰσάγεται εἰς τὸν ὀργανισμόν, ὥς λαϊκὸν οὔζο, ἢ ὥς ἀριστοκρατικὸν «κοκταίηλ»—εἴτε ἄλλο δηλητήριον—ἀπὸ τοῦ λαϊκοῦ χασίς μέχρι τῆς κοκαΐνης καὶ τῆς μορφίνης πρὸς εὐρίσκει θέσιν καὶ εἰς τὰ μέγαρα πλουσίων—εἰς τὸ ἴδιον ὁδηγεῖ ἀποτελεσματικόν· Εἰς τὴν δηλητηρίασιν, τὴν σωματικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν δηλητηρίασιν. Ἔστιν ἀρα εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψεως. Πόσα τέτοια ἐρεΐπια καὶ συντρίμματα ὑπάρχουν εἰς τὰς σημερινὰς κοινωνίας! Ἐζήτησαν μὲν τὰς παρηγορίας τοῦ εἶδους αὐτοῦ νὰ θεραπεύσουν τὸν πόνον τὸν μικρὸν καὶ ἄνοιξαν μεγάλον, ἀθεράπευτον, θανατηφόρον! Ἄνοιξαν πόνον ποὺ παρέσυρε εἰς τὸν θάνατον σῶμα καὶ ψυχὴν!

Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα φάρμακα, ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ πρόχειροι αὐτοὶ παρηγορηταί. Ἄλλ' εἶναι τῆς αὐτῆς ποιότητος καὶ ἔχουν τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Ἀντὶ νὰ θεραπεύσουν τὴν θλίψιν, ἀνοίγουν νέας καὶ ὀδυνηροτέρας πληγὰς πόνου. «Ἀκήκοα τοιαῦτα πολλά», εἶπεν ὁ Ἰὼβ εἰς τοὺς τρεῖς πικροὺς ἐκείνους φίλους, ποὺ ἐπῆγαν νὰ τὸν παρηγορήσουν. Ἀλλά, προσέθεσε, «παράκλητορες κακῶν πάντες» (16. 2). Ὅλοι εἶναι παρηγορηταὶ κακῶν, ποὺ αὐξάνουν τὸν πόνον. Δὲν εἶναι βεβαίως ὅλοι ἄνθρωποι κακοί. Ἐνδέχεται νὰ ἔχουν τὰς ἀγαθωτέρας διαθέσεις. Ἀλλ' εἶναι «κομπογιαννῖται». Δὲν ξεύρουν τὴν θεραπείαν τοῦ πόνου. Καὶ δίδουν φάρμακα ποὺ βλάπτουν ἀντὶ νὰ θεραπεύσουν. Ἔστιν, καὶ χωρὶς νὰ θέλουν, αὐτοὶ μὲν γίνονται «παράκλητορες κακῶν», ὁ δὲ κόσμος μένει γεμῆτος ἀπὸ ἀνθρώπους πονεμένους, σκυνθρωπούς, ἀπηλπισμένους. Πολλάκις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ λατρικὴ διὰ στόματος κορυφαίων ἀντιπροσώ-

πων της, ὅπως εἶναι ὁ παγκοσμίου φήμης βιολόγος Ἄλεξ. Καρρέλ, ἐτόνισεν ὅτι τὰ νευρικά νοσήματα ἐπλήθυναν καὶ μέγα μέρος ἀνθρώπων ὑποκύπτουν εἰς τὴν λύπην των, καταντῶντες νευροπαθεῖς, βαρέως μελαγχολικοί, παράφρονες. Πῶς ν' ἀποφύγουν τὸ κατάντημα αὐτό; Ἀφοῦ δὲν εὗρηκαν πουθενὰ παρηγορίαν, ἀλλὰ παντοῦ θλίψιν;

Καὶ ὁμως εἶναι τόσον κοντά των τὸ μοναδικόν, τὸ ἄριστον φάρμακον. Ἡ θρησκεία. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία θὰ γεμίσῃ φῶς τὴν ψυχὴν τὴν πονεμένην, ἡ ὁποία θὰ ἀποκαλύψῃ τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν τῶν θλίψεων. Εἶναι τόσον κοντά ὁ Παράκλητος, ὁ ἀληθινὸς καὶ ἀλάνθαστος παρηγορητής. Προσκαλεῖ, ἀντὶ νὰ τὸν προσκαλέσουν. Τόσον εἶναι καταδεκτικός. Προσκαλεῖ καὶ τὸν πλεόν μικρὸν καὶ πιωχὸν καὶ ἀφανῆ θλιβόμενον: «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι», φωνάζει. «Καγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς», ὑπόσχεται. Ἐλᾶτε κοντά μου ὅλοι ὅσοι κάμπτεσθε ἀπὸ τὸν κόπον καὶ τὸ φορτίον τῶν θλίψεών σας, καὶ Ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναπαύσω. Ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις με», προσθέτει. Στρέψε πρὸς Ἐμὲ τὴν ψυχὴν σου καὶ ζήτησε τὴν παρηγορίαν, τὴν λύτρωσιν, ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. Καὶ Ἐγὼ θὰ σὲ γλυτώσω, θὰ σὲ ἀναπαύσω εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ αἰσθανθῇς ἀπαραίτητον ἀνάγκην τῆς ψυχῆς σου νὰ μὲ δοξάσῃς. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια αὐτὴ θὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν. Τώρα πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν ποία

3. Ἡ αἰτία τοῦ πόνου.

Ἀπὸ ποῦ προῆλθεν ὁ πόνος; Διὰ τί νὰ πάσχωμεν;
Ἐπλάσθημεν ἄρα γε διὰ νὰ θλιβώμεθα; Πῶς συμβαί-
νει ὥστε ὁ ἄνθρωπος ὁ λογικός, τὸ τελειότερον τῶν ἐπὶ
γῆς πλασμάτων, νὰ πάσχη περισσύτερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα;

Τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἐβασάνισαν τὸ μυαλὸ τῶν σοφω-
τέρων τέκνων τῆς γῆς. Καὶ ἡ ἀποτυχία των εἰς τὴν εὖ-
ρεσιν τῆς αἰτίας τοῦ πόνου, αἱ ἄτοποι καὶ ἐσφαλμέναι
ἀπαντήσεις, ποὺ ἔδωκαν εἰς αὐτά, ἡ ἄγνοια τῆς αἰτίας
καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν θλίψεων, ηὔξανε τὸν πόνον καὶ
ἐπολλαπλασίαζε τὴν ψυχικὴν κατάθλιψιν καὶ ὠδήγει εἰς
τὰς θλιβερωτέρας λύσεις. Τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἀκούομεν
τόσον συχνὰ καὶ μὲ λαϊκωτέραν διατύπωσιν: Γιατί νὰ
ὑποφέρω ἐγώ; Τίνος κακὸ ἔκαμα; Γιατί ἐμένα μὲ τι-
μωρεῖ τόσον ὁ Θεός; Πόσα τέτοια παράπονα ἐκστομί-
ζονται συχνὰ ἀπὸ ἀνθρώπους πονεμένους! Καὶ τὸ σπου-
δαῖον εἶναι, ὅτι σχεδὸν ὅλοι θεωροῦν ἀναίτιον καὶ ἀνέ-
νοχον τὸν ἑαυτὸν των, μεταθέτουν δὲ εἰς τὸν Θεὸν τὴν
αἰτίαν τοῦ πόνου. Εἶναι λοιπὸν ὁ Δημιουργὸς αἰτία τοῦ
πόνου τοῦ ἀνθρώπου;

Ἄπαγε! Ὁ ἀγαθὸς Θεὸς δὲν εἶναι ποτὲ αἷτιος κα-
κοῦ. Τοιαύτη βλάβη ἰδέα προέρχεται μόνον ἀπὸ
ἐκείνους ποὺ ἔχουν βαθεῖαν ἄγνοιαν, ὅχι μόνον τῆς αἰ-
τίας τοῦ πόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ποία λοι-
πὸν εἶναι ἡ αἰτία τοῦ πόνου;

Ἡμεῖς οἱ ἴδιοι! Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπαίτιος τοῦ πώ-
νου του!

Πράγματι. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἐβγῇ ἀπὸ τὰ δημι-
ουργικὰ χέρια τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, ἦτο πραγματικὰ εὖτυ-

7
θξιν τρδοχις

χής, ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν τοῦ Δημιουργοῦ ἀντλῶν τὴν ἄλ-
πον καὶ ἥρεμον ζωὴν του. Σύννεφον θλίψεως δὲν ἐπε-
σκίαζε ποτὲ τὸν ψυχικόν του ὁρίζοντα. Πόνος ὁποιοσδή-
ποτε δὲν ἐπίεξε ποτὲ τὴν καρδίαν του. Ἐμπόδιον
ὁποιονδήποτε δὲν παρενεβάλλετο εἰς τὰς σχέσεις του πρὸς
τὸν ἀγαθὸν Θεόν. Ἡ παραδεισιακὴ ζωὴ τῶν πρωτοπλά-
στων ὁμοίαζε μὲ μερικὰς γλυκείας ἡμέρας τῆς ἀνοιξέως,
κατὰ τὰς ὁποίας ἡ μετρία θερμοκρασία, ἡ αὔρα ἡ ἀπα-
λή, ἡ βλάστησις τῆς φύσεως, ἡ ποικιλία τῶν χρωμάτων
καὶ ἀρωμάτων τῶν ἀνθέων, δημιουργεῖ ἀνέκφραστον
τέρψιν.

Ἄλλ' αἴφνης ἀνεμοσιρόβιλος τρομερὸς ἐνέσκηψε καὶ
ἀνέτρεψε καὶ κατέστρεψε τὴν εὐχάριστον καὶ ἄλυπον ἐκεί-
νην ζωὴν. Πνεῦμα πονηρὸν εὗρηκεν εἴσοδον εἰς τὴν ψυ-
χὴν τῶν πρωτοπλάστων, τοὺς εἴλκυσε διὰ τῆς ἀπάτης εἰς
τὴν ἁμαρτίαν, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστασίαν.
Καὶ οὕτως εἰσῆγαγεν εἰς τὴν ἐπὶ γῆς δημιουργίαν τὸ
ἄγνωστον ἕως τότε ἡθικὸν κακόν. Ἐκτοτε τὸ ἡ-
θικὸν κακόν, ἡ ἁμαρτία, ὡς σκέψις καὶ ὡς ἐπιθυμία
καὶ ὡς πράξις, ἐπολλαπλασιάσθη καὶ ἐξωγκώθη καὶ ἐκυ-
ριαρχήσεν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων.
Ἀφ' οὗτου δὲ τὸ ἡθικὸν κακὸν εἰσώρμησεν εἰς τὸν κό-
σμον, ἔκτοτε, ὡς συνέπεια ἀναπόφευκτος, ἐπλημύρισε
καὶ τὸ φυσικὸν κακόν, ἡ ἀσθένεια, ὁ πόνος, ἡ θλί-
ψις, καὶ δὴ καὶ τὸ κορύφωμα τῶν δεινῶν ὁ θάνατος.
Ἐπρεπε τὸ κῦρος τοῦ νόμου, τὸν ὁποῖον ὁ ὑψιστος Νο-
μοθέτης—ὁ Θεὸς Δημιουργός—ἔθεσεν εἰς τὸν ἄνθρωπον,
να ἀναστηλωθῇ διὰ τιμωρίας τοῦ παραβάτου ἀνθρώπου.
Ἐπρεπεν ὁ ἄνθρωπος νὰ αἰσθανθῇ βαθύτατα ὅτι ἡ ἁ-
μαρτία, ἡ καταπάτησις τοῦ θείου νόμου, δὲν εἶναι ἀκίν-

δυνον παιγνιδάκι, ἀλλ' ἔχει θλιβερωτέρας συνεπείας. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς τὸν εἰδήμενον χημικόν, ποὺ σοῦ λέγει ὅτι τὸ ὑγρὸν αὐτὸ εἶναι δηλητήριο ἱκανὸν νὰ δηλητηριάσῃ τὸν ὁργανισμόν σου, νὰ δημιουργήσῃ πόνους φρικτοὺς καὶ νὰ ἐπιφέρῃ τὸν θάνατον, θελήσῃς δὲ νὰ λάβῃς πείραν καὶ νὰ τὸ πῆς, φυσικὰ θὰ πάθῃς δλας τὰς θλιβεράς συνεπείας τῆς παρακοῆς σου.

Τοῦτο ἔπαθε καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ἦκουσεν ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν Δημιουργόν του, ὅτι ἡ παράβασις τοῦ νόμου του θὰ εἶχεν ὥς ἄμεσον ποινὴν καὶ συνέπειαν τὸν θάνατον, ἐνῶ προωρίσθη νὰ γίνῃ ἀθάνατος, νὰ ἔχῃ καὶ σωματικὴν ἀθανασία. «Ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα» ἦτο ὁ ἀρχικὸς προορισμός του (Γεν. 3. 22). Ἀλλ' ἀφοῦ δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ λάβῃ προσωπικὴν πείραν τοῦ ψυχικοῦ τούτου δηλητηρίου ποὺ λέγεται παρακοή, ἠθικὸν κακόν, ἁμαρτία, εἰσέρχεται εἰς τὰ πράγματα ὅτι «τὰ ὀφώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος» (Ρωμ. 6. 23), ποινὴ καὶ συνέπεια τῆς ἁμαρτίας εἶναι ὁ θάνατος. Ζωὴ «ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς», χωρὶς πόνους καὶ λύπας, ὠρίσθη ἡ ζωὴ του. «Ἀρχέτωσαν πάσης τῆς γῆς· κατακυριεύσατε αὐτῆς», ἦτο τὸ θέλημα καὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλ' ἀφοῦ ἠθέλησαν νὰ γίνουν ἀποστάται ἀπὸ τοῦ προσφέροντος τὰς ἀνεκτιμήτους αὐτὰς δωρεάς, φυσικὰ ἀκούουν κατόπιν ὅτι ἐκδιώκονται «ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι τὴν γῆν», ἡ ὁποία τώρα θὰ προσφέρῃ «ἀκάνθας καὶ τριβόλους» ὥς πληρωμὴν τοῦ κόπου καὶ ἰδρωτός των· ὅτι «ἐν λύπαις» θὰ τρώγουν τὰ πτωχὰ προϊόντα τῆς· ὅτι «πληθυνεῖ τὰς λύπας καὶ τὸν στεναγμόν» των· ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ

εἶναι πλέον ὁ ἄρχων τῆς γῆς, ὁ κατακυριεύων αὐτῆς, ἀλλ' ἡ γῆ καὶ ὁ φυσικὸς ἐν γένει κόσμος θὰ ἐπαναστατῇ κατὰ τοῦ ἐπαναστάτου ἀνθρώπου καὶ θὰ γεμίζῃ τὴν ζωὴν του μὲ ποικίλας ἀσθενείας διὰ μέσου τῶν μικροβίων καὶ τῶν καιρικῶν μεταβολῶν του, μὲ ποικίλας ζημίας διὰ μέσου τῶν πολυνύμων θεομηνιῶν, μὲ ποικίλους πόνοὺς διὰ μέσου τοῦ πλημμυρίζαντος φυσικοῦ κακοῦ. Ἴδου ποία εἶναι ἡ γενικωτέρα καὶ ἀρχικὴ αἰτία τοῦ πόνου, ἡ ἀπαισία—τόσον δὲ βαθεῖα—ρίζα πάσης ἀταξίας ἀπὸ ὅσας συμβαίνουν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Εἶναι τὸ ἡθικὸν κακόν, ἡ ἁμαρτία, τὴν ὁποίαν διέπραξεν ὁ ἄνθρωπος, μετέδωκε δὲ κληρονομικῶς εἰς τοὺς ἀπογόνους του καὶ κρατεῖ ζηλοτύπως ὥς ἐξόχως προσφιλὲς κτῆμα τοῦ.

Εἴπομεν ὅτι ἡ ἁμαρτία εἶναι ἡ γενικωτέρα καὶ ἀρχικὴ αἰτία τοῦ πόνου. Διότι εἰς πλείστας περιστάσεις αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ εἰδικωτέρα καὶ ἄμεσος αἰτία. Διότι, ὅπως ὀρθότατα λέγει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, «τὰ πλείονα τῶν νοσημάτων ἐξ ἁμαρτημάτων ἐστὶ ψυχικῶν». Καὶ ὅπως ἡ καθημερινὴ πεῖρα μαρτυρεῖ, πλείστοι πονοῦν, ἀποτελοῦν ἀτελείωτον πελατεῖαν ποικιλωνύμων ἰατρείων, σύρουν τὰ πληγωμένα μέλη των, ἔνεκα τοῦ ἁμαρτωλοῦ των βίου. Γνωρίζει δὲ ὁ ἀναγνώστης ὅτι μεταξὺ τῶν ἁμαρτημάτων, ποὺ γίνονται ἄμεσος αἰτία τοῦ πόνου, πρώτην θέσιν καὶ ὀλεθριωτάτην ἐπίδρασιν ἔχουν αἱ ἀσωτεῖαι, τὰ λεγόμενα σαρκικὰ καὶ ἀνήθικα ἁμαρτήματα, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν εἰς τὸ σῶμα τόσην φθορὰν καὶ ἀθλιότητα, τὰ ὁποῖα πολλαπλασιάζουν τοὺς τραυματίας, τοὺς παραλύτους, τοὺς παράφρονες.

Αὕτῃ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία τοῦ πόνου.

4. Ὁ σκοπὸς τοῦ πόνου.

Ἐν τούτοις ὁ ἀνθρώπινος πόνος καὶ ἐν γένει τὸ φυσικὸν κακὸν δὲν μένει μόνον ὡς θλιβερὸν ἀποτέλεσμα τῆς παραβάσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου· δὲν ἔμεινε μόνον ὡς τιμωρία τῆς ἀνταρσίας, ἡ ὁποία ἐγίνε κατὰ τῆς ἠθικῆς τάξεως, ἀλλ' ἔχει καὶ σκοπὸν. Ὁ ἀγαθὸς Θεὸς δίδει καὶ εἰς τὸν πόνον σκοπὸν. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ πόνου;

Σκοπὸς τοῦ πόνου εἶναι ἡ *θεραπεία τῆς ψυχῆς*.

Ἐπιτρέπει ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τὸν πόνον, ὅχι μόνον διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν παραβάτην καὶ ἀποσιάτῃν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ τὸν θεραπεύσῃ. Κυρίως διὰ νὰ θεραπεύσῃ, νὰ σώσῃ, νὰ *εὐεργετήσῃ*.

Τί κάμνουν οἱ ἰατροί, διὰ νὰ ἀντιδράσουν κατὰ τῶν μικροβίων, διὰ νὰ ἐξουδετερώσουν μίαν ἀσθένειαν, διὰ νὰ ἐξυγιάνουν ἓνα ὁργανισμόν ἀνθρώπινον, ποὺ ἀσθενεῖ σοβαρῶς; Δίδουν φάρμακα, πικρὰ πολλάκις καὶ ἀηδῆ. Κάμνουν καυτηριάσεις καὶ ἐγχειρήσεις, ὀδυνηρὰς πολλάκις καὶ ἐξαντλητικὰς. Ἐπιβάλλουν δίαιταν, μακρὰν πολλάκις καὶ περιοριστικὴν. Τοιαύτην μέθοδον χρησιμοποιοεῖ καὶ ὁ Θεός. Ἡ μᾶλλον παρουσιάζει ἀσυγκρίτως σοφώτερον συνδυασμὸν ἢ σοφία καὶ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν παιδαγωγοῦσαν θλίψιν. Ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος φαίνεται ὅτι τιμωρεῖ τὴν ἁμαρτίαν—καὶ τοιαύτη τιμωρία εἶναι ὁ πόνος—οὕτω δὲ ἀποκαθιστᾷ τὸ κῆρος τοῦ νόμου του, τὸν ὁποῖον ὁ ἁμαρτάνων ἄνθρωπος καταπατεῖ, ἀπὸ τὸ ἄλλο θεραπεύει διὰ τοῦ πόνου τὴν ψυχὴν τὴν δηλητηριασμένην ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ἡ ἀγάπη του ἐπεμβαίνουσα δίδει εἰς τὸν πόνον θεραπευτικὴν ιδιότητα. Τὸν

μεταβάλλει εἰς φάρμακον ἀποτοξινώσεως τῆς ψυχῆς. Τὸν χρησιμοποιεῖ ὡς καντήριον καὶ ἐγχείρουν, διὰ τῆς ὁποίας ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν ψυχὴν τὸν κακοήθη ὄγκον τῆς ἁμαρτίας, καταστρέφει τὸ θανατηφόρον τοῦτο μικρόβιον τῆς ψυχῆς καὶ τὴν σώζει ἐκ τοῦ αἰωνίου θανάτου. Τὸν χρησιμοποιεῖ ὡς ἓνα εἶδος ψυχικῆς διαίτης, διὰ τῆς ὁποίας παρεμποδίζει μὲν τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἁμαρτίας, καθελώνων τὸν ἁμαρτωλὸν «ἐπὶ κλίνης ἀρρωστίας», ἐτοιμάζει δὲ τὴν μετάνοιαν, τὴν ἐπιστροφὴν, τὴν ψυχικὴν ἐξυγίανσίν του. Καὶ ἔτσι ὁ πόνος, ἐνῶ προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, μεταβάλλεται ἀπὸ τὸν σοφὸν παιδαγωγόν, ἀπὸ τὸν μοναδικὸν ἱατρὸν τῶν ψυχῶν, ἀπὸ τὸν Θεόν, εἰς φάρμακον ἄριστον πρὸς θεραπείαν τῆς ἁμαρτίας.

Μὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιῇ ὁ Θεὸς τὸν πόνον, τὴν θλίψιν, τὴν στέρησιν, τὰ δάκρυα, διὰ νὰ ἐλκύσῃ τὸν ἁμαρτωλὸν εἰς μετάνοιαν;

Ἴδου ἄλλη βασανιστικὴ ἀπορία ἀνθρώπων ποὺ δὲν ἐγνώρισαν τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Τί θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτήν;

Ἀπαντῶμεν ὅτι διὰ πλείστους ἀνθρώπους ὁ πόνος εἶναι τὸ μοναδικὸν μέσον, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ μετανοήσουν καὶ θὰ σωθοῦν. Διὰ τοὺς ἄλλους εἶναι τὸ ἄριστον τονωτικὸν φάρμακον, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ τελειοποιηθοῦν. Ἀκόμη καὶ οἱ ἐμπειρότεροι ἱατροὶ ἤμποροῦν νὰ κάμουν καὶ λάθῃ καὶ νὰ χρησιμοποιήσουν ὀδυνηρὰν θεραπείαν ἐκεῖ ποὺ θὰ ἔφεραν τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα τὰ ἡπιώτερα καὶ μαλακώτερα μέσα. Ὁ ἀλάθης ὁμῶς ἱατρός, ὁ πάνσοφος Θεός, οὐδέποτε. Χρησιμοποιεῖ πάντοτε τὸ κατάλληλον φάρμακον πρὸς τὸν κατάλληλον σκοπόν. Δὲν ὑπάρ-

χει ἀμφιβολία ὅτι διὰ τὸν ἄσωτον υἱὸν τῆς παραβολῆς, ὅταν ἐξεδήλωσε τὴν διάθεσιν τῆς ἀποστασίας, ἐχρησιμοποίηθησαν καὶ συμβουλαὶ καὶ νουθεσίαι καὶ ὅλα τὰ πειστικά μέσα πὺν ἀρμόζουν εἰς ἐλευθέρους ἀνθρώπους διὰ νὰ ὑπακούουν θεληματικῶς εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' αὐτὰ ἀποδεικνύονται ἀνίσχυρα, ὅταν ἡ ἁμαρτία γεμίσῃ τὸν νοῦν μὲ τοὺς καπνοὺς τῆς ἐγωϊστικῆς ἀποστασίας, ὅταν σκληρύνῃ τὴν καρδίαν μὲ τὰς ἡδονὰς τῆς καὶ τὰ δηλητηρία τῆς, ὅταν αἰχμαλωτίσῃ τὴν θέλησιν μὲ τὴν δαιμονικὴν ὁρμὴν τῆς. Αἶ, τότε, μόνον «ἡ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει τὰ ὦτα». Μόνον ὁ πόνος μαλακώνει τὴν καρδιά, ὅπως τὸν σίδηρον ἡ φωτιά, διὰ νὰ ποιήσῃ τὴν μετάνοιαν· καθαρίζει τὸν νοῦν διὰ νὰ ἴδῃ καὶ μισήσῃ τὴν ἀπάτην τῆς ἁμαρτίας· ἐλευθερώνει τὴν θέλησιν διὰ νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν.

Ὁ ἄσωτος μόνον ὅταν ἔχασε τὰ πλούτη του, ὅταν κατήντησε δοῦλος ἐλεεινὸς καὶ χοιροβοσκὸς ἐξηυτελισμένος, γυμνὸς καὶ πεινασμένος, μόνον τότε «ἦλθεν εἰς ἐαυτόν», ἦλθε σιὰ σωστά του, ἠσθάνθη ὅτι χάνεται καὶ ἔλαβε τὴν ἡρωϊκὴν ἀπόφασιν: «ἀναστὰς ἐπιστρέψω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ ἐρῶ αὐτῷ, πάτερ ἡμαρτιον». Ἐὰν τὸν παράλυτον τῆς Καπερναούμ, τὸν ὁποῖον κατεβίβασαν ἀπὸ τὴν στέγην ἐμπρὸς εἰς τὸν Κύριον, ἡ ὀδυνηρὰ ἀσθενεία δὲν τὸν ἔρριπτε εἰς τὸ κρεβάτι ὡς ἓνα ζωντανὸν πτώμα, εἶναι ζήτημα ἂν θὰ ἄφινέ ποτε τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἂν θὰ ἐπλησίαζε ποτὲ τὸν Σωτῆρα. Ἀλλὰ τώρα, ἐξαγνισθεὶς διὰ τῆς ἀσθενείας καὶ μετανοήσας, ἀκούει ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Σωτῆρος: «Τέκνον, ἀφένονται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου». Καὶ ἔὰν ὁ ἄλλος παράλυτος τῆς Βηθσεδά, πὺν ἐκοίτετο ἐπὶ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη, δὲν ἐκαθαρίζετο εἰς τὸ

καμίνει τοῦ πόνου ἀπὸ τῆ σκωριὰ τῆς ἁμαρτίας, δὲν θὰ ἐγνώριζε ποτὲ τὸν Σωτῆρα καὶ δὲν θὰ ἤκουε τὴν σωτήριον καὶ δι' ἐκεῖνον καὶ δι' ἡμᾶς συνταγὴν: «Μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόρον τί σοι γένηται». Δηλαδή μὴ ξαναἁμαρτήσης πλέον, γιὰ νὰ μὴν πάθῃς χειρότερα. Διότι καὶ τῶν μακροτάτων ἐπὶ γῆς πόνων καὶ τῆς ἰσοβίου θλίψεως ὑπάρχουν καὶ χειρότεροι πόνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἀμετανόητος ἄνθρωπος ἠμπορεῖ νὰ καταντήσῃ.

Δὲν ὑπάρχει, λοιπόν, φάρμακον εὐεργετικώτερον ἀπὸ τὸν πόνον καὶ σκοπὸς ἀνώτερος ἀπὸ τὴν εἰς τὸν Θεὸν μετάνοιαν καὶ ἐπιστροφὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ πόνος ἀποβλέπει, καὶ τὴν ὁποίαν ἡ θλίψις κατεργάζεται. Δὲν ὑπάρχει δὲ γνῶσις χρησιμωτέρα διὰ τὸν ἐπὶ γῆς ἄνθρωπον, καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὸν Χριστιανόν, ἀπὸ τὴν γνῶσιν ταύτην περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ πόνου. Πόσα δάκρυα θὰ ἐσπογγίζοντο, πόσα σκότῃ θὰ διεφωτίζοντο, πόσαι καρδίαι θὰ παρηγοροῦντο, πόσοι πονοῦντες θὰ εὑρισκαν ταχύτεραν τὴν θεραπείαν τοῦ πόνου των, ἐὰν ἤθελαν νὰ μάθουν καὶ νὰ πιστεύσουν εἰς τὸν εὐεργετικώτατον σκοπόν, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς διὰ τοῦ πόνου των ἐτοιμάζει! Ἀσφαλῶς τότε θὰ ἔβλεπαν ὅτι ὁ πόνος εἶναι τὸ εὐεργετικὸν μαχαῖρι τοῦ χειρουργοῦ ἰατροῦ. Καὶ ὅχι μόνον θὰ ὑπέμεναν καρτερικῶς, ἀλλὰ καὶ θὰ ηὐχαρίστουν εὐγνώμωνως τὸν ἀγαθὸν Ἰατρόν. Διότι αὐτοὶ τὸν ἐγκατέλειψαν, ἀλλ' αὐτὸς δὲν τοὺς ἐγκατέλειπεν. Αὐτοὶ τὸν ἀπέφευγαν, αὐτὸς τοὺς ἐπεσκέφθη διὰ τοῦ πόνου, τοὺς ἐκάλεσε διὰ τοῦ πόνου, τοὺς ὁδηγεῖ διὰ τοῦ πόνου εἰς τὴν ἄλυσιν καὶ μακαρίαν ζωὴν.

5. Ὁ σκοπὸς τοῦ πόνου καὶ ὁ Ἱατρός.

Πολλοὶ βεβαίως ἀπὸ τοὺς πονοῦντας θὰ ἤθελαν τὸν Χριστὸν μᾶλλον ὥς ἱατρὸν σωμάτων. Θὰ ἤθελαν γὰρ τοὺς θεραπεύειν, καθ' ὃν τρόπον καὶ τοὺς ἀρρώστους τῶν θαυμαμάτων ποὺ περιγράφουν τὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια. Ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐνόησαν ἀκόμη τὸ βάθος, τὴν οὐσίαν τοῦ κακοῦ. Αἰσθάνονται τὰ προσωρινὰ ἀποτελέσματά του καὶ δὲν βλέπουν τὰ αἰώνια. Προτιμοῦν τὸ στιγμιαῖον ἀπὸ τὸ διαρκές. Ἐδῶ, λοιπόν, ὁ Χριστὸς ἀποδεικνύεται ἀνεκτίμητος καὶ μοναδικὸς ἱατρός. Καὶ προστοῦ καταγράψωμεν καὶ ἄλλους σκοποὺς τοῦ πόνου, πρέπει γὰρ ἐλκύσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὴν παροῦσαν παρένθεσιν, περὶ τοῦ θείου ἱατροῦ, σωμάτων καὶ ψυχῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὰ ἐννοήσῃ ἔπειτα καλύτερα τὸν σκοπὸν τοῦ πόνου.

Εἶναι δηλαδὴ ἀληθές, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἐξακολουθεῖ μὲν τῶρα τὰς θαυματουργικὰς ἐκείνας θεραπείας, μὲ τὰς ὁποίας ἀπηλευθέρωνεν ἀπὸ τὸν πόνον πλῆθος πασχόντων κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς του—καίτοι δὲν λείπουν ὀλοτελῶς καὶ σήμερον αἱ διὰ θαύματος θεραπείαι—ἐξακολουθεῖ ὅμως τὴν ἄλλην, τὴν μεγαλυτέραν, τὴν ἀνεκτίμητον θεραπείαν. Καὶ τοιαύτη θεραπεία εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν αἰτίαν τῶν ἀσθενειῶν καὶ τοῦ ἀνθρώπινου πόνου, ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ἡ σταυρικὴ θυσία του εἶναι ἡ αἰωνία καὶ ἀνεξάντλητος πηγὴ τῆς θεραπευτικῆς χάριτος, τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐξυγιάνσεως τῆς ψυχῆς. Αἱ δὲ σωματικαὶ ἀσθένειαι μετὰ τὴν σταυρικὴν θυσίαν τοῦ Χριστοῦ, δὲν εἶναι πλέον ἐπίφοβοι διὰ τοὺς πιστοὺς ποὺ ἐθεραπεύθησαν ψυχικῶς. Μέ-

νουν ὡς ὠφελιμώτατα παιδαγωγικὰ μέσα. "Όταν ὁ ἰατρὸς κατορθώσῃ νὰ καταστρέψῃ τὸ μικρόβιον, ποὺ προὐκάλεσε τὴν πλευρίτιδα, τότε τὰ ἐναπομένοντα ἔχνη τῆς ἀσθενείας ταύτης δὲν εἶναι πλέον ἐπίφοβα, συγκρατοῦν δὲ τὴν προσοχὴν τοῦ παθόντος, διὰ νὰ μὴ συμβῇ ὑποτροπὴ καὶ ἐπιδείνωσις. "Ετσι καὶ ὁ Χριστιανὸς ποὺ ἐθεραπεύθῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὁ Χριστιανὸς ποὺ μετενόησεν, ἐξωμολογήθῃ, ἐχάραξε ζωὴν χριστιανικὴν, δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ πλέον ἀπὸ τὰς σωματικὰς ἀσθενείας, αἱ ὁποῖαι τοῦναντίον θὰ τὸν συγκρατοῦν διὰ νὰ μὴ «ξανακυλήσῃ» εἰς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ θὰ τὸν ἐνισχύουν εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς ὑπομονῆς. Διὰ τοῦτο ἡ εὐεργεσία, τὴν ὁποίαν περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἰατροὺς καὶ τὰ φάρμακα δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν εἰς πλῆθος ἀνθρώπων, ποὺ πάσχουν καὶ κατάκεινται ὑπὸ τὸ βάρος ποικίλων ἀσθενειῶν, εἶναι νὰ τοὺς ὀδηγήσωμεν εἰς τὸν Ἰατρὸν τῶν ψυχῶν, ὁ ὁποῖος θεραπεύει τὴν αἰτίαν. Καὶ ὅταν θεραπευθῇ ἡ αἰτία, τότε εἴτε θεραπευθῇ ἡ σωματικὴ ἀσθένεια ἀπὸ τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην, εἴτε μείνῃ ἀθεράπευτος, ὡς ἰσόβιος παιδαγωγία, πάντως αἰωνία ὑγεία καὶ χαρὰ καὶ εὐτυχία ἐξησφαλίσθῃ.

Εἰς μίαν περίστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔφεραν εἰς τὸν Κύριον πλῆθος δαιμονιζομένων καὶ ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς, ὅλους δὲ τοὺς ἐθεράπευσε μὲ ἓνα λόγον, ὁ ἱερὸς εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος γράφει ὅτι τότε ἐξεπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ Ἡσαΐου, ὁ ὁποῖος προεῖπε περὶ τοῦ Χριστοῦ: «Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε» (8' 17). Παρατηρήσατε μὲ πόσον τόνον ὁ προφήτης καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀναφέρουν τὴν λέξιν «Αὐτός». Ναί, Αὐτός, ὁ παντοδύναμος Κύριος, ὁ πανάγαθος Θε-

ός, ὁ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἰατροὺς σοφώτατος καὶ ἀλάνθαστος Ἰατρός, ὁ ὑπὲρ πάντα πατέρα καὶ πᾶσαν μητέρα στοργικῶς ἀγαπῶν καὶ ἀγρυπνῶν ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι παντὸς ἀσθενοῦς. Αὐτὸς τότε ἀπὸ πρωῒας ἕως νυκτὸς προθυμώτατα ἐθεράπευε ποικίλους ἀρρώστους, διὰ τὴν βεβαιώσῃ πόσον βαθὺ εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν θεραπείαν μας. Αὐτὸς καὶ τώρα ἐξακολουθεῖ μὲ ἀμείωτον τὸ ἐνδιαφέρον του νὰ ἐπιζητῇ τὴν θεραπείαν μας, διὰ τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ ὡς μέσον τὸν ἀνθρώπινον πόνον· διότι «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Ἑβρ. 13. 8).

Ὅσάκις, λοιπόν, ἀπὸ ἀσθένειαν βαρεῖαν κατεχόμεθα, ἀπὸ συμφορὰν ἀπροσδόκητον πληγωνόμεθα· ὁσάκις εὐρισκόμεθα θλιμμένοι κοντιὰ εἰς τὸ κρεβάτι ἐπιθαναιῶς ἀσθενοῦς τέκνου, ἀδελφοῦ, γονέων, ὦ! πόσῃν παρηγορίαν, πόσῃν ἐλπίδα, πόσῃν ὑπομονὴν θὰ ἀντιλοῦμεν, διὰν ἐπαναφέρωμεν συχνὰ τὸν νοῦν μας εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ πόνου καὶ στηρίζωμεν ἀκλόνητα τὴν καρδίαν μας εἰς τὰ θεῖα λόγια: «Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε...». Τὰ μαῦρα καὶ μελαγχολικὰ σύννεφα ποὺ σκιάζουν τὴν ψυχὴν μας, τὸ δυσβάστακτον βάρος ποὺ πιέζει τὰ στήθη μας, ἡ ὀξύτης τοῦ πόνου ποὺ διατρυνπᾷ τὴν καρδίαν μας, θὰ διαλύωνται τότε, ὑπομονὴ δὲ καὶ καρτερία θὰ ἀναπτύσσεται, λέξεις δοξολογίας θὰ ἀναπέμπωνται, στέφανος θὰ καταβαίνειν ἄνωθεν. Διότι ὑπεσχέθη τὸ Πνεῦμα, ὅτι «μακάριος ἄνθρωπος ὃς ὑπομένει πειρασμόν, ὅτι δοκιμος γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς» (Ἰακ. 1. 12).

6. Ποικιλία μορφῶν καὶ σκοπῶν.

Εἶναι, λοιπόν, θεραπευτικὸς ὁ σκοπὸς τοῦ πόνου. Ἐνεργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν, ποὺ προσεβλήθη ἀπὸ τὴν τρομερὰν ἀσθενείαν τῆς ἁμαρτίας, καθ' ὃν τρόπον ἐνεργεῖ εἰς τὸν ἀρρωστημένον ὁργανισμόν τοῦ σώματος τὸ πικρὸν φάρμακον ἢ τὸ μαχαῖρι τοῦ χειρουργοῦ. Διότι ὠδήγησεν εἰς τὸν Ἱατρόν, εἰς τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν σωτηρίαν ἀνθρώπους ποὺ ἐξοῦσαν εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ θὰ κατέληγον εἰς τὴν ἀπώλειαν, ἐὰν διὰ τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς των δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τὸν Ἱατρόν τῶν ψυχῶν ὁ πόνος τοῦ σώματος.

Ἄλλ' ἡ ἁμαρτωλὴ κατάστασις παρουσιάζει ποικιλίας. Καὶ οἱ χαρακτηῖρες τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ζοῦν εἰς τὴν κατάστασιν αὐτήν, εἶναι ἐπίσης ποικίλοι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεραπευτικὸς σκοπὸς τῶν θλίψεων παρουσιάζει ποικίλλαν μορφῶν. Χρειάζεται λοιπὸν νὰ σημειώσωμεν μερικὰς τοιαύτας μορφάς.

Ἐὰν ὁ δεῖνα, ποὺ ἐξώκειλεν εἰς ἄσωτειας καὶ ἐχρησιμοποίησε τὸ σῶμά του διὰ πᾶσαν ὑπερβολὴν κακίας, εἶναι ἀνάγκη διὰ τοῦ πόνου τῆς ἀσθενείας νὰ μαλαχθῇ καὶ νὰ ἐλκυσθῇ μετανοῶν εἰς τὸν Σωτῆρα, ἐπίσης καὶ ὁ ἄλλος, καίτοι δὲν εἶναι ἄσωτος, ἔχει ἀνάγκην τοῦ πόνου διὰ νὰ συνέλθῃ καὶ ἐπανέλθῃ. Ἐπειδὴ ἔγινε πλούσιος, ἐπειδὴ ἀνέβη εἰς «ὑψηλὴν κοινωνικὴν θέσιν» ἢ κατέλαβε ἀξίωμα μεγάλο, αὐτὸς ὑπέστη ἄλλην ψυχικὴν ἀρρώσκειαν βαρείας μορφῆς. Ἐνόμισεν, ὅτι εἶναι πλέον ἀπολύτως «ἀνεξάρτητος»· ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην Θεοῦ καὶ θρησκείας· ὅτι δὲν ὑφίσταται δι' αὐτὸν ζήτημα σωτηρίας καὶ αἰωνίου μέλλοντος. Διότι συμβαίνει συχνά,

ἄνθρωποι ποὺ δὲν εἶχαν βαθεῖαν μόρφωσιν, ὅταν ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν καὶ τὴν ἀσημότητα ὑψώνωνται εἰς θέσιν περίβλεπτον, νὰ ἐπαίρωνται, νὰ ἐξιππάζωνται, νὰ ὑπερτιμοῦν τὴν ἀξίαν ποὺ ἔχει τὸ χρῆμα ἢ ἡ θέσις των, καὶ νὰ περιέρχωνται εἰς μίαν κατάστασιν ψυχρότητος, ἀδιαφορίας πρὸς τὸν Θεόν, ἢ ὁποῖα κατ' οὐσίαν εἶναι κατάστασις ἀποστασίας ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅπως καὶ τοῦ Ἀσώτου.

Μὲ μέσα θεωρητικά, μὲ ἀκούσματα καὶ ἀναγνώσματα ἡθικολογικά, δὲν ἤμποροῦν νὰ ἐννοήσουν τὴν ματαιότητα καὶ τὴν ἀπάτην τοῦ κόσμου. Με τὰ ἥπια μέσα καὶ τὰς ὁμαλὰς περιστάσεις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσουν, ὅτι ἡ θέσις καὶ τὸ χρῆμα ἔχει πολὺν σχετικὴν ἀξίαν, ὅτι εἶναι πολὺν ἀβέβαιον κτῆμα καὶ πολὺν ἀνίκανος παράγων νὰ σώσῃ ἀπὸ σοβαρὰς τοῦ βίου περιστάσεις καὶ μεταβολάς. Μὲ τοιαῦτα μέσα δὲν μαλακώνει εὐκολα ἡ καρδιά των, δὲν ταπεινώνεται ἡ ψυχὴ των διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς προσκύνησιν τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ὅταν τὸ ἀγκίστρι τοῦ πόνου, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ζητεῖ νὰ τοὺς ἐλκύσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν, πληγώσῃ τὴν καρδίαν των· ὅταν τὸ παιδὶ πέσῃ ἄρρωστο καὶ τὸ χρῆμα ἀποδεικνύεται τόσον ἀνίκανον νὰ τὸ σώσῃ ἀπὸ τὸν θάνατον· ὅταν ἄλλη οἰκογενειακὴ θλίψις ἐπισκιάσῃ τὸ σπῖτι, τότε ταπεινώνονται, ἀκούουν τὰ θεῖα λόγια, καταφεύγουν εἰς τὸν Χριστόν, παρακαλοῦν νὰ τοὺς συντροφεύσουν εἰς τὰς προσευχὰς των ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἔβλεπαν ἕως χθὲς τόσον χαμηλά, διότι ἐθρήσκευαν καὶ ἐκκλησιάζοντο καὶ προσηύχοντο. «Ψυχὴ, ἡ ἐν ἀνέσει καὶ τρυφῇ—λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος—ὀξυρρόπους ἔχει πρὸς ἁμαρτίαν τὰς ὁρμάς· ἀλλ' οὐχ ἡ ἐν θλίψει. Ἐν μὲν γὰρ ἀνέσει τυγχάνων ἀκροατής, χαῦνός ἐστι καὶ ράθυμος καὶ ἐνο-

γλεῖσθαι δοκεῖ παρὰ τοῦ λέγοντος· ἐν δὲ θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ εἰς πολλὴν ἐπιθυμίαν ἀκροάσεως ἐμπίπτει, πανταχόθεν ζητεῖ παραμυθίαν τῆς θλίψεως εὐρεῖν».

Ὅταν, λοιπόν, ὁ πόνος θεραπεύῃ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὴν ἀποστασίαν καὶ ἐπαναφέρῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀληθινῆς εὐτυχίας, ὑπηρετεῖ εἰς μικρὸν σκοπὸν ;

Ἄλλος κινδυνεύει ἀπὸ ἄλλην ἐπίσης βαρεῖαν ψυχικὴν νόσον. Ἀπὸ ἓνα εἶδος ἀνθρωπολατρίας, ἡ ὁποία εἰς τὴν οὐσίαν εἶναι εἰδωλολατρεία καὶ ἀποστασία ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ἐχει παιδί ἢ ἔχει σύζυγον. Καὶ δὲν ἀγαπᾷ καθ' ὃν τρόπον ἐπιβάλλεται νὰ ἀγαπᾷ ὁ ἄνθρωπος πρόσωπα προσφιλῇ, ἀλλὰ λατρεύει. Ἐξήρτησεν ἀπὸ τὸν ἀγαπώμενον ὅλας τὰς ἐλπίδας του. Προσεκόλλησε τὴν ὑπαρξίν του εἰς αὐτὸν κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴ εὐρίσκη εἰς τὴν καρδιά του χῶρον δι' ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, οὔτε εἰς τὸν νοῦν του σκέψεις διὰ τὰ μεγάλα καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ὁ ἐπὶ γῆς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου δημιουργεῖ.

Ἀναμφιβόλως μία τοιαύτη ἀνθρωπολατρεία, καίτοι φαίνεται στοργὴ καὶ ἀφοσίωσις, καταντᾷ ἀδυναμία ὀλεθρία δι' ἀγαπῶντας καὶ ἀγαπωμένους. Ὑποθάλλει ὅλας τὰς ἀδυναμίας. Ἀνέχεται τὰς χειροτέρας παρεκτροπὰς. Διευκολύνει τὴν παντοειδῆ κακίαν καὶ ἀσέβειαν. Καὶ ἔτσι μορφώνεται χαρακτήρ ἐγωϊστικός, πὺν θὰ γίνῃ αὖριον πηγὴ πικριῶν εἰς τοὺς λάτρας καὶ τὸν λατρευόμενον. Αἰ λοιπόν. Κανὲν ἄλλο μέσον δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ καταργήσῃ τὴν εἰδωλολατείαν αὐτὴν καὶ νὰ σώσῃ καὶ τὰ δύο μέρη, παρὰ μόνον ἡ ἐπέμβασις τοῦ Θεοῦ πὺν χρησιμοποιεῖ τὸν πόνον, πὺν ἀφαιρεῖ τὸ εἶδωλον, πὺν χωρίζει τὸ πρόσωπον τῆς λατρίας ἀπὸ τοὺς λάτρας του

καὶ διὰ τοῦ ὁδυνηροῦ χωρισμοῦ ἐλκύει εἰς τὴν ἀληθινὴν λατρείαν, εἰς τὸν μόνον ἄξιον λατρείας. Διότι δὲν εἶναι ἀσύνηθες γεγονός, ὅτι ὁ θάνατος προσφιλοῦς προσώπου ἔστρεψε τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀγαπώντων αὐτὸ εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν, εἰς τὸν Κύριον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, εἰς τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος προηγουμένως εἶχε παραμερισθῇ καὶ λησμονηθῇ.

Μὰ ἀπαγορεύεται, λοιπόν, νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς πρόσωπα τῆς οἰκογενείας του; Ἡ μητέρα τὸ παιδί, ἡ σύζυγος τὸν σύζυγον, τὸ παιδί τοὺς γονεῖς;

Ποιὸς εἶπε ὅτι ἀπαγορεύεται; Τοῦναντίον ἐπιβάλλεται. Ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐξαντλῆς εἰς τὰ πρόσωπα αὐτὰ τὴν ἀγάπην σου καὶ τὰς ἐλπίδας σου. Ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ὅλην τὴν ἀγάπην σου καὶ τὰς ἐλπίδας σου θὰ τὰς ἀφιερῶσῃς εἰς τὸν Χριστόν. Ὁχι διότι ἐκεῖνος ἔχει τὴν ἀνάγκην τῆς ἀγάπης σου ἢ ἐμοῦ ἢ ὁποιοῦν-δήποτε πλάσματος. Ἀλλὰ διότι ἡμεῖς ἔχομεν ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ τὸν ἀγαπήσωμεν καὶ νὰ ἀγαπηθῶμεν ἀπ' αὐτόν. Ἡμεῖς διὰ τῆς πρὸς τὸν Χριστόν ἀγάπης, τῆς ὁλοφύχου καὶ ἐγκαρδίου, θὰ εὕρωμεν τὸν δρόμον τῆς ἀληθινῆς εὐτυχίας. Ὅταν ἀγαπήσῃς τὸν Χριστόν, τότε θὰ ἀγαπήσῃς κατὰ τὸν πλέον ὀρθὸν καὶ ὠφέλιμον τρόπον καὶ παιδιὰ καὶ συζύγους καὶ γονεῖς καὶ κάθε ἀξιαγάπητον πρόσωπον. Ὅταν ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Χριστόν ρυθμίσῃ κάθε ἄλλην ἐπίγειον ἀγάπην, δὲν ὑπάρχει ποτὲ κίνδυνος νὰ ἀναπτυχθῇ εἴτε τὸ τυφλὸν ἐκεῖνο φίλτρον, ποὺ μεταβάλλει τοὺς γονεῖς εἰς εἰδωλολάτρας ὑποθάλλοντας τὴν κακίαν τῶν ἀγαπωμένων παιδιῶν των· εἴτε τὸ ἄλλο ἐκεῖνο αἵσθημα, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς ποικίλας καὶ ὀλεθρίας ἐρωτικὰς καὶ ἀνηθίκους παρεκτροπὰς.

Ἄλλ' ἂν ὁ Θεός, διὰ τὴν πρόληψιν ἢ τὴν ἐπανορθώ-
σιν τὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπολατρείαν αὐτὴν φορὰν, δημι-
ουργεῖ πόνον καὶ θλίψιν, δὲν ἐπεμβαίνει κατὰ τρόπον
εὐεργετικόν; Βεβαιότατα. Θεραπεύει τὴν ψυχὴν κατὰ
τρόπον ἀσυγκρίτως εὐεργετικώτερον ἀπὸ τὴν ἐπιτυχῇ
μέθοδον πεπειραμένου ἰατροῦ, πὺν ἐθεράπευσε θανατη-
φόρον σωματικὴν ἀσθένειαν.

Ἀλλὰ κοντὰ εἰς τὸν θεραπευτικὸν ὑπάρχουν καὶ ἄλ-
λοι σκοποί. Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ κατεργάζεται πολλὰ κέρ-
δη καὶ ὀφέλη διὰ μέσον τοῦ πόνου καὶ τῶν θλίψεων.
Ἐὰν ἡ ἀνθρωπίνη ἐπιστήμη ξεύρῃ τὴν χρησιμοποιοῦν καὶ
τὰ πλέον ἀντίθετα καὶ ἄχρηστα καὶ ἀπόβλητα, διὰ τὴν πα-
ράγῃ πράγματα χρήσιμα καὶ ἐπικερδῇ, πολὺ περισσότερον
ἢ σοφία τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀνθρωπίνη ἐπιστήμη ἡμπορεῖ ἀπὸ
τὴν μαῦρην πίσσαν τὴν βγάνῃ τὴν πάλλευκον καὶ ἀπολυ-
μαντικὴν ναφθαλίνην· ἀπὸ τὰ ἄχρηστα κουρέλια τὸ λευ-
κὸ χαρτί· ἀπὸ τὰ βρωμερὰ ἀπορρίμματα τόσα ἄλλα χρή-
σιμα εἶδη. Πολὺν περισσότερον ὁ Θεὸς γνωρίζει ἀπὸ τὸ
μαῦρον ἐπιτελεῖον τῆς θλίψεως καὶ ἀπὸ τὰ ῥάκη τοῦ πό-
νου τὴν κατεργάζεται σκοποὺς μεγάλους, αἰωνίας ὠφε-
λείας καὶ διαρκείας. Καὶ ἰδοὺ μερικοὶ τοιοῦτοι σκοποί.

Προληπτικὸς ὁ πρῶτος. Χρησιμοποιεῖ δηλαδὴ τὸν πό-
νον διὰ τὴν προλαμβάνῃ τὴν ἀνάπτυξιν ὀλεθρίων παθῶν
τῆς ἁμαρτίας. Καὶ κατὰ τοῦτο παρουσιάζει ἡ ἐνέργεια
αὐτὴ πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν νεωτέραν ἰατρικὴν, ἢ
ὁποία δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν προσπάθειαν τὴν
θεραπεύσιν ἀσθενείας ἐν ἐνεργείᾳ εὐρισκομένης, ἀλλ' εὐ-
ρίσκεται περισσότερον εἰς τὸ στοιχεῖον τῆς, ὅταν φροντί-

ζη νὰ προλαμβάνη ἀσθενείας, νὰ τονώνη καὶ διατηρῇ ἀκμαίους ὁργανισμούς. Χρησιμοποεῖ λοιπὸν ἐμβόλια διὰ νὰ προλάβῃ τὴν εὐλογιά, τὸν τύφον, τὴν χολέραν. Χρησιμοποιεῖ καντήρια καὶ ἐγχειρήσεις, ὅταν βλέπῃ συμπτώματα ποὺ μαρτυροῦν ὅτι πρόκειται ν' ἀναπτυχθῇ κάποιος κακοήθης ὄγκος, ἐπικίνδυνος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλὰ τί εἶναι ἡ διφθερίτις καὶ ἡ εὐλογιά καὶ ὁ τύφος καὶ ὁ καρκῖνος καὶ πᾶσα θανατηφόρος ἀσθένεια τοῦ σώματος ἐμπρὸς εἰς τὴν ἁμαρτίαν; Αἱ ἀσθένειαι δὲν ἔμποροῦν νὰ κάμουν τίποτε περισσότερον ἀπὸ τοῦ νὰ φέρουν ταχύτερον τὸν θάνατον, ποὺ θὰ ἔλθῃ ἀσφαλῶς βραδύτερον. Ἡ ἁμαρτία ὅμως εἶναι ἱκανὴ νὰ δημιουργήσῃ καὶ ἐπὶ γῆς αἰωνίαν δυστυχίαν καὶ ἀθλιότητα. Διὰ τοῦτο, λοιπόν, ὁ Θεὸς εἰς ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν ὅλην τὴν διάθεσιν νὰ μὴ ὑποκύβουν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἔχουν ἀνάγκην ὑπερφυσικῆς βοηθείας, εἰς ἀνθρώπους δικαίους, ἰδικούς του, ἀφωσιωμένους εἰς αὐτόν, παρέχει τοιαύτην ἀποτελεσματικὴν βοήθειαν. Χρησιμοποιεῖ τὰ καντήρια τοῦ πόνου, τὰ ἐμβόλια τῶν θλίψεων τῆς παρούσης ζωῆς, διὰ τῶν ὁποίων προλαμβάνει τὸν κίνδυνον νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τὴν ψυχὴν των κανένας κακοήθης ὄγκος, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ καταστρέφουν πᾶσαν ἀρετὴν καὶ δημιουργοῦν κατάσταςιν θανάσιμον καὶ ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἀπώλειαν. Πόσον τρομεροὶ τῆς ψυχῆς ὄγκοι καὶ φοβεραὶ ἀσθένειαι θανάσιμοι εἶναι ἡ μόνιμος οἷησις, ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ ἀμέλεια!

«Εὗρομεν καὶ ἄλλην αἰτίαν ἀρρωστημάτων τοῖς ἁγίοις συμβαίνουσαν, ὥς ἐπὶ τοῦ Ἀποστόλου», λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος. Καὶ ἀπόστολον λέγων ἐννοεῖ τὸν Παῦλον.

Καίτοι ὁ Παῦλος ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὸς εἰς τὸν Θεὸν ἀπόστολος, σκεῦος τῆς ἐκλογῆς του καὶ πρόσωπον ἐξαιρετικῶν προνομίων, ἐν τούτοις αὐτὸς ἐπόνεσε καὶ ἐθλίβη ὑπερβαλλόντως. Αὐτός, ὁ ὁποῖος «ἤρπαγη ἕως τρίτου οὐρανοῦ» καὶ ὑψώθη εἰς τοιαύτην δόξαν, διότι ἔλαβεν ἀποκαλύψεις ὁποίας σπανίως ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, αὐτὸς εὐρέθη «ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις»· αὐτὸς ἐπανειλημμένως ραβδίζεται, ναυαγεῖ, λιθοβολεῖται· αὐτός, ἐκτελῶν τὸ μέγα ἔργον τοῦ Ἀποστόλου, εὐρίσκεται εἰς διαρκεῖς κινδύνους ποταμῶν, ληστῶν, ἐξ Ἰουδαίων, ἐξ εἰδωλολατρῶν, ἐκ ψευδαδέλφων, ἐν πόλεσι καὶ ἐρημίαις, «ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι». Εἰς τὴν ἀτελείωτον δὲ αὐτὴν σειρὰν τῶν θλίψεων προστίθεται καὶ χρονία σωματικὴ ἀσθένεια: «Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος Σατάν, ἵνα με κολαφίζῃ», βεβαιώνει ὁ ἴδιος. Διὰ τί καὶ ὁ πρόσθετος αὐτὸς πόνος; Διὰ σκοπὸν εὐεργετικώτατον. «Ἴνα μὴ ὑπερβαίρωμαι», προσθέτει ὁ ἴδιος· διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανευθῇ· διὰ νὰ προληφθῇ ὁ κακοήθης ὄγκος τῆς ὑπερηφανείας καὶ ἐπάρσεως, ποὺ ἤμποροῦσε νὰ ἐκμηδενίσῃ καὶ ἀπόστολον τοῦ ἀναστήματος τοῦ Παύλου! Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς τοῦ ἀπεκάλυψε τὸν σκοπὸν τῆς ἰδιαιτέρας ταύτης θλίψεώς του, διεκήρυττε πλέον «ἡδιστα καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου». Μετὰ πάσης χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως θὰ καυχηθῶ, ὅχι διὰ τὰ κατορθώματά μου, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀσθενείας μου, «ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ», ἡ ὁποία διὰ τῶν σωματικῶν ἀσθενειῶν προλαμβάνει τὴν ψυχικὴν

ἀσθενείαν καὶ σώζει ἀπὸ τὸν αἰώνιον θάνατον!

Μὰ καλὰ. Ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἀπόστολοι. Δὲν λαμβάνομεν ἀποκαλύψεις, ὥστε νὰ χρειάζωνται θλίψεις διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανευθῶμεν, θὰ εἶπουν μερικοί. Χρειάζεται λοιπὸν καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ προληπτικὴ αὐτὴ μέθοδος;

Μάλιστα. Διότι τὸν κίνδυνον τῆς ὑπερηφανείας διατρέχει ὅχι μόνον ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ κάθε ἡνθρώπος. Καὶ ἂν ἔχωμεν κάποιαν καλὴν πρόθεσιν νὰ γίνωμεν Χριστιανοί· ἂν ἔχωμεν κάποιαν γνῶσιν καὶ πείραν τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἀσφαλῶς ἔχομεν ἀνακαλύψει καὶ πεισθῇ, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κακία καὶ πλῆθος ἄλλο εἶναι ἑτοιμον νὰ ἀνακύψῃ καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν ψυχὴν μας, ἐὰν δὲν ἐπέμβῃ καὶ δὲν ἐπισκηνώσῃ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἐπεμβαίνει πράγματι εἰς ὅλους ὅσοι θέλουν νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γίνουν ὀριστικῶς Χριστιανοί. Ἐπεμβαίνει προληπτικῶς μὲ τὰ ἐμβόλια τοῦ πόνου. Ἐπιτρέπει ἀσθενείας ποὺ βασανίζουν ὅχι μόνον τὸν πάσχοντα, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν οἰκογένειαν. Ἐπιτρέπει θανάτους καὶ ὀρφανίας, στερήσεις καὶ πτωχείας, κακολογίας καὶ συκοφαντίας, ἐγκαταλείψεις καὶ καταδιώξεις, πολέμους καὶ αἱματοχυσίας, θνέλλας καὶ τρικυμίας. Καὶ προλαμβάνει μὲ αὐτὰ τὴν προσκόλλησιν εἰς τὸ χρῆμα—ἄρα δὲ τὴν ἀποστασίαν καὶ εἰδωλολατρείαν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἠμποροῦσε νὰ καταντήσῃ ἓνας καλοπροαίρετος Χριστιανός. Προλαμβάνει τὴν ματαιοδοξίαν καὶ τὴν κοσμικότητα, ποὺ εἶναι ἱκανὴ νὰ χαλαρώσῃ καὶ ἀπονεκρώσῃ καὶ τὸν καλύτερον πιστόν. Προλαμβάνει ποικίλους ἄλλους κακοήθεις ὄγκους καὶ κινδύνους, τοὺς ὁποίους ἐποχαὶ καὶ κοινωνίαι σὰν τὰς σημερινὰς προβάλλουν ἀνὰ πᾶν βῆμα τῆς ζωῆς μας.

Ἐδῶ, λοιπόν, ὁ πόνος εἶναι εὐεργετικώτατον προληπτικὸν μέσον. Ξεκολλάει τὴν καρδιὰ ἀπὸ τὰ ἐπικίνδυνα θέληττα τοῦ κόσμου καὶ τὴν στρέφει πρὸς ἄλλα πραγματικὰ καὶ μόνιμα θέληττα. Χαλαρώνει τὴν δέσμευσιν τῆς ψυχῆς εἰς πράγματα μάταια καὶ ἀναπτύσσει τὸν πόθον διὰ τὰ ἀληθινὰ καὶ ἄξια ἐκτιμήσεως. Παρουσιάζει τὰ πράγματα μὲ τὴν ἀληθινὴν των ὄψιν καὶ ὄχι μὲ τὴν ψευδῇ φαντασίαν. Φανερώνει τὸν δρόμον τὸν ἀληθινὸν καὶ καθοδηγεῖ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «τὸν τῦφον περισπᾷ καὶ τὴν ραθυμίαν ἐκκόπτει πᾶσαν ἢ θλίψις, ἐκκαλύπτει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν εὐτέλειαν καὶ πολλὴν εἰσάγει φιλοσοφίαν».

7. Μεγαλύτερον ὕψος.

Μετὰ τὸν προληπτικὸν σκοπὸν τοῦ πόνου προσθέτομεν καὶ ἄλλον ἀνώτερον. Τὸν σκοπὸν τῆς τονώσεως καὶ γυμνασίας εἰς τὴν ἀρετὴν. Τὸν σκοπὸν τῆς ἀναβιβάσεως εἰς μεγαλύτερον ὕψος ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ δόξης.

Πράγματι. Συχνὰ εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ λόγον τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστιανὸς παραβάλλεται πρὸς τὸν ἀγωνιστὴν τῶν σταδίων. «Ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν», παραγγέλλει ὁ Κύριος. «Δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα», συνιστᾷ ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Καὶ προσθέτει «οἱ ἐν τῷ σταδίῳ τρέχοντες» ἀγωνίζονται, «ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον» (Ἑβρ. 12. 1 καὶ Α' Κορινθ. 9. 24, 25). Ἀλλ' εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀθλητισμοῦ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναπτύξωμεν ἐδῶ πόση χρειάζεται ἀσκήσις καὶ γυμνασία καὶ κακοπάθεια, πόσοι ἀπαιτοῦνται κόποι καὶ

ἰδρῶτες καὶ ἀγωνιώδεις προσπάθειαι, διὰ τὴν τονώσῃ ὁ ἀγωνιζόμενος τὰ νεῦρα του, τὴν γίνῃ ἀθλητὴς καὶ ἀγωνισθῇ εὐδοκίμως διὰ τὸν «φθαρτὸν στέφανον». Κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ ὁ Χριστιανὸς εἶναι ἀνάγκη τὴν γυμνασθῇ καὶ τὴν ὑποφέρει ἐπάνω εἰς τὴν κονίστραν τοῦ πόνου καὶ τῆς δοκιμασίας, διὰ τὴν τονώσῃ τὴν ψυχὴν του εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀποδειχθῇ ἀληθινὸς ἀγωνιστὴς τοῦ «καλοῦ ἀγῶνος» τῆς ἀγιότητος. «Τὸν ἀθλητὴν τὸ στάδιον, τὸν κυβερνήτην ὁ χειμὼν (δηλαδὴ ἡ τρικυμία), τὸν στρατηγὸν ἡ παράταξις, τὸν μεγαλόφυχον ἡ συμφορὰ, τὸν δὲ Χριστιανὸν ὁ πειρασμὸς δοκιμάζει», λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος.

Παρατηρήσατε εἰς τὴν φύσιν καὶ θὰ ἰδῆτε ὅτι τότε ἡ γῆ ἢ καλὴ γίνεται γονιμωτέρα, ὅταν τὸ ἀλέτρι τὴν ὀργῶνῃ βαθιά· τότε τὸ ἀμπέλι καρποφορεῖ ἀφθονώτερον, ὅταν τὸ κλαδεύουν τακτικὰ καὶ τὸ κορφολογοῦν εἰς τὸν καιρὸν του· τότε τὰ δένδρα ρίπτουν ρίζας βαθυτέρας, ὅταν ὁ ἄνεμος τὰ δέρῃ συχνά. Ὅμοίως καὶ ἡ καρδιά τῶν ἐναρέτων τότε ἐξευγενίζεται περισσότερο, ὅταν συχνὰ ὀργώνεται ἀπὸ τὸν πόνον καὶ κλαδεύεται ἀπὸ τὴν θλίψιν καὶ ἀνεμοδέρεται ἀπὸ τὰς ποικίλας δοκιμασίας. Δι' αὐτῶν θησαυρίζει εἰς ταπείνωσιν, πλουτίζει εἰς ὑπομονήν, γίνεται συμπαθεστέρα πρὸς τοὺς ἄλλους, προσεύχεται μὲ θερμότητα, μορφώνει γνησίως χριστιανικὸν χαρακτῆρα.

Ἄλλως τε εἶναι τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πείρας δίδαγμα, ὅτι μέσα εἰς τὰς δυσκολίας καὶ τὴν πάλην πρὸς τὰς στερήσεις καὶ τὰς θλίψεις ἐξυπνοῦν αἱ μεγαλοφυΐαι, ἢ τοῦλάχιστον αἱ λανθάνουσαι ἱκανότητες πολλῶν ἀνθρώπων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔμεναν ναρκωμέναι, ἂν ὅλα ἦσαν ὁμαλά, ἄνετα, εὐχάριστα. Διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν οἱ ἀρχαῖοι

καὶ νεώτεροι ἡθικολόγοι ἐξύμνησαν τὸν πόνον καὶ τὰς δοκιμασίας τῆς παρούσης ζωῆς ὡς ἄριστον μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου καλλιεργεῖται ἡ ἀρετή, ἀναδεικνύεται ἡ αὐταπάρνησις, κατορθώνεται ἡ ἀγιότης. Ὁ Θεός, λοιπόν, «παιδεύει ἐπὶ τὸ συμφέρον», εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ», λέγει ὁ ἀποστόλος Παῦλος (Ἑβρ. 12. 10). Κατὰ τὴν παροῦσαν σύντομον ζωὴν λυπούμεθα «ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς», λέγει ὁ ἄλλος κορυφαῖος, ὁ Πέτρος, «ἵνα τὸ δοκίμιον ἡμῶν τῆς πίστεως (ἡ δοκιμασμένη διὰ τῶν πειρασμῶν πίστις μας) πολὺ τιμιώτερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου, εὗρεθῇ εἰς ἔπαινον καὶ τιμὴν καὶ δόξαν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Ἄλλ' αἱ τελευταῖαι αὐταὶ λέξεις τοῦ ἀποστόλου Πέτρου μᾶς φανερώνουν καὶ ἄλλον σκοπὸν τοῦ πόνου. Ὅτι ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς νὰ ὑφίστανται πολλοὶ Χριστιανοί—καὶ μάλιστα Χριστιανοὶ δίκαιοι καὶ ἐνάρετοι, αὐτοὶ περισσότερον—τὴν πίεσιν τοῦ πόνου, διὰ νὰ τοὺς ὑψώσῃ μὲν εἰς τιμὴν καὶ δόξαν ἁνωτέραν, νὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ δὲ ὡς παράδειγμα ὑπομονῆς καὶ καρτερίας εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ οὕτω νὰ ἀναδείξῃ ὄργανα τῆς δόξης του.

Πάλιν τὸ παράδειγμα μερικῶν ἐκλεκτῶν προϊόντων τῆς γῆς θὰ μᾶς δώσῃ σαφεστέραν ἰδέαν καὶ τῆς ἀληθείας ταύτης. Διὰ νὰ εὐωδιάσῃ τὸ ἄρωμα ἐκλεκτοῦ θυμιάματος καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς συμβολικὴ θυσία τῆς πνευματικῆς εὐωδίας τῶν πιστῶν πρὸς τὸν Θεόν, χρειάζεται νὰ καίεται εἰς τὴν φωτιά. Διὰ νὰ ἔχωμεν γνήσιον χρυσὸν μὲ περισσότεραν ἀξίαν, εἶναι ἀνάγκη νὰ περάσῃ ἀπὸ καμίνι. Διὰ νὰ γίνουν πολύτιμα χρυσᾶ καὶ ἁδαμαν-

τοκόλλητα κοσμήματα, εἶναι ἀνάγκη καὶ ὁ χρυσὸς νὰ λυώ-
 ση πολλάκις εἰς τὴν φωτιὰ τοῦ χρυσοχόου καὶ νὰ ὑπο-
 στῇ ποικίλην καὶ λεπτὴν κατεργασίαν, καὶ τὰ διαμάντια
 νὰ ἀποκτήσουν ἔδρας διὰ σκληρᾶς τριβῆς. Ἄλλ' «ὥσπερ
 δοκιμάζεται ἐν καμίνῳ ἄργυρος καὶ χρυσός, οὕτως ἐκ-
 λεκταὶ καρδίαι παρὰ Κυρίου», βεβαιώνει τὸ Πνεῦμα
 τὸ Ἅγιον (Παροιμ. 17. 3). Ἀπὸ τὸ καμίνει τοῦ πόνου
 αἱ ἐκλεκταὶ καρδίαι θὰ προβάλουν ἐξηγνισμέναι καὶ ἁ-
 ξίαι τῆς δόξης τῆς αἰωνίου. Ἀπὸ τὸ καμίνει τῶν θλίψε-
 ῶν των θὰ εὐωδιάσῃ τὸ ἄρωμα τῆς ὑπομονῆς καὶ πει-
 θαρχίας των εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· τὸ ἄρωμα τῆς
 σταθερᾶς πίστεώς των, τῆς ἀκάμπτου τιμιότητος καὶ
 ἀκεραιότητός των, τοῦ λάμποντος παραδείγματός των.
 Διότι «εἰς ὑπόδειγμα τοῖς ἀφηρεπόνοις παράγονται ὑπὸ
 τοῦ Θεοῦ οἱ δυνάμενοι μέχρι θανάτου ἐγκαρτερεῖσθαι τοῖς
 ἀλγεινοῖς», λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος. Καὶ ὑπενθυμίζει
 τὸ παράδειγμα τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ Ἰώβ, οἱ ὅποιοι
 «καθήρεσαν τὴν μεγαλαυχίαν τοῦ πονηροῦ» καὶ ἔγιναν
 ὄργανα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐπέδρᾶσαν εἰς πλεί-
 στους θλιβομένους νὰ μείνουν πιστοὶ εἰς τὰς ὑποσχέσεις
 τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ δοξάσουν τὴν παιδαγωγικὴν ἀγά-
 πην του.

Μὰ πονοῦν, θλίβονται, ποτίζουν μὲ δάκρυα τὴν πο-
 ρεῖαν τῆς ζωῆς των ἄνθρωποι ἐνάρετοι, πὺν ἀποτελοῦν
 τὴν εὐγενεστέραν μερίδα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ θὰ ἔπρε-
 πε, διὰ τοῦτο, νὰ ἔχουν τὰ περισσότερα δικαιώματα εἰς
 τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς, θὰ εἴπη ἴσως ὁ ἀναγνώστης.

Ναί, ἀλλὰ πλέκουν τὸν στέφανον τῆς δόξης των. Καὶ
 ἂν οἱ ἀγωνισταὶ κοπιᾶζουν χρόνια δι' ἓνα βραβεῖον πὺν
 αὔριον λησμονεῖται καὶ καταντᾷ ἄνευ ἀξίας, πολὺ περισ-

σότερον οἱ δίκαιοι διὰ βραβεῖον ἄφθαρτον πὺν θὰ ἀποτελέσῃ στοιχεῖον τῆς εὐτυχίας των. Ἐπὶ πλέον οἱ τοιοῦτοι, ὅπως ἐσημειώσαμεν παραπάνω, γίνονται ὑπόδειγμα ὑπομονῆς καὶ καρτερίας, εὐεργέται τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὄργανα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Εἰς ἐκείνους, βέβαια, πὺν δὲν ξέρουν ποίους σκοποὺς ἐπιδιώκει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ πόνου φαίνεται παράξενον τὸ γεγονός, ὅτι «πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων». Ἄλλ' αὐτοὶ δὲν παραξενεύονται. Φωτισμένοι μὲ τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία καὶ εἰς τὸ μέγα πρόβλημα τοῦ πόνου εἶναι ἡ ἀρίστη φιλοσοφία, βλέπουν ὅτι «τὸ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν». Διὰ τοῦτο λέγουν μαζῇ μὲ τὸν θεῖον Παῦλον, τὸν μεγάλον αὐτὸν ἀγωνιστὴν τοῦ πόνου: «Λογίζομαι ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς».

Διὰ τοιούτους, λοιπόν, σκοποὺς, μεγάλης σημασίας, ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς Ἀποστόλους του καὶ εἰς τοὺς ἁγίους πάντας τὸν πόνον τὸν βαθὺν καὶ παρατεταμένον, πὺν παρουσιάζουν οἱ διωγμοὶ καὶ τὰ παθήματα, ὅσα ὁ θεῖος Παῦλος ἀπαριθμεῖ εἰς τὰς ἐπιστολάς του. Καὶ τοὺς σκοποὺς τούτους ἐπικυρώνουν οἱ λόγοι ἐκεῖνοι τοῦ Κυρίου, τοὺς ὁποίους εἶπεν εἰς τοὺς δύο μαθητάς του κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεώς του διὰ τὸν ἑαυτὸν του: «Οὐχὶ ταῦτα (τὰ παθήματα καὶ τὸν σταυρικὸν θάνατον) ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ;» (Λουκ. 24. 26). Ἐὰν ὁ Χριστὸς ἔπρεπε διὰ παθημάτων—καὶ μάλιστα τόσοσιν φρικτῶν παθημάτων—νὰ βαδίσῃ εἰς τὴν δόξαν, τί τὸ παράδοξον ὅτι καὶ ἡμεῖς

οἱ ὁπαδοί του διὰ παιθημάτων θὰ γυμνάσωμεν εἰς τὴν δόξαν; Ἐὰν ὁ ἀπολύτως ἀναμάρτητος καὶ ἅγιος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν εἶχε κανὲν δικαίωμα ἢ θλίψις καὶ ὁ πόνος, ἐπέρασε πᾶν στάδιον θλίψεως καὶ πόνου χάριν ἡμῶν, τί τὸ παράδοξον ἐὰν καὶ ὅλοι οἱ δι' αὐτοῦ γινόμενοι ἅγιοι εἶναι ἀνάγκη διὰ μέσου τοῦ χωνευτηρίου τῶν θλίψεων νὰ καθαρισθοῦν καὶ νὰ ἐξαγρισθοῦν;

Μάθε το, λοιπόν, Χριστιανέ μου. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἡμάρτανεν, ἐὰν δὲν εἴμεθα ἁμαρτωλοί, θὰ ἐβραδίζαμεν βεβαίως πρὸς τὴν θείαν δόξαν χωρὶς θλίψεις καὶ παιθήματα. Ἀλλὰ τώρα δὲν ὑπάρχει ἄλλος δρόμος πρὸς τὴν δόξαν αὐτὴν, εἰμὴ ὁ διὰ μέσου τῶν παιθημάτων, τῶν πόνων, τῆς ὑπομονῆς, τὸν ὅποτον ἐβάδισε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας μας.

8. «Παιδεία Κυρίου».

Εἶναι ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς γεγονός, ὅτι τὸν πόνον, τὴν θλίψιν, τὰ βάσανα τῆς παρούσης ζωῆς, ὁ Θεὸς δὲν τὰ ὀνομάζει ποινὴν, τιμωρίαν, καταδίκην, ἀλλὰ *παιδείαν*. «Υἱέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου», παραγγέλλει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος. «Ἡ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα», βεβαιώνει ὁ θεόπνευστος προφήτης Ἡσαΐας. Περὶ τῆς παιδείας δὲ ταύτης ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ ἰδιαιτέρως εἰς τὸ IB' κεφάλαιον τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς του. Καὶ ἐπεξηγεῖ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Εἰ παιδεύει, ἄρα εἰς διόρθωσιν, ἀλλ' οὐκ εἰς κόλασιν, οὐδὲ εἰς τιμωρίαν, οὐδὲ εἰς τὸ κακῶς παθεῖν».

Προηγουμένως ἀνεπτύξαμεν διὰ ποῖον σκοπὸν, ἐργετικὸν καὶ σωτήριον, ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς τὸν πόνον εἰς

τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλ' ὁ πόνος μένει πρόβλημα, γεμᾶτον πιεστικᾶς ἀπορίας, καὶ καθίσταται φορτίον δυσβάστακτον διὰ πλείστους, καὶ δὴ Χριστιανούς. Καὶ τοῦτο διότι δὲν ἐνόησαν ὅτι ὁ πόνος εἶναι «παιδεῖα Κυρίου»· ὅτι εἶναι δεῖγμα τῆς νιότητος, ὅτι εἶναι δεῖγμα τῆς ἀγάπης τοῦ παιδαγωγοῦντος Πατρός. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ συμπληρώσωμεν τὸ ὅλον περὶ πόνου ζήτημα. Ἄς ἴδωμεν λοιπόν, πρῶτον τί εἶναι παιδεῖα.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ παιδεῖα εἶχε τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ὁ φιλόσοφος Πλάτων διατυπώνει διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων: «Παιδεῖαν λέγω τὴν παραγιγνομένην τοῖς παισὶν ἀρετὴν». Παιδεῖαν ἐνόησαν ἀνέκαθεν τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδιῶν, τὴν διδασκαλίαν, τὴν μάθησιν, τὴν σπουδὴν, τὴν ὅλην παιδαγωγίαν, διὰ τῆς ὁποίας τὰ παιδιά μορφώνονται κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὸ ἦθος, κατὰ τὰς γνώσεις καὶ τὸν πρακτικὸν βίον, ὥστε ν' ἀποβοῦν ἐνάρξειτοι πολῖται καὶ χρήσιμοι κοινωνικοὶ παράγοντες.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν ποτὲ νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ παιδεῖα χωρὶς μελέτην καὶ ἄσκησιν καὶ κόπον· χωρὶς δέσμευσιν τῆς ἐλευθερίας καὶ περιορισμὸν μέσα εἰς τὸ δωμάτιον τῆς μελέτης ἢ εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ σχολείου· χωρὶς ὑποσχέσεις ἀμοιβῶν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς διδασκαλίας μακρᾶς καὶ πολυώρους, χωρὶς συμβουλὰς καὶ νουθεσίας καθημερινάς· καὶ ἀκόμη περισσότερον, χωρὶς ἀπειλὰς καὶ ἐπιπλήξεις, παιδαγωγικὰς ποινὰς καὶ τιμωρίας. Ὅσον ἡ παιδικὴ ἡλικία προχωρεῖ, τόσον τὰ μαθήματα εἶναι δυσκολώτερα, οἱ κόποι καὶ οἱ πόνοι αὐξάνουν καὶ ἡ παιδεῖα γίνεται πιεστικωτέρα, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἀληθινὸς ἐπιστήμων νὰ κοπιάζῃ καὶ νὰ πονῇ πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὸ παιδὶ τῶν πρώτων μαθητικῶν τάξεων.

Διότι «τὰ μὲν καλὰ κόποις κτῶνται», ὅπως ἔλεγον καὶ οἱ ἀρχαῖοι· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην καλλιτεργείας ποικίλης καὶ ἐπιμόνου καὶ ἀπὸ ρίζης, ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας. Ὅπως καὶ τὸ δένδρον ἔχει ἀνάγκην νὰ καλλιεργηθῇ μὲν ἀφ' ὅτου θὰ φυτρώσῃ, νὰ προσδεθῇ εἰς εὐθὺν πάσσαλον, διὰ νὰ μὴ στραβώσῃ, ἀλλὰ νὰ προχωρήσῃ εὐθυτενές, κατόπιν δὲ συχνὰ νὰ κλαδεύεται, νὰ καθαρίζεται ἀπὸ τὰ παράσιτα, νὰ χάνῃ βλαστοὺς καὶ κλάδους, διὰ νὰ γίνῃ καὶ νὰ μείνῃ δένδρον καρποφόρον.

Ποῖοι δὲ ἀσκοῦν τὴν παιδείαν; Ποίων εἶναι ἔργον καὶ καθήκον μέγα ἢ παιδεία; Τῶν γονέων. Κυρίως τῶν γονέων. Διότι οἱ διδάσκαλοι εἶναι ὄργανα τῶν γονέων, ἢ τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ γονεῖς. Αὐτοὶ ποὺ ἐγέννησαν τὰ παιδιά, ἔχουν καὶ τὸ φυσικὸν ἐνδιαφέρον νὰ μορφώσουν τὰ παιδιά των διὰ τῆς παιδείας. Αὐτοὶ ποὺ ἀγαποῦν, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον ἄνθρωπον, τὰ παιδιά των, θεωροῦν καθήκον τῆς ἀγάπης νὰ τὰ ἀναθρέψουν καὶ νὰ τὰ ἀναπτύξουν διὰ τῆς παιδείας. Γνωρίζουν δὲ οἱ ἀναγνώσται ἐκ πείρας —οἱ μὲν γονεῖς ἀναγνώσται, διότι σήμερον χρησιμοποιοῦν τὴν παιδείαν, οἱ δὲ μὴ γονεῖς διότι ἔλαβον πείραν τῆς παιδείας τῶν γονέων των—πόσους κόπους καὶ φροντίδας καὶ δαπάνας καταβάλλουν οἱ γονεῖς διὰ τὴν παιδείαν τῶν τέκνων των. Στεροῦνται οἱ γονεῖς, πωλοῦν τὴν μικρὰν των περιουσίαν, πῶλοῦν τὸ χωράφι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον περιμένουν νὰ πάρουν τὸ ψωμί των, διὰ νὰ ἰδοῦν τὰ παιδιά των «πεπαιδευμένα». Καὶ θεωροῦν ὅτι ἐπέτυχεν ὁ προορισμός των, ἂν τὸ ἐπιτύχουν, ἀντιθέτως δὲ θλίβονται, ὅταν ἀποτύχουν.

Μὰ τὸ παιδί θὰ κοπιάσῃ, θὰ ὑποφέρῃ, θὰ ἀδυνατίσῃ

ἀπὸ τὴν παιδείαν. Μὰ τὸ παιδί θὰ στενοχωρηθῇ, θὰ θλιβῇ, θὰ κλαύσῃ, θὰ πονέσῃ ἀπὸ τὴν ποινήν, πὺν ἐπιβάλλει ἡ ἀληθὴς παιδεία καὶ ἐπιζητεῖ τὸ ἀληθὲς συμφέρον τοῦ παιδιοῦ. Ὅλα αὐτὰ τὰ γνωρίζουν καὶ τὰ αἰσθάνονται οἱ καλοὶ γονεῖς. Καὶ πονοῦν αὐτοὶ πολλάκις περισσότερο, ὅταν εὐρίσκωνται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν λυποῦσαν καὶ θλίβουσαν παιδείαν. Ἀλλ' ὅσον περισσότερο ἀγαποῦν τὸ παιδί των, τόσον περισσότερο θὰ ἐπιμείνουν εἰς τὴν παιδείαν αὐτὴν πὺν σωφρονίζει καὶ μορφώνει χαρακτῆρας. Ὅσον δὲ κάμπτονται καὶ ὑποχωροῦν καὶ χαρίζονται, τόσον ἀποδεικνύονται ἀνίκανοι νὰ μορφώσουν παιδιὰ, δοῦλοι τῶν τυφλῶν αἰσθημάτων των, οἱ ὅποιοι καὶ τὰ παιδιὰ θὰ καταστρέψουν καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν των θὰ προσφέρουν αὔριον τὰς ἰσοβίους πικρίας τῆς ἀνωφελοῦς πλέον μεταμελείας. Δὲν ἤκούσαμεν ποτὲ ἄνθρωπον σοβαρόν, πράγματι πεπαιδευμένον, ὃ ὅποιος νὰ μὴ εὐγνωμονῇ καὶ μακαρίζῃ τοὺς αὐστηροὺς γονεῖς του, διότι ἐγνώρισεν ἀπὸ αὐτοὺς αὐστηρὰν παιδείαν καὶ ἐλάμβανε συχνὴν τῆς ῥάβδου των ἐπίσκεψιν καὶ ὀδυνηρὰν πεῖραν. Αὕτῃ εἶναι ἡ παιδεία. Καὶ δι' αὐτῆς ἐκδηλώνεται ἡ ἀληθινὴ ἀγάπη τῶν γονέων πρὸς τὰ γνήσια παιδιὰ.

Ἀλλὰ τώρα ἀντιλαμβανόμεθα εὐκόλως, διατί καὶ ὁ Θεὸς ὀνομάζει παιδείαν τὸν πόνον καὶ τὴν θλίψιν, πὺν χρησιμοποιεῖ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Ἀπλούστατα· διότι εἶναι πατέρας· διότι εἶναι ὁ Πατέρας· διότι μᾶς ἀγαπᾷ· διότι ὁ μὲν παρὼν κόσμος εἶναι σχολεῖον, ἡ δὲ παροῦσα ζωὴ περίοδος μαθητείας· διότι ἡ ὑψίστη γνῶσις, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ λάβωμεν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο, εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ νόμου του, ἡ γνῶσις τῆς σοφίας

του, τὴν ὁποίαν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἰδικήν μας μόρφωσιν κατέγραψεν εἰς τὸ θεόγραφον ἐκεῖνο διδακτικὸν βιβλίον, πὺν λέγεται ἙΑγία Γραφή· διότι ἡ γνῶσις αὐτὴ πρέπει νὰ γίνῃ πρακτικὴ κυρίως γνῶσις, προᾶξις, ἐφαρμογή, ζωὴ καθημερινή. Καὶ διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ αὐτὸ πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὅλα τὰ εἶδη τῆς παιδείας, περιορισμοί, ἀπειλαί, ἐπιπλήξεις, ἀσκήσεις, κόποι, ἀγωνίαι, στενοχωρίαι, πόνοι, δάκρυα, στεναγμοί, θλίψεις, περιοδικαὶ ἢ καὶ μόνιμοι. Αὐτὴ εἶναι ἡ «παιδεῖα Κυρίου!»

9. Πατρότης καὶ παιδεῖα.

Ἡ παιδεῖα, ἐσημειώσαμεν παραπάνω, εἶναι τὸ ἀπολύτως ἀπαραίτητον καθῆκον, τὸ ὁποῖον ἡ ἀγάπη ἐπιβάλλει εἰς τοὺς ἀληθινοὺς γονεῖς νὰ ἀσκήσουν ἐπὶ τῶν γνησίων παιδιῶν των.

Ἀλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονὸς χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ θεόπνευστος ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὸ περίφημον καὶ ἰδιαιτέρως ἀξιοσπούδαστον ἐκεῖνο τμῆμα τοῦ ιβ' κεφαλαίου τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς του (στ. 5-12). Εἰς αὐτὸ ὑπάρχει ἡ μοναδικὴ λύσις τοῦ μεγάλου προβλήματος τοῦ ἀνθρώπινου πόνου. Ὁ πόνος εἶναι «παιδεῖα Κυρίου». Εἶναι παιδεῖα, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ πατρικὴ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶναι γνήσια παιδιὰ του. Εἶναι τὸ δεῖγμα τῆς νιότητος!

Καὶ ἰδοὺ ἡ ἀλήθεια. Ἐν πρώτοις ὁ Ἀπόστολος τονίζει ὅτι τὸν πόνον τὸν καθιστᾷ πρόβλημα δύσλυτον, πειστικόν, ἀνυπόφορον ἡ λησμοσύνη τῆς νιότητος, τὸ νὰ χάσῃ κανεὶς τὴν συνείδησιν καὶ τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παιδὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄρα πρό-

σωπον τῆς παιδαγωγικῆς του φροντίδος: «Ἐκλέλησθε, λέγει, τῆς παρακλήσεως, ἥτις ὑμῖν ὡς υἱοῖς διαλέγεται»· δηλαδή ἐλησμονήσατε τελείως τὴν παρήγορον ἐκείνην συμβουλὴν καὶ νουθεσίαν, ἣ ὁποία ἀπευθύνεται πρὸς σᾶς ὡς συμβουλὴ πατρὸς πρὸς τέκνα. Ποία δὲ εἶναι ἡ παρήγορος αὕτη συμβουλὴ; Εἶναι ἡ παλαιόθεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Σολομῶντος γραφεῖσα: «Υἱέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος». Ἡ προσφώνησις εἶναι πάλιν ὑπόμνησις τῆς στενῆς σχέσεως, πὺν συνδέει τὸν πατέρα πρὸς τὰ παιδιὰ του. Καὶ δι' αὐτὸ ὁ Θεός, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν πονοῦντα καὶ θλιβόμενον ἄνθρωπον, δὲν τοῦ ὁμιλεῖ ὅπως ὁ δικαστὴς πρὸς τὸν τιμωρούμενον κατάδικον, ἀλλὰ τοῦ λέγει, «υἱέ μου», παιδί μου. Λάβε ὑπ' ὄψιν σου, προσθέτει, ὅτι ὡς παιδί μου εὗρίσκεσαι ὑπὸ τὴν «παιδείαν Κυρίου», τὴν παιδαγωγικὴν ἀνατροφὴν, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ σοφὸς καὶ φιλόστοργος καὶ ἀλάθης Κύριος καταρτίζει τὰ τέκνα του. Προφυλάξου, λοιπόν, ἀπὸ τὰς δύο ἀκρότητας πὺν καθιστοῦν ἐξόχως θλιβερὸν πρόβλημα τὸν πόνον. Ἡ μία εἶναι τὸ νὰ ὀλιγορῇ κανεὶς τὴν παιδείαν Κυρίου, νὰ τὴν περιφρονῇ καὶ νὰ ἀδιαφορῇ πρὸς τὴν χρησιμότητα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς· οὕτως δὲ νὰ μένῃ ἀπαίδευτος, ἀμόρφωτος καὶ ἀδιόρθωτος, ὅπως μένουν τὰ ἀτίθασσα καὶ ἀνυπότακτα καὶ σκληρὰ ἐκεῖνα παιδιὰ, πὺν δὲν λογαριάζουν οὔτε τὰς συμβουλὰς οὔτε τὴν ράβδον τῶν γονέων των· καὶ διὰ τοῦτο μένουν ἀγράμματα καὶ ἀμόρφωτα, διὰ νὰ κλαύσουν τὴν διαγωγὴν των ταύτην, ὅταν θὰ μεγαλώσουν. Ἡ ἄλλη ἀκρότης εἶναι ἡ ὑπερβολικὴ στενοχωρία, ἡ ἀποθάρσυνσις καὶ ἡ ἀπελπισία, εἰς τὴν ὁποίαν περιπίπτουν κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πόνου καὶ τῶν θλίψεων

ὅσοι ἔχασαν τὴν πεποίθησιν τῆς υἱότητος καὶ ἡ ὁποία παραλύει καὶ καταβάλλει τὴν ψυχὴν.

Δεύτερον τὸν πόνον τὸν καθιστᾷ πρόβλημα σκοτεινὸν καὶ ἄλυτον ἢ λησμοσύνη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Εἶναι πατέρας μας ὁ Θεός. Ἀλλ' ὅχι ὅπως πολλοὶ ἄνθρωποι γονεῖς ποὺ ἀδιαφοροῦν διὰ τὰ παιδιά των, ἢ ὑποχωροῦν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των, ἔστω καὶ ἂν εἶναι γνήσια παιδιά των. Ὁχι. «Ὁν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν, ὃν παρὰδέχεται». Δυσκολεύονται πολλοὶ νὰ ἐννοήσουν πῶς συμβιβάζεται ἡ ἀγάπη τοῦ λυποῦντος μὲ τὸν πόνον καὶ τὴν λύπην τοῦ ἀγαπωμένου. Δυσκολεύονται, διότι ὑπάρχει καὶ ἀγάπη ψευδώνυμος, ἡ ὁποία δὲν θέλει νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν ἄλλον, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται νὰ βλαβῇ, ὑποχωρεῖ δὲ εἰς πᾶσαν ἀνόητον καὶ καταστρεπτικὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἀγαπωμένου. Ἀλλ' ἡ ἀγάπη αὕτη εἶναι νοσηρὰ. Εὐχαριστεῖ προσωρινῶς, διὰ νὰ βλάβῃ ἐπὶ μακρὸν ἢ καὶ αἰωνίως. Δὲν εἶναι ἡ ἀληθινή, δὲν εἶναι ἡ πατρικὴ ἀγάπη, ἡ ὁποία λυπεῖ προσωρινῶς, διὰ νὰ ὠφελήσῃ παντοτεινά. Τὴν πατρικὴν δὲ ἀγάπην προβάλλει ὁ θεόπνευστος Παῦλος ὡς αἰτιολογίαν τῆς παιδείας: «Εἰ παιδεῖαν ὑπομένετε, λέγει, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός». Καὶ ἐρωτᾷ: Τίς γάρ ἐστιν υἱὸς ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; Ὑπάρχει παιδὶ γνήσιον πατρὸς ἀληθῶς ἀγαπῶντος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπαίδευσεν ὁ πατέρας του; Καὶ προσθέτει: «Εἰ δὲ χωρὶς ἐστε παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες, ἄρα νόθοι ἀστὲ καὶ οὐχ υἱοί». Ὅλα τὰ γνήσια παιδιά ἔλαβαν τοῦτο τὸ δεῖγμα τῆς γνησιότητος, ὅτι εἶδαν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀγάπην τῶν γονέων των εἰς τὴν παιδείαν. Καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, περὶ τῶν ὁποίων οὐδεμία ὑπάρχει ἀμ-

φιβολία ὅτι εἶναι γνήσια παιδιὰ τοῦ Θεοῦ, οἱ δίκαιοι δηλαδή καὶ οἱ ἅγιοι, ἔλαβαν ἀπὸ τὸν Θεὸν τοῦτο τὸ δεῖγμα ὅτι τοὺς θεωρεῖ παιδιὰ του, τὸ ὅτι ἔγιναν μέτοχοι παιδείας, μέτοχοι τοῦ πόνου, τῶν θλίψεων, τῶν διωγμῶν. Μὴ δὲ εἴπῃς ὅτι καὶ οἱ πονηροὶ πάσχουν, λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «οἷον ἀνδροφόνοι, λησταί, γόητες, τυμβωρύχοι. Ἀλλ' ἐκεῖνοι τῆς ἰδίας πονηρίας διδόασι δίκην καὶ οὐχ ὥς υἱοὶ μαστιγοῦνται, ἀλλ' ὥς κακοὶ κολάζονται· ὑμεῖς δὲ ὥς υἱοί».

10. Ἀγάπη καὶ ἀγιότης ἐν τῇ παιδείᾳ Κυρίου.

Δὲν ἢμποροῦν πολλοὶ νὰ ἐννοήσουν τὴν ἀγάπην ποὺ παιδεύει, ποὺ πιέζει καὶ θλίβει. Διότι δὲν ἢμποροῦν νὰ ἐννοήσουν τὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι εἰς ὅλους μας ἀρέσει νὰ ἐπαναπαυώμεθα μόνον εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, νὰ παραβλέπωμεν δὲ ὁλοτελῶς τὴν ἀγιότητά του. Καὶ ὁμως ἡ ἀγαθότης του εἶναι ἀπολύτως συνηνωμένη μὲ τὴν ἀγιότητά του. Τί δὲ ἄλλο εἶναι ἀγιότης, παρὰ πλήρης χωρισμὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν; Τί ἄλλο ἀπαιτεῖ ἡ ἀγιότης, παρὰ ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν κατ' αὐτῆς; Παρατηρήσατε εἰδικῶς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τί ἐπιζητοῦν οἱ πολλοί. Πλάττουν ἓνα Χριστὸν πολὺ μὲν κατάλληλον διὰ νὰ ὑποθάλλῃ τὰς ἁμαρτωλὰς ἀδυναμίας καὶ συνηθείας μας, ἀλλ' ὅπως ἀντίθεται πρὸς τὸν πραγματικὸν Χριστόν. Καὶ ὁμως ἡ ἀγανάκτησις, τὴν ὁποίαν πολλάκις ὁ Κύριος ἐξεδήλωσε κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ εἰδικῶς εἰς τὸν πνιγμὸν τῶν χοίρων τῶν Γεργεσηνῶν,

τὴν ἀποξήρανσιν τῆς ἀκάροπου συκῆς, τὴν διὰ τοῦ φραγ-
γελίου ἐκδίωξιν τῶν καπῆλων τοῦ ἱεροῦ, τὸ ὀκταπλοῦν
κεραυνοβόλον «οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς...», εἶναι τραναὶ
καὶ σαφεῖς εἰκόνες τῆς ἀληθινῆς προσωπικότητός του.
Εἰκόνες ποὺ μαρτυροῦν, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο μία αἰ-
σθηματικὴ φύσις, τόσον εὐκόλως καμπτομένη, ὥστε νὰ
μειδιᾷ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, νὰ χρησιμοποιῇ δὲ μαλακτικὰ
καταπλάσματα ἐκεῖ ὅπου ἐχρειάζεται καντήριον καὶ χει-
ρουργικὸν μαχαῖρι· ἀλλ' ἦτο προσωπικότης ἁγία, ποὺ ἐ-
ξεδήλωνε τὴν κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἄκαμπτον ἀντίδρασίν του
μὲ τὴν θεοπρεπῆ καὶ ἱερὰν ἐκείνην ἀγανάκτησιν ποὺ στη-
λιτεύει τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ὁπαδούς του
νὰ τὴν στηλιτεύουν ὁμοίως καὶ νὰ ἐργάζονται συντόνως,
διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτήν· διότι παραγγέλλει : «ἅγιοι
γίνεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι» (Α' Πέτρου 1. 16).

Εἶναι πλάνη καὶ ἐπιβλαβεστάτη παρανόησις τῆς ἀγά-
πης τὸ νὰ νομίζωμεν, ὅτι ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ ἀγάπη δὲν
ἀγανακτεῖ κατὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ δὲν τιμωρεῖ αὐτήν.
"Ὁχι, ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἁγία· ἄρα δὲ ἐξεγείρεται
κατὰ τοῦ κακοῦ, ἀντενεργεῖ κατὰ τοῦ κακοῦ, ἐπιζητεῖ
τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ." Ἀλλως ἡ ἀγάπη θὰ ἐγί-
νετο ἓνα ἐπωαστικὸν παρασκεύασμα τῶν μικροβίων τῆς
ἁμαρτίας, ἓνα ἔδαφος εὐνοϊκὸν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς
κακίας. Παρατηρήσατε πάλιν τοὺς γονεῖς ἐκείνους, οἱ ὅ-
ποιοι ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὰ παιδιὰ των ἀδιαφοροῦν, ἢ
ἀνέχονται, ἢ αἰσθάνονται ἀδυναμίαν ν' ἀντιδράσουν κα-
τὰ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ νὰ τιμωρήσουν τὰς παρεκτρο-
πὰς των. Αὐτοὶ καταντοῦν νὰ κάνουν ὅ,τι θὰ ἔκαναν καὶ
ἂν ἦσαν ἐχθροὶ τῶν παιδιῶν των, τὰ κατασιρέφουν μὲ
τὴν νοσηρὰν αὐτὴν ἀγάπην των. Τί σὲ ὠφελεῖ, λοιπόν,

νὰ πλάττης ἓνα φανταστικὸν Θεὸν ποὺ ὑποθάλλει τὰς κακίας σου, ὅταν ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἀγιότητος καθήμενος ἀληθινὸς Θεὸς εἶναι ὁλοτελῶς ἄσχετος μὲ τὸν ἰδικόν σου ; Ὁ μαθητὴς τῆς ἀγάπης, ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος τόσον βαθέως ἐγνώρισε τὴν ἀγάπην του, ὥστε διεκήρυξεν : «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν», αὐτὸς πάλιν λέγει δι' Αὐτόν : «οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλόξ πυρός· καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται ῥομφαία ὀξεῖα, ἵνα ἐν αὐτῇ πατάσῃ τὰ ἔθνη» (Α' Ἰωάν. 4. 8. Ἀποκ. 1. 14 καὶ 19. 15).

Ἄλλ' ἀκριβῶς διότι δὲν θέλει νὰ γνωρίσωμεν τὴν τιμωροῦσαν ἀγιότητα καὶ δικαιοσύνην του, δι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖ ἐδῶ τὴν παιδαγωγίαν τοῦ πόνου, ἢ ὁποῖα ὀδηγεῖ εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ καταρτίζει τοὺς μετόχους τῆς ἀγιότητός του. Καὶ δι' αὐτὸ κάθε Χριστιανὸς ποὺ θέλει νὰ ἔχῃ εὐκόλον δεῖγμα, ἂν εἶναι γνήσιον παιδὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἂν ἀπολαύῃ τὴν γνήσιαν ἀγάπην αὐτοῦ, ἃς ἐξετάσῃ ἂν μετέχῃ τῆς «παιδείας Κυρίου». Καὶ ὅταν εὗρῃσκη ἑαυτὸν μέτοχον, ἃς χαίρῃ διὰ τὸ ὑψιστον γεγονὸς, ὅτι ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ τὸν ὑψωσεν εἰς τοιαύτην τιμὴν, ὅτι τὸν νίωθῆτησεν, ὅτι τὸν ἀνεκήρυξε πρίγκηπα τῶν οὐρανῶν· ὅτι ἡ πατρικὴ ἀγάπη τὸν καταρτίζει εἰς τὸ ἄριστον ἐκπαιδευτήριον τῆς «παιδείας Κυρίου», διὰ νὰ μορφωθῇ ἀξίως πρὸς τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν. Ἐὰν οἱ βασιλικοὶ πρίγκηπες λαμβάνουν εἰδικὴν παιδείαν ὅταν πρόκειται νὰ ἀναβοῦν εἰς θρόνον, πολλῶ μᾶλλον ὅσοι εἶναι τέκνα Θεοῦ· διότι «εἰ τέκνα, καὶ κληρονόμοι· κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ», βεβαιώνει ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος (Ρωμ. 8. 17). Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία περὶ τοῦ εἶδους τῆς κληρονομίας

προσθέτει : «Εἵπερ συμπάσχομεν ἵνα καὶ συνδυασθῶμεν· εἰ ὑπομένομεν καὶ συμβασιλεύσομεν». Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἐπικυρώνει τὴν ἔνδοξον ταύτην ἀλήθειαν, τὴν ἱκανὴν νὰ ἀναδεικνύῃ ἥρωας τοὺς πονοῦντας καὶ πάσχοντας Χριστιανοὺς. Εἰς τὸν νικῶντα, λέγει, «δώσω αὐτῷ καθίσαι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ μου, ὡς καὶ γὰρ ἐνίκησα καὶ ἐκάθισα μετὰ τοῦ Πατρὸς μου ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ».

Τί ἄλλο λοιπόν, ἀγαπητὲ ἀναγνώστα, ὑπάρχει ἀνώτερον διὰ νὰ ἐπιδιώξῃ ὁ ἄνθρωπος ; Ὑπάρχει ἀνώτερον ἀπὸ τὴν τιμὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δόξαν τὴν αἰωνίαν ; Πᾶσα ἄλλη τιμὴ καὶ δόξα εἶναι πυροτέχνημα πὺν θαμβώνει μὲν πρὸς στιγμὴν, σβύνει ὅμως καὶ χάνεται μετ' ὀλίγον εἰς τὸ σκότος. Καὶ ὅταν τοιαύτη τιμὴ καὶ δόξα ὑπάρχῃ ὑπὸ τὸν πιέζοντα πόνον, εἶναι οὗτος πρόβλημα ἢ στάδιον τοῦ ἐνδοξοτέρου ἀγῶνος ;

11. Ἡ σοφὴ παιδεία.

Ἐσημειώσαμεν προηγουμένως ὅτι ὁ Θεός, ὅπως καὶ οἱ γονεῖς, χρησιμοποιεῖ τὸν πόνον καὶ τὰ δεινὰ τῆς παρούσης ζωῆς ὡς εἶδος παιδαγωγικῆς ράβδου, μαστιγῶν καὶ ἐλέγχων καὶ παιδεύων πάντα ἄνθρωπον, τὸν ὅποῖον παραδέχεται υἱόν του καὶ τὸν ὅποῖον ἡ πατρικὴ ἀγάπη του ἐνδιαφέρεται νὰ παιδαγωγήσῃ. Μόνον δὲ ὅσοι ἐλησμόνησαν τὴν ὑψηλὴν τιμὴν, πὺν ἔλαβαν, ὅταν ἔγιναν Χριστιανοὶ καὶ ἄρα τέκνα Θεοῦ· ὅσοι ἔχασαν τὴν συνείδησιν τῆς υἱότητος, ἡ ὁποία τοὺς συνδέει μὲ τὸν Θεόν, δυσανασχετοῦν καὶ ἀγανακτοῦν διὰ τὴν παιδείαν ταύτην.

Ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τῆς παιδείας, τὴν ὁποίαν οἱ ἄν-

ἄνθρωποι γονεῖς χρησιμοποιοῦν εἰς τὰ τέκνα των, μόνον μέχρις ἐνὸς σημείου μᾶς δίδει ἰδέαν τῆς παιδείας τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς τὰ τέκνα του. Πέραν τούτου τὸ πρωτό-τυπον εἶναι ὁσυγκρίτως ἀνώτερον ἀπὸ τὸ παράδειγμα. Πέραν τούτου παρουσιάζεται ἀσύγκριτος ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ἡ παιδεύουσα διὰ τοῦ πόνου πρὸς σκοπὸν ὕψιστον. Διότι—λέγει ὁ θεόπνευστος Ἀπόστολος εἰς τὴν περὶ φημον ταύτην περὶ «παιδείας Κυρίου» διδασκαλίαν του—οἱ μὲν ἄνθρωποι γονεῖς, εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς παιδικῆς μας ἡλικίας, «κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαίδευσον»· μᾶς ἐπαίδευσαν μὲ τὸν τρόπον ποὺ ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς ἀρεστός· καὶ μᾶς ἐτιμωροῦσαν, ὅταν αὐτοὶ ἐνόμιζαν ὅτι εἶναι περίστας τιμωρίας. Ἀλλ' ἐφέροντο ὀρθῶς;

Δυστυχῶς. Εἶναι ὅσον σύνηθες τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ὁ τρόπος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς παιδείας πολλῶν γονέων εἶναι ἐσφαλμένος. Καὶ πολλὰ παιδιά ἐπλήρωσαν ἀκριβὰ τὰ σφάλματα τῆς παιδείας ποὺ ἐχρησιμοποίησαν δι' αὐτὰ οἱ γονεῖς των. Ἀποτελοῦν σπουδαῖα κεφάλαια τῆς σημερινῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ λεγομένη «ἐπαγγελματικὴ κατεύθυνσις», τὴν ὁποίαν πρέπει οἱ γονεῖς νὰ δώσουν εἰς τὰ παιδιά των, παρακολοῦθοντες τὰς κλίσεις των καὶ ἐγκαίρως διορθώνοντες καὶ κατευθύνοντες αὐτάς· ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ παιδαγωγικὰ μέσα—ἐλεγχοί, ποιναί, καιρὸς καὶ τρόπος χρήσεως αὐτῶν—ποὺ ἀρμόζουν εἰς ἕκαστον χαρακτῆρα, διὰ νὰ μορφωθῇ. Διότι οἱ γονεῖς εἶναι ἄνθρωποι καὶ ἄρα εὐκόλως πλανώμενοι. Οὔτε τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις ἔχουν πολλοὶ ἀπὸ αὐτούς, οὔτε τὴν πρέπουσαν σύνεσιν καὶ διάκρισιν, διὰ νὰ ἐφαρμόζουν τὸ πρᾶγμα ὀρθῶς καὶ δίκαιον εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν παιδιῶν των. Τιμωροῦν πολλάκις, ὅταν

θὰ ἔπρεπε νὰ χαϊδέψουν καὶ χαϊδεύουν ὅταν θὰ ἔπρεπε νὰ τιμωρήσουν. Ποίας δὲ συνεπείας ἔχει μία τοιαύτη παιδαγωγία, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐκτεθῇ ἐδῶ. Εἶναι ἄνθρωποι οἱ γονεῖς, μὲ ἀδυναμίας περισσοτέρας ἐνίοτε ἀπὸ τὰς ἀδυναμίας τῶν παιδιῶν των. Καὶ τιμωροῦν συχνά, ὅχι διὰ νὰ παιδαγωγήσουν, ἀλλὰ διὰ νὰ δώσουν διέξοδον εἰς τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργήν των, εἰς τὸ πείσμα καὶ τὴν παραφορὰν των· διὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὸν προσβληθέντα ἐγωῖσμόν των καὶ τὴν ἐκδικητικὴν ὁρμήν των, τὴν ἰδιοτροπίαν των καὶ τὴν ἀπαίτησιν παθῶν ἰδικῶν των. Δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τοῖς ἀρνηθῇ ἀγάπην πρὸς τὰ παιδιά των, ἀφοῦ δι' αὐτὰ κοπιάζουν καὶ μοχθοῦν ὅλην τὴν ζωὴν των. Δὲν πρόκειται, φυσικά, περὶ τῶν διεστραμμένων ἐκείνων γονέων, ποὺ ἔχασαν τὸ φυσικὸν φίλτρον, τὸ ὁποῖον τόσον ἀκμαῖον ἐπάρχει καὶ εἰς τὰ ζῶα. Ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν ἀπαιτουμένην σοφίαν. Ὑπάρχουν δὲ καὶ περιπτώσεις—καὶ δὲν εἶναι ὀλίγαι—κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἀγάπη τῶν γονέων πρὸς τὰ παιδιά των καὶ ἡ ὅλη παιδεία, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦν δι' αὐτά, εἶναι συνδυασμένη μὲ τὴν ἰδιοτέλειαν. Παιδαγωγεῖ τὸ παιδί του ὅχι σύμφωνα μὲ τὸ ἀληθινὸν συμφέρον τοῦ παιδιοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν ἀληθινὸν προορισμὸν του, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὰς ἰδιοτελεῖς βλέψεις τὰς ἰδικὰς του, εἰς τὰς ὁποίας καλεῖται τὸ παιδί νὰ δουλεύσῃ αὔριον.

Ἀλλ' ἐδῶ μᾶς καλεῖ ὁ θεῖος Παῦλος νὰ θαυμάσωμεν τὴν σοφὴν παιδείαν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς διὰ μέσου τοῦ πόνου, τῶν θλίψεων, τῶν ἐναντιοτήτων τῆς παρούσης ζωῆς χρησιμοποιεῖ εἰς ἡμᾶς τὰ τέκνα του. Ὁ Θεός, λέγει, «παιδεύει ἐπὶ τὸ συμφέρον, εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ». Ἡ σοφία του εἶναι ἄπειρος, ὥστε νὰ

μὴ ὑπάρχη ποτὲ ὑποψία, μήπως ἀγνοεῖ τὸ συμφέρον κανενὸς ἀπὸ τὰ πολυπληθῆ τέκνα του. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη του ἐπίσης, ὥστε νὰ μὴ ἡμπορῇ ποτὲ νὰ τεθῇ ζήτημα ἰδιοτελείας—τί ἔχει νὰ κερδίσῃ ἀπὸ ἡμᾶς ὁ Θεός ;— νὰ μὴ γίνῃ ποτὲ λόγος διὰ συμφέρον ἰδικόν του, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸ συμφέρον τὸ ἰδικόν μας. «Τοῦτό ἐστιν εὐλικρινὴς ἀγάπη, καὶ ὅντως ἀγάπη, λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος· ὅταν μηδὲν ὄντες τῷ φιλοῦντι χρήσιμοι, φιλώμεθα παρ' αὐτοῦ. Φιλούμεθα γὰρ οὐχ ἵνα λάβῃ ἀλλ' ἵνα δῶ». Ἰδιαιτέραν ὁμῶς σπουδαιότητα ἔχει ἐδῶ ἡ φράσις «τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ». Θέλει ὁ Παῦλος νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι ἡ παιδεία, πὺν χρησιμοποιεῖ δι' ἡμᾶς ὁ Θεός, εἶναι μὲν σοφὴ καὶ ἀλάνθαστος, ἀλλ' εἶναι καὶ ἁγία. Οὔτε ἀπὸ τυφλὸν φίλτρον—ἀπὸ τὸ ὅποιον πολλάκις σκοτίζονται οἱ γονεῖς καὶ ἀφίνουν κατ' οὐσίαν ἀπαίδευτα τὰ παιδιὰ των—ἐμποδίζεται, οὔτε ἀπὸ πάθη ἁμαρτωλὰ νοθεύεται. Θυμός, ἰδιοτροπία, παραφορά, μνησικακία, ἐκδίκησις, ἐγωϊστικὴ φιλοτιμία καὶ τὰ παρόμοια πάθη, δὲν ἔρριψαν ποτὲ οὐδὲ μακρυνήν σκιὰν εἰς τὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἐσχετίσθησαν ποτὲ μὲ τὴν πρὸς ἡμᾶς τὰ τέκνα του παιδείαν. Εἶναι παιδεία σοφὴ, στοργικὴ, ἁγία!

Μᾶς κατευθύνει δὲ «εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ». Χρησιμοποιεῖ τὰ ἄριστα μέσα διὰ τὸν ὕψιστον σκοπόν. Τί σημασίαν ἔχει ἂν ἡ παιδεία του δημιουργῇ πόνον καὶ προκαλῇ στεναγμοὺς καὶ ραντίξῃ μὲ δάκρυα τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μας ; Τὸ μέγιστον δι' ἡμᾶς γεγονὸς εἶναι, ὅτι οὐδεμία ἄλλη τοῦ κόσμου τούτου παιδεία, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται νὰ καταρτίξῃ τὸν παιδευόμενον διὰ θρόνον βασιλικόν, δύναται νὰ ὑψώσῃ τὸν ἄνθρωπον

εἰς τοιαύτην θέσιν καὶ ὠφέλειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ «παιδεία Κυρίου», ἡ τελουμένη διὰ τοῦ πόνον καὶ τῶν δεινῶν τῆς ζωῆς. Σκοπὸς τῆς «παιδείας Κυρίου» εἶναι νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, νὰ μεταδώσῃ εἰς τὰ τέκνα τὴν ἀγιότητα τοῦ πατρὸς. Πῶς ἄλλως θὰ ἀποδειχθῶμεν γνήσια τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν ἀποκτιήσωμεν τὰ χαρακτηριστικά του; Ἡ φυσιογνωμία τῶν γονέων, ἀποτυπωμένη εἰς τὰ πρόσωπα τῶν τέκνων των, εἶναι ἀπόδειξις τῆς γνησιότητός των. Καὶ ἐδῶ φυσιογνωμία καὶ χαρακτηριστικὸν ἐξαίρετον τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγιότης. Αὕτῃ λοιπὸν πρέπει νὰ γίνῃ γνώρισμα τῶν τέκνων του. Σκοπὸς τῆς παιδείας τελικὸς εἶναι νὰ ἀποκαταστήσῃ ἅγια τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ πλησίον τοῦ πατρὸς των. Τώρα εἶναι ξενιτευμένα εἰς τὴν γῆν. Πρέπει νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν οὐράνιον εὐτυχίαν τοῦ πατρὸς των. Τοῦτο εἶναι τὸ ὕψιστον συμφέρον. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ θεόπνευστος ἀπόστολος Παῦλος λέγει δι' ὁ Θεὸς «παιδεύει ἐπὶ τὸ συμφέρον». Καὶ ὅπως ἐπεξηγεῖ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, «παιδεύει, πάντα ποιεῖ, πάντα σπουδάζει, ὥστε γενέσθαι ἡμᾶς δεκτικοὺς τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ».

Ἐδῶ εἶναι ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τοῦ πόνον. Ὅταν ἡ πεποίθησις ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πάνσοφος καὶ φιλόστοργος καὶ ἅγιος πατέρας, ὁ ὁποῖος «παιδεύει ἐπὶ τὸ συμφέρον, εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ», ριζώσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Χριστιανοῦ, ὁ πόνος γίνεται πλέον δι' αὐτὸν τὸ ἀληθινὸν στάδιον τῆς δόξης. Αἱ «παρειμένα χεῖρες καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα», λέγει ὁ Ἀπόστολος, θὰ ἀνορθωθοῦν. Θάρρος καὶ δύναμις θὰ μεταδοθῇ εἰς τὸν λιπόψυχον. Παρηγορία καὶ εἰρήνη

θὰ ἐκχυθῇ εἰς τὴν ψυχὴν του. Σταθερὰ προσπάθεια καὶ συνεχὴς πορεία εἰς τὸν δρόμον τοῦ καθήκοντος θὰ ἀποτελέσῃ τὸ σύνθημα τοῦ βίου του.

Σημαία, λοιπόν, καὶ καύχημά μας ἄς γίνῃ αὕτη ἡ ἀλήθεια. Εἶμαι παιδὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐκπαιδεύομαι εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ πόνου. Μὲ τὴν βοήθειάν του θὰ δώσω ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις. Θὰ γίνω μέτοχος τῆς ἀγιότητος τοῦ Πατρὸς μου!

12. Ἡ σύμμετρος παιδεία.

Μολονότι ἡ παιδεία του δημιουργεῖ πόνον καὶ προκαλεῖ στεναγμοὺς καὶ ραντίζει μὲ δάκρυα τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μας, ἐν τούτοις ἀποβλέπει εἰς σκοπὸν ὕψιστον: Νὰ μᾶς κάμῃ ἅγια τέκνα, ἀπολαύοντα τὴν εὐτυχίαν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς!

Καὶ ὁμως. Ὅχι μόνον ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἐγνώρισαν τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι πεπεισμένοι περὶ αὐτῆς, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ποθοῦντας νὰ μετάσχουν τῆς ἀγιότητος τοῦ Πατρὸς, ἔρχεται ὥρα, ποὺ αἰσθάνονται τὸν πόνον καθ' ὑπερβολὴν δριμύν. Ἐρχεται ὥρα, ποὺ βλέπουν τὴν θλίψιν ἀδιέξοδον καὶ φαντάζονται ὅτι δι' αὐτοὺς ἔσβυσαν πλέον ὅλαι αἱ ἐλπίδες. Τοὺς ἀκούεις νὰ ἐκθέτουν τὸν πόνον των καὶ νὰ διεκτραγωδοῦν τὴν περιπέτειάν των κατὰ τρόπον ποὺ ἀποκλείει πᾶσαν ἀκτιῖνα ἐλπίδος καὶ παρουσιάζει ἀδιαπέραστον τὸ σκοτάδι. Εἴτε διότι εἶναι ἐξ ἰδιοσυγκρασίας εὐαίσθητοι καὶ ἀπαισιόδοξοι, ὥστε ἐπειδὴ βλέπουν σήμερον τὸν οὐρανὸν βαρεῖα συννεφιασμένον νὰ φαντάζονται ὅτι δὲν θὰ χαροῦν πλέον ποτὲ τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητα τοῦ ἡλίου· εἴτε διότι τὰ βάσανα ἐ-

πλήγωσαν τὸ νευρικὸν των σύστημα, ὥστε ν' ἀποκίψουν ὑπερευαισθησίαν πρὸς θεωρεῖ ἀνυπόφορον καὶ τὸν παραμικρὸν πόνον· εἴτε διότι ἀπὸ τὴν ἐπαγωγὴν τῶν λυπηρῶν καὶ ἀπὸ τὸ περίπλοκον τῶν ἐναντίων περιστάσεων ζαλίζονται καὶ δὲν ἀφίνουν τὸ λογικόν, τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα νὰ ἡγεμονεύουν καὶ νὰ καθοδηγοῦν, τὸ γεγονός εἶναι ὅτι περιέρχονται εἰς δεινὴν θέσιν. Ἀγωνιοῦν, ὑποφέρουν πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὸν βαθμὸν πρὸς δημιουργεῖ ὁ πόνος των, παραπονοῦνται ὅτι δοκιμάζονται περισσότερον ἀπ' ὅ,τι ἡμποροῦν νὰ βασιάσουν.

«Ἄ, τὰ δικά μου τὰ βάσανα δὲν τᾶχει κανένας. Εἶναι ἀνυπόφορα. Δὲν ἀντέχω πλέον!» τοὺς ἀκούεις νὰ λέγουν. «Τὸ πᾶν ἐχάθη δι' ἐμέ! Μὲ ἐγκατέλειψαν οἱ ἄνθρωποι. Μὲ ἐγκατέλειψε καὶ ὁ Θεός!». Πνιγμέναι εἰς τὰ δάκρυα καὶ τοὺς σιναγμοὺς ἀκούονται ὅχι σπανίως καὶ ἀπὸ τέκνα τοῦ Θεοῦ αἱ λέξεις αὐταί, πρὸς ἀπηχοῦν βαρεῖαν μελαγχολίαν καὶ ἀπελπιστικὴν διάθεσιν.

Ἄλλ' ὅχι. Ὑπάρχει πολύτιμος διαβεβαίωσις, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐπρόσεξαν ὅσον ἔπρεπεν οἱ Χριστιανοὶ αὐτοί. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὁποῖον διεκήρυξε διὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ὅτι ὁ Θεός, ὡς σοφὸς παιδαγωγὸς πατέρας μας, «παιδεύει ἐπὶ τὸ συμφέρον», τὸ αὐτὸ πνεῦμα παρέχει διὰ τοῦ αὐτοῦ πολυπαθοῦς Ἀποστόλου καὶ ταύτην τὴν διαβεβαίωσιν: «Πειρασμοὶς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν εἰ μὴ ἀνθρώπινος· πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσῃ σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπερνεγκεῖν» (Α' Κορινθ. 10. 13).

Τρεῖς πειστικώταται ἀλήθειαι ὑπάρχουν εἰς τὴν πολύ-

τιμον ταύτην διαβεβαίωσιν. Πρῶτον ὅτι ὁ πειρασμός, ἡ δοκιμασία, εἰς τὴν ὁποίαν σὲ ὑποβάλλει ὁ Θεὸς διὰ μέσου τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψεως, δὲν εἶναι δοκιμασία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντέχουν ἄγγελοι ἢ ὄντα ἀνώτερα τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλ' εἶναι δοκιμασία σύμμετρος πρὸς τὰς δυνάμεις, ἢ μᾶλλον ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ νομίζης ὅτι εἶναι ἀνυπόροχος. «Ναί, θὰ εἶπης. Ἀλλ' εἶναι δοκιμασία δι' ἄλλους ἀνθρώπους, πὺν ἔχουν ἀντοχὴν μεγαλύτεραν ἀπὸ ἐμένα. Ἐγὼ ἀπὸ τὰ πολλὰ βάσανα ἐκάμφθην καὶ δὲν ἀντέχω περισσότερον». Καὶ ὅμως ἡ δοκιμασία δὲν εἶναι μόνον σύμμετρος πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις, ἀλλὰ ἰδιαιτέρως πρὸς τὰς ἰδικὰς σου δυνάμεις ἀνάλογος.

Διότι ἡ δευτέρα ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ πιστός, ὁ ἄξιος πάσης ἐμπιστοσύνης Θεός, ἔχει ὑποσχεθῆ ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἀφήσῃ νὰ δοκιμασθῶμεν περισσότερον ἀπὸ τὴν δύναμιν πὺν ἔχει τὸ καθένα ἀπὸ ἡμᾶς τὰ παιδιά του. Ἐπιτρέπει πάντοτε τὴν σύμμετρον καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰς ἰδικὰς σου δυνάμεις δοκιμασίαν. Ἐπομένως δὲν ἡμπορεῖς νὰ εἶπης ὅτι δὲν ἀντέχεις πλέον. Καὶ ἂν τὸ εἶπης, δὲν εὗρίσκεσαι εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὅπως δὲν λέγει ἀλήθειαν καὶ ὁ μαθητῆς πὺν ἀρνεῖται νὰ μάθῃ τὸ τακτικὸν καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰς δυνάμεις του μάθημα. Ἡ δὲ τρίτη ἀλήθεια εἶναι ὅτι «ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν». Παρακολουθῶν ἀοράτως, ἀλλὰ μὲ πολλὴν στοργήν, ὁ σοφὸς παιδαγωγὸς Κύριος, συνδέει μὲ τὴν δοκιμασίαν καὶ τὴν λύσιν, κατευθύνει αὐτὴν πρὸς διέξοδον καὶ ἀπαλλαγὴν, δίδει φωτισμὸν καὶ δύναμιν διὰ νὰ ὑπομείνωμεν, διὰ νὰ αἰσθανώμεθα ἐλαφρὸν τὸ

βάρος της. Καὶ ἔπομένως δὲν σὲ ἐγκατέλειπεν ὁ Θεός, ὅπως φανιάζεσαι.

Ἀλλὰ ποῦ ὑπάρχει ἡ ὑπόσχεσις αὐτῇ τοῦ ἀξιοπίστου Θεοῦ, ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἀφήσῃ νὰ δοκιμασθῶμεν περισσότερον ἀπὸ τὰς δυνάμεις μας καὶ ὅτι θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν λύσιν; Τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν δὲν τὴν προβάλλει βεβαίως ἓνας Χριστιανὸς φωτισμένος, γνωρίζων τὴν ἀλήθειαν τῆς Γραφῆς. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τοιοῦτοι, ὅταν ζαλίζονται ἀπὸ τὸν πόνον, λησμονοῦν τόσον γνωστὰς ἀληθείας, ὑπενθυμίζομεν μόνον δύο ἀπὸ τὰς πολλὰς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ. Τὴν μίαν τὴν παρέχει διὰ σιόματος τοῦ Ψαλμωδοῦ: «Ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις με», λέγει. Νὰ μὲ ἐπικαλεσθῇς εἰς ἡμέρας πόνου καὶ θλίψεως. Καὶ ἐγὼ ὅχι μόνον θὰ σὲ ἀκούσω προσευχόμενον, ἀλλ' εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν θὰ σὲ γλυτώσω κατὰ τρόπον τόσον θαυμαστόν, ὥστε θὰ αἰσθανθῇς ἄμεσον τὴν ἀνάγκην νὰ ἀναπέμψῃς εἰς ἐμὲ δοξολογίαν διὰ τὸ γεγονός. Καὶ τὴν ἄλλην τὴν εἶπεν αὐτοπροσώπως, ὅταν ὡς ἄνθρωπος ἐδίδασκεν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ Εὐαγγέλιόν του: «Δεῦτε πρός με—εἶπε—πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς».

Μήπως ἀναγνώστα μου, δὲν σπεύδεις πρὸς τὸν προσκολοῦντα Κύριον; Μήπως ὁ πόνος σὲ ἔθεσεν εἰς κάποιαν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ δι' αὐτὸ τὸν νομίζεις ἀνώτερον τῶν δυνάμεών σου;

13. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Πατρὸς.

Ἀλλὰ τῶν ἀληθειῶν τούτων ἔχομεν ἐπίσης πολύτιμον, ἔμπρακτον δέ, ἀπόδειξιν. Καὶ ἀπόδειξις τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπέμβασις τοῦ Κυρίου εἰς τὴν κρίσιμον στιγμήν. Διὰ τὴν ἐπέμβασιν δὲ ταύτην πρόκειται νὰ σημειωθοῦν ὀλίγαι γραμμαί.

Ὁ λόγος ἐκεῖνος τοῦ Κυρίου, τὸν ὁποῖον εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του κατὰ τὴν ἐσπέραν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου: «ὑπόδειγμα ἔδωκα ὑμῖν», ἰσχύει διὰ πᾶσαν προᾶξιν του, ἡ ὁποία ἔχει σχέσιν μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐτελέσθη κατὰ τὸ διάσῃμα τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς του. Καὶ ἔχομεν ὅχι ὀλίγα τοιαῦτα ὑποδείγματα ἐπεμβάσεών του εἰς στιγμὰς κρίσιμους διὰ τοὺς μαθητάς του, ἢ διὰ τοὺς καταφεύγοντας εἰς αὐτὸν ἀπηλπισμένους ἀνθρώπους.

Κρίσιμος ἦτο ἡ κατάστασις τῶν μαθητῶν, ὅταν μόνοι, χωρὶς τὴν ἐξασφαλίζουσαν αὐτοὺς παρουσίαν τοῦ Κυρίου, ἐπάλαιον νύκτα ὀλόκληρον κατὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς ὁρμῆς τῶν κυμάτων εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Τιβεριάδος. Καὶ ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ ἔσχατον ὄριον τῆς ἀντοχῆς των, τότε ὁ Κύριος ἐπενέβη καὶ τοὺς ἔσωσε διὰ διπλοῦ θαύματος. Ἀφ' ἐνὸς μὲν αὐτὸς ἔφθασε περιπατῶν ἐπάνω εἰς τὰ κύματα τῆς πολυταράχου θαλάσσης· ἀφ' ἐτέρου δέ, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ πλοῖον, ἐπανέφερε καὶ εἰς τὴν θάλασσαν πλήρη τὴν γαλήνην. Κρίσιμος ἦτο διὰ τὸν Πέτρον ἡ στιγμή, ὅταν κατὰ τὴν αὐτὴν περίστασιν κατεποντίζετο εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης, ἀπὸ δὲ τοῦ πλήρους καταποντισμοῦ τὸν ἐχώριζε τόσος μόνον χρόνος, ὅσος ἐχρειάζετο διὰ νὰ φωνάξῃ, «Κύριε σῶσόν με». Καὶ ὁμῶς κατὰ τὴν στιγμήν αὐτὴν ἐσημειώθη νέα

θαυματουργική επέμβασις τοῦ Κυρίου, ἡ ὁποία τὸν ἔσωσεν.

Ἀκόμη κρισιμωτέρα ἦτο ἡ θέσις τοῦ ἀποστόλου Παύλου κατὰ τὸ εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν περίφημον ἐκεῖνο ναυάγιον, ὅτε «περιηρεῖτο πᾶσα ἐλπίς τοῦ σῶζεσθαι ἡμᾶς», λέγει ὁ συνοδὸς τοῦ Παύλου Λουκᾶς. Καὶ ὁμως εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν τῆς πλήρους ἀπελπισίας ἐπενέβη ὁ Θεός, ἐξαποστείλας ἄγγελον, ὁ ὁποῖος εἶπε: «Μὴ φοβοῦ, Παῦλε· ἰδοὺ κεχάρισται σοι ὁ Θεὸς πάντας τοὺς πλέοντας μετὰ σοῦ». Δὲν εἶναι δὲ ὀλίγαι ἄλλαι περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνοδοὶ του εὐρέθησαν εἰς τοιαύτην θλίψιν, ὥστε «ἐξηπορήθησαν καὶ τοῦ ζῆν καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου» ἔλαβον, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος. Καὶ ὁμως εἰς τὰς κρισίμους καὶ ἔξω πάσης ἀνθρωπίνης δυνάμεως περιστάσεις αὐτὰς ἐσημειώνετο ἡ επέμβασις τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος «ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο αὐτοὺς καὶ ῥύεται», βεβαιώνει ὁ ἴδιος Ἀπόστολος. Εἶναι πράγματι δυσεκδιήγητοι οἱ μέχρι θανάτου κίνδυνοί του· ἀλλ' «ἐκ πάντων τούτων ἐρρύσατό με ὁ Κύριος», ἀπὸ ὅλας μὲ ἐγλύτωσεν ὁ Κύριος, ἐπαναλαμβάνει ὁ ἥρωας τοῦ «ἐπικινδύνως ζῆν» Ἀπόστολος.

Κρίσιμος ἡ θέσις τοῦ ἀσθενοῦς υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ. Καὶ ὁ πατέρας του παρεκάλει θερμῶς τὸν Κύριον: «κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου». Εἰς τὴν κρίσιμον, λοιπόν, αὐτὴν στιγμήν, ὅτε οἱ βασιλικοὶ ἰατροὶ ἦσαν ἄχρηστοι καὶ τὰ βασιλικά ἔξοδα θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο μόνον διὰ τὴν ἐτοιμασίαν τῆς κηδείας, ὁ Κύριος ἐπεμβὰς εἶπε: «Πορεύου, ὁ υἱός σου ζῆ». Πολλὰ δὲ εἶναι αἱ τοιαῦται ὑποδειγματικαὶ περιπτώσεις, κατὰ

τὰς ὁποίας ὁ Διδάσκαλος, ὁ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς λυτρώσεως ἀπὸ τοῦ πόνου, ἐθεράπευε διὰ θαυμάτων, ἐπεμβαίνων εἰς τὴν κρίσιμον στιγμήν τῆς ζωῆς των. Ἀσυγκρίτως δὲ περισσότεραι, αἱ μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψίν του σημειωθείσαι εἰς τὸν βίον μεγάλων ἀγίων, ἀλλὰ καὶ μεγάλων ἡρώων τοῦ πόνου, ἐπεμβάσεις τοῦ ἀοράτου Κυρίου. Εἶναι μεγάλαι αἱ περιπέτειαί καὶ οἱ κίνδυνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὑπεβλήθη, ὡς ἐν παραδείγματι, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, διωκόμενος διὰ τὴν ἀκλόνητον ὑπεράσπισιν τῆς ὀρθῆς πίστεως. Καὶ ὁμῶς εἰς ὅλας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἔξω πάσης ἀνθρωπίνης σωτηρίας, ἐσημειώνετο θαυμασιτὴ ἢ ἐπέμβασις τοῦ Κυρίου, δημιουργοῦσα διέξοδον διὰ μέσου ἀπροσδοκῆτων γεγονότων.

Εἰς πᾶσαν δὲ ἐποχὴν, καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν σημερινήν, οἱ πιστοὶ ἔχουν νὰ διηγηθοῦν ἓνα ἢ καὶ περισσότερα γεγονότα τῆς προσωπικῆς των πείρας, πὺν μαρτυροῦν ὅτι ἡ «παιδεία Κυρίου» συνοδεύεται εἰς τὴν κρίσιμον στιγμήν καὶ ἀπὸ θαυμαστὴν ἐπέμβασιν τοῦ παιδαγωγοῦντος Κυρίου. Ἀσθενεῖς, διὰ τοὺς ὁποίους εἶχε σβύσει κάθε ἐλπίς, οἱ δὲ ἰατροὶ ἐβεβαίωσαν ὅτι στιγμῶν βίος ὑπολείπεται, πολλάκις ἔζησαν καὶ ἐθεραπεύθησαν. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ ἀοράτου παράγοντος ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε καὶ οἱ δύσπιστοι ἐκ τῶν ἰατρῶν νὰ ἐκπλήσσωνται καὶ νὰ ὁμολογοῦν τὸ θαῦμα. Κατὰ τοὺς πολέμους δέ, πὺν προσφέρουν κάθε στιγμήν τὸν θάνατον, πλεῖστοι εἶναι ἐκεῖνοι πὺν εἶδαν φανεράν καὶ θαυμαστὴν τὴν σωτήριον ἐπέμβασιν τοῦ Θεοῦ. Καταστροφαὶ ἄφευκτοι διὰ τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις καὶ τοὺς φυσικοὺς νόμους, εἰς τὴν κρίσιμωτέραν στιγμήν ἐπρολήφθησαν καὶ ἀπετράπησαν.

Χέρι ἀόρατον καὶ δύναμις ὑπερφυσικὴ ἐπενέβη καὶ ἐδημιούργησεν ἀπροσδόκητον μεταβολήν. Ἀκόμῃ καὶ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι κατὰ τινα ὁμοίωσιν πρὸς τὸν διώκτην τῶν Χριστιανῶν Σαῦλον, ἦσαν ἄπιστοι καὶ θεομάχοι, εἰς κρίσιμον στιγμὴν ἐδῶκαν τὴν ὁδὸν τῆς Δαμασκοῦ. Μετεβλήθησαν δι' ἐπεμβάσεως τοῦ Θεοῦ θαυμαστῆς. Καὶ ἂν δὲν ἔγιναν Παῦλοι ἀπόστολοι, ἔγιναν ὁμῶς πιστοὶ καὶ εὐσεβεῖς, ἐκδιηγούμενοι τὴν ἰδιαιτέραν ταύτην πρὸς αὐτοὺς δωρεὰν τοῦ Θεοῦ.

Ἱστορία πολλῶν τόμων θὰ ἠδύνατο νὰ γραφῇ μὲ τοιαῦτα ἀναμιφιοβήτητα γεγονότα. Καὶ εἰς ὅλα αὐτὰ θὰ ἔλαμπεν ἡ αὐτὴ πολύτιμος ἀλήθεια. "Ὅτι ὁ σοφὸς Παιδαγωγός, ὁ στοργικὸς Πατέρας, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Κύριος, ὅχι μόνον δὲν ἐπιτρέπει παιδαγωγικὸν πόνον ἀνώτερον τῶν δυνάμεών μας· ὅχι μόνον παρακολουθεῖ μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον τὴν ἐπὶ τῶν τέκνων του πίεσιν τῆς παιδείας τοῦ πόνου, ἀλλὰ καὶ ἐπεμβαίνει εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν. Ἐπεμβαίνει κατὰ τρόπον θαυμαστὸν καὶ ἀνέλπιστον. Σημειώνει· τόσον πειστικὴν τὴν παρουσίαν του, ὥστε νὰ βλέπωμεν καθαρὰ πόσον ἀστήρικτος ἦτο ἡ ὀλιγοπιστία μας· πόσον ἀνόητα τὰ παράπονά μας διὰ μᾶς ἐγκατέλειψε· πόσον ἀντιχριστιανικὴ κακία ἡ ἀπελπισία μας.

Εἰς τὴν περιοχὴν λοιπὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος τοῦ Χριστιανοῦ—καὶ εἰδικῶς τοῦ πονοῦντος καὶ θλιβομένου—ὑπάρχει ὅχι ἀπλῇ ἐπέμβασις, ἀλλὰ καὶ ἡ θαυματουργικὴ ἐπέμβασις τοῦ Κυρίου!

14. Στάσις ἀποδοχῆς.

Ὁ πόνος εἶναι «παιδεία Κυρίου». Εἶναι τὸ ἐξόχως ἀποτελεσματικὸν παιδαγωγικὸν μέσον, τὸ ὁποῖον ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ χρησιμοποιοεῖ διὰ τὰ τέκνα αὐτοῦ. Ὁ δὲ σκοπός, εἰς τὸν ὁποῖον ἢ διὰ τοῦ πόνου παιδαγωγία ἀποβλέπει, εἶναι τὸ ὑψιστον συμφέρον μας. Διότι ὁ Θεὸς παιδεύει «ἐπὶ τὸ συμφέρον, εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἁγιότητος αὐτοῦ». Σκοπὸς δηλαδὴ εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ μὲν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὁ καταρτισμὸς δὲ ἐν τῇ ἁγιότητι, ὥστε τὸ τέκνον νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὸν ἅγιον πατέρα. Ἴδον ἡ συγκεφαλαίωσις τῆς σειρᾶς τῶν ὅσων ἐγράφησαν εἰς τὰς προηγουμένας σελίδας διὰ τὸ ζήτημα τοῦ πόνου.

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ποὺ εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν παιδαγωγίαν τοῦ πόνου δὲν εἶναι ἄβουλος καὶ ἄψυχος ὕλη. Εἶναι λογικὸν καὶ ἐλεύθερον πλάσμα. Εἶναι τὸ τέκνον ποὺ ἔχει ἐντυπωμένον εἰς τὴν ὑπαρξίν του τοῦτο τὸ γνῶρισμα τοῦ πατρὸς: τὸ λογικὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ δείξῃ ἂν ἀποδέχεται τὴν παιδείαν αὐτὴν καὶ ἂν ἐλευθέρως αποφασίζῃ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ. Πρέπει δηλαδὴ νὰ λάβῃ ἀπέναντι τοῦ πόνου, ἢ μᾶλλον ἀπέναντι τοῦ διὰ τοῦ πόνου παιδαγωγοῦντος πατρὸς, στάσιν ποὺ νὰ μαρτυρῇ σαφῶς τὴν ἀποδοχὴν. Ἡ δὲ στάσις αὕτῃ τῆς ἀποδοχῆς εἶναι ἡ ὑπομονή. Ἡ περίφημος καὶ πολύτιμος ὑπομονή.

Εἰς τὴν ὑπομονὴν τώρα θὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου.

Τί εἶναι ἡ ὑπομονή; Εἶναι ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς ποὺ δέχεται τὸν πόνον ὅχι ὡς τιμωρίαν ἢ ἐκδίκησιν, ἀλλ' ὡς ἐπίσκεψιν Θεοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο δὲν γογγύζει εἰς τὰς ὁ-

δυνηρὰς ἀσθενείας καὶ εἰς τοὺς πικροὺς θανάτους. Ἄν παραπονεῖται εἰς τὰς στερήσεις καὶ τὴν πτωχείαν. Οὐδὲ φοβεῖται τὸ μέλλον, ὅπως φοβοῦνται οἱ ἀνυπόμονοι καὶ ὀλιγόπιστοι, οἱ ὅποιοι ἔνεκα τοῦ φόβου τούτου καταφεύγουν εἰς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην καὶ τὴν πλεονεξίαν, διὰ τὰ ἀσφαλισθοῦν δῆθεν ἀπὸ τοὺς κινδύνους τοῦ μέλλοντος. Οὐδὲ ἀποθαρρύνεται εἰς τὰς στενὰς καὶ δυσκόλους περιστάσεις, ἀλλὰ στηρίζει σταθερὰ τὸν Χριστιανὸν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ γενναιότης τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία εἰς τὰς ἀδικίας καὶ τὰς ὕβρεις καὶ τὰς συκοφαντίας καὶ τοὺς κατατρογμοὺς δὲν ἀντιτάσσει τὰ αὐτὰ μέσα, δὲν ἐκδικεῖται, δὲν μνησικακεῖ, δὲν μισεῖ, δὲν παραφέρεται, ἀλλὰ διατηρεῖ τὴν ψυχικὴν εἰρήνην, ἀνέχεται καὶ μακροθυμεῖ. Ἴδοὺ τί εἶναι ὑπομονή. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη.

Εἶναι ἡ σωτήριος ἐκείνη ἀντίδρασις, ποὺ δὲν ἀφίνει τὸν πόνον τὰ σκοτίσῃ τὸν νοῦν μὲ τὰ μαῦρα νέφη τῆς ἀπαισιοδοξίας καὶ τὰ δηλητηριάζῃ τὴν καρδίαν μὲ τὸ δηλητήριον τῆς ἀπελπισίας—ὅπως καὶ ἡ ἀντίδρασις τοῦ ὑγιοῦς ὀργανισμοῦ κατὰ τοῦ νοσογόνου μικροβίου—ἀλλὰ τοποθετεῖ τὸ μειδίαμα τῆς ἐλπίδος εἰς τὸ ὑγρὸν ἐκ τῶν δακρύων πρόσωπον καὶ περιβάλλει μὲ ρόδα τὸν στανρὸν τῆς θλίψεως. Εἶναι ἡ χριστιανικωτάτη πεποίθησις, ὅτι ὁ πόνος εἶναι τὸ θεραπευτικὸν φάρμακον τῆς μεγαλυτέρας τῶν ἀσθενειῶν, ἀπὸ ὅσας προσβάλλουν τὸν ἄνθρωπον, τῆς ἁμαρτίας δηλαδή. Καὶ διὰ τοῦτο δέχεται τὸ φάρμακον ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰ τὸ χρησιμοποίησιν εὐγνωμόνως πρὸς ψυχικὸν ἐξαγνισμόν, πρὸς καταρτισμὸν καὶ αὐξήσιν εἰς τὴν ἀρετὴν, πρὸς τελειοποίησιν καὶ πραγματικὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου προ-

ορισμοῦ. Αὕτῃ εἶναι ἡ ὑπομονή. Καὶ διὰ τὰ δώσωμεν εἰς τὸν ἀγαπητὸν ἀναγνώστην συντομώτερον τὸν ὁρισμὸν τῆς προσθέτομεν :

Ἐπομονὴ εἶναι ἡ γενναιοψυχία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστιανὸς ἀντιμετωπίζει τὸν πόνον—τὸν ποικίλον ἀνθρώπινον πόνον—ἀναμαρτήτως, προχωρεῖ δὲ εἰς τὸν δρόμον τῆς ὅλης ἀρετῆς ἀσφαλῶς.

Καλά, ἀλλὰ ποῦ θὰ εὔρω τὴν σωτήριον αὐτὴν ὑπομονήν; θὰ ἐρωτήσῃ τώρα ὁ ἀναγνώστης. Θὰ τὴν ζητήσῃς ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τὸν ἐαυτὸν σου, εἶναι ἡ ἀπάντησις.

Ἀπὸ τὸν ἐαυτὸν μου; Ναί, ἀπὸ τὸν ἐαυτὸν σου. Διότι ὑπάρχει εἰς ἀρκετὸν βαθμὸν, ὡς δύναμις λανθάνουσα, εἰς τὸ βάθος τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου. Δύναμις ἡ ὁποία ἡ θάπτεται καὶ ἐκμηδενίζεται ὑπὸ τὸν πιεστικὸν ὄγκον τῆς ἀπιστίας, ἢ ἀντιθέτως, θερμαινόμενη καὶ φωτιζομένη καὶ ἐνισχυομένη ἀπὸ τὴν πίστιν, ἀνακύπτει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Καὶ ὅταν ὁ πιστὸς χρησιμοποιήσῃ ὅσον φυσικῶς ἔχει μέτρον ὑπομονῆς, τότε θὰ ζητήσῃ καὶ θὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν Θεὸν ὡς δωρεὰν τὸ πληρὲς μέτρον αὐτῆς. Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴν ἡ ὑπομονὴ κυριαρχεῖ εἰς τὸν ὁρίζοντα τῆς ψυχῆς καὶ δίδει νέον χρῶμα καὶ νέον τόνον εἰς τὴν ζωὴν καὶ μεταβάλλεται εἰς ἀληθινὸν ἡρωϊσμόν.

Ἡρωϊσμοὺς ὠνόμασεν ὁ κόσμος τὰ μεγάλα κατορθώματα, τὰ ὁποῖα ἡ σωματικὴ ρώμη καὶ ἀνδρεία ὠρισμένων ἀνδρῶν παρουσίασεν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, ἢ εἰς ἀναλόγους περιστάσεις. Ἀλλ' ὁ ψυχικὸς ἡρωϊσμός τῆς ὑπομονῆς ἀνήκει εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς εὐσεβεῖς. Ἐὰν εἰς τὰ κατορθώματα τῆς σωματικῆς ρώμης ἀνεδεί-

χθησαν ἥρωες ὠρισμένοι ἄνδρες, εἰς τὴν ἡρωϊκὴν αὐτὴν ἀρετὴν, ποὺ λέγεται ὑπομονή, ἀνεδείχθησαν μυριάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ἀφ' οὗτου ἡ χριστιανικὴ πίστις ἐφώτισε τοὺς καταταχθέντας εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Χριστοῦ νὰ γνωρίσουν τὸν ἐαυτὸν των, νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ποινὴν τῆς ἁμαρτίας, ποὺ ἐβάρυνε τὴν ψυχὴν των, νὰ συνδέσουν τὴν ὑπαρξίν των μὲ τὸν παντοδύναμον Κύριον, ἔκτοτε ἐπολλαπλασιάσθησαν κατὰ μυριάδας οἱ ἥρωες. Καὶ μετεφέρθη ἔκτοτε ὁ ἡρωϊσμός ἀπὸ τοὺς δημοσίους τόπους εἰς τὰ κλειστὰ σπίτια, εἰς τὰ ἀνήλια ὑπόγεια καὶ τὰς πτωχικὰς καλύβας, εἰς τὰ ποικίλα νοσοκομεῖα καὶ ἄσυλα, εἰς τοὺς ἀναριθμήτους τόπους τοῦ πόνου. Μετεφέρθη ὁ ἡρωϊσμός ἀπὸ τὰ ἀθλητικὰ σώματα καὶ τὰ διαφημιζόμενα ὀνόματα εἰς τὰ ἀσθενικὰ ἐκ τοῦ πόνου καὶ τὰ ἰσχνὰ ἐκ τῶν στερήσεων ἢ τῶν διωγμῶν σώματα καὶ τὰ ἀφανῆ καὶ ἄγνωστα ὀνόματα. Μετεφέρθη ἀπὸ τὰς σελίδας τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ποὺ διαβάζουν οἱ ἄνθρωποι, εἰς τὸ ἀφανὲς διὰ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους, ἐμφανὲς ὅμως εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἁγίους βιβλίον τοῦ Θεοῦ. Εἰς αὐτὸ κατεγράφησαν κατὰ μυριάδας οἱ ἥρωες τῆς ὑπομονῆς. Καὶ εἰς αὐτὸ συνεχίζουν τὴν καταγραφὴν τῶν ὀνομάτων των—καὶ θὰ τὴν συνεχίζουν μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων—οἱ ἐξ ἐκάστης γενεᾶς ποιοῦντες καὶ τὴν ὑπομονὴν ἀσκοῦντες Χριστιανοί.

15. Ἡ τελεία ὑπομονή.

Ἐσημειώσαμεν παραπάνω, ὅτι ἡ ὑπομονὴ εἶναι ἡ γενναιοψυχία ἐκείνη, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστιανὸς δέχεται ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ τὸν πόνον ὡς φάρμακον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ εὐγνωμόνως πρὸς ψυχικὸν ἐξαγνισμόν, πρὸς καταρτισμὸν καὶ τελειοποίησιν εἰς τὴν ἀρετὴν, πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ μεγάλου προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλ' ἀκούομεν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον νὰ παραγγέλλῃ διὰ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου : « Ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ᾖτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι καὶ ἐν μηδενὶ λειπόμενοι ». Ἀπαιτεῖ δηλαδὴ ὄχι ἀπλῆν, ἀλλὰ τελείαν ὑπομονήν, ἡ ὁποία εἶναι ἱκανὴ ν' ἀναδείξῃ τὸν Χριστιανὸν τέλειον καὶ ὁλοκληρωμένον καὶ εἰς οὐδὲν ὑστεροῦντα ἐν τῇ ἀρετῇ. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ τελεία ὑπομονή;

Εἶναι ἐκείνη ποὺ καλύπτει ὅλον τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος. Ἐξηγούμεθα :

Βλέπομεν Χριστιανοὺς ποὺ ὑπομένουν μὲν τοῦτο τὸ εἶδος τῆς θλίψεως, ἀσθενείαν, ὡς ἐν παραδείγματι, ἢ καὶ θάνατον προσφιλοῦς προσώπου. Ἀλλὰ δὲν ὑπομένουν τὴν σιέξῃσιν καὶ τρομάζουν ἐμπρὸς εἰς τὸ φάσμα τῆς πτωχείας. Τοὺς βλέπεις νὰ σπεύδουν εἰς πράξεις ὄχι τιμίας καὶ εὐσυνειδήτους, εἰς εἰκονικὰς μεταβιβάσεις καὶ εἰς δολίαν χρεωκοπίαν, προκειμένον νὰ διαφυλάξουν μέρος ἢ καὶ ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν των ἢ νὰ καταφεύγουν εἰς ἄλλας ἁμαρτίας—εἰς πλεονεκτικὰς καὶ αἰσχροκερδεῖς καὶ ἐπὶ τοῦ ψεύδους στηριζομένας πράξεις—, προκειμένου νὰ προλάβουν τὴν πτωχείαν καὶ νὰ μὴ στερηθοῦν τῶν σημερινῶν ἀνέσεων των. Ἡ τοιαύτη, λοι-

πόν, ὑπομονή των στερεῖται τοῦ πρόποντος πλάτους. Εἶναι ὅχι ἀπλῶς ἀτελής, ἀλλ' ἀναξία λόγου, ἐφ' ὅσον τὴν σημερινὴν διὰ τὴν ἀσθένειαν ὑπομονὴν τὴν διαδέχεται αὔριον ἢ ἀνυπομονησία καὶ ἡ ὀλιγοπιστία ποὺ σπρώχνει εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Βλέπομεν ἄλλους ποὺ ὑπομένουν ὅχι μόνον εἰς τὴν ἀσθένειαν καὶ τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν στέρησιν καὶ πτωχείαν. Δὲν ἀνέχονται ὁμῶς καὶ οὐδένα τρόπον μίαν ὕβριν, μίαν ἀδικίαν. Δὲν ὑπομένουν μίαν καταδρομὴν, ἓνα παραινεύμενον διωγμὸν. Πάλιν ἡ ὑπομονή των, ἐπειδὴ στερεῖται τοῦ πρόποντος πλάτους, δὲν εἶναι τελεία. Διότι ἡ τελεία ἐκτείνεται εἰς πᾶν, ἀνεξαιρέτως, εἶδος θλίψεως καὶ περιλαμβάνει πᾶσαν δοκιμασίαν.

Ἐπειτα ἡ τελεία ὑπομονὴ ἔχει καὶ τὸ πρόπον βάθος. Ὅταν, ὡς ἐν παραδείγματι, ὑβρισθῇ ἢ ἀδικηθῇ ἓνας Χριστιανός, ἀλλὰ δὲν ἐπιζητεῖ ἐκδίκησιν, δὲν μνησικακεῖ, δὲν διατηρεῖ μῖσος καὶ ἔχθραν, αὐτὸς ἀναμφιβόλως παρουσιάζει ἓνα εἶδος ὑπομονῆς. Ἀλλ' οὐχὶ τελείας ὑπομονῆς. Διότι τελεία ὑπομονὴ εἶναι ὅταν προχωρῇ εἰς ὅλον τὸ βάθος· ὅταν ὁ ἀδικούμενος, ὅχι μόνον δὲν ἀνταποδίδῃ τὰ ἴσα, ἀλλὰ καὶ εὐεργετῇ τὸν ἀδικήσαντα· ὅταν τοῦ ἀνταποδίδῃ καλὸν ἀντὶ κακοῦ εἰς δεδομένην περίστασιν· ὅταν εἶναι ἕτοιμος γὰρ τὸν περιλάβῃ εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν του, μόνις ἐκεῖνος ἐκδηλώσῃ εἰλικρινῇ περὶ τούτου διάθεσιν. Τοσούτου μᾶλλον, καθόσον ὁ ἄλλος ποὺ μᾶς ἠδίκησεν, εἶναι συνηθέστατα ὅχι ὁ συστηματικὸς ἐχθρός, ὁ ἐκ προθέσεως κακοποιός, ἀλλ' ἄνθρωπος τοῦ περιβάλλοντός μας—τοῦ συγγενικοῦ πολλάκις καὶ φιλικοῦ περιβάλλοντός μας—ὁ ὁποῖος παρὰ τὴν σημερινὴν ἁδικον πρὸς ἡμᾶς συμπε-

ριφοράν του, εἶναι Χριστιανός, εἶναι μέλος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὅποῖον Ἐκεῖνος ἐξακολουθεῖ νὰ ἀνέχεται, ὅπως ἀνέχεται καὶ ἡμᾶς. Αὕτη, λοιπόν, εἶναι ἡ τελεία ὑπομονή, ἡ κατέχουσα ὅλον τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος.

Μὴ δὲ εἶπη κανεὶς ὅτι τοιαύτη ὑπομονὴ δὲν χρειάζεται εἰς κάθε Χριστιανόν. Ἐπειδὴ τὴν ὠνομάσαμεν τελείαν ὑπομονήν, δὲν ἔπεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀποκτήσωμεν ὅλοι, ἀλλ' ὀλίγοι ἐξαιρετικοὶ ἄνθρωποι. Τοῦναντίον. Εἶναι ἀπαραίτητος εἰς κάθε Χριστιανὸν καὶ εἰς ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του. Καὶ ὁ λόγος εἶναι φανερός. Ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι δὲν λύεις τὸ μέγα πρόβλημα τοῦ πόνου, εἰὰν δὲν ἐπιδιώξης τὴν τελείαν ὑπομονήν. Ἐὰν ἐπρόκειτο ἐπὶ τῆς γῆς νὰ δοκιμάσωμεν ἓνα μόνον εἶδος πόνου καὶ εἰς αὐτὸ μόνον νὰ δείξωμεν ὑπομονήν, βεβαίως δὲν θὰ μᾶς ἐχρειάζετο ἡ τελεία ὑπομονή. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ δοκιμασθῶμεν εἰς ποικίλα, ἄρα χρειάζεται ὑπομονὴ πὺν ἐξαντλεῖ ὅλον τὸ πλάτος. Ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι τὸ ἀτελὲς μέρος εἶναι ἱκανὸν νὰ κρημνίσῃ ὅλα ὅσα ἕως τώρα κατώρθωσες καὶ νὰ σὲ βυθίσῃ εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώθη, ὅταν ὑπομένης τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ δὲν ὑπομένης τὴν πτωχείαν, αὕτη ἢ ἀπέναντι τῆς πτωχείας ἀνυπομονησία εἶναι ἱκανὴ νὰ σὲ ρίψῃ εἰς πᾶσαν ἁμαρτίαν. Ἡ ἢ μνησικακία ἀπέναντι τῆς ἀδικίας νὰ σὲ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀπώλειαν. Ἐθεράπευσες τὸν ὁργανισμόν σου ἀπὸ τὸν τύφον, ἀλλ' εἰὰν μένη ἓνας κακοήθης ὄγκος, τί ὠφελεῖ; Δὲν κινδυνεύεις ἀπὸ αὐτόν; Καὶ δὲν θεωρεῖς ἀπαραίτητον τὴν πλήρη θεραπείαν καὶ ἐξυγίανσιν; Ἐπροστίτευσες τὰ πρόβατά σου ἢ τὸ χωράφι σου ἀπὸ ἓνα κίνδυνον. Τί ὠ-

φελεῖ ἂν τὸ ἀφήσης ἔκθετον εἰς ἄλλους ἐπίσης μεγάλους κινδύνους ; Ἀντιλαμβάνεσαι, λοιπόν, ὅτι ἡ τελεία ὑπομονὴ δὲν εἶναι προσὸν μόνον τῶν τελείων, τῶν ἀγγέλων, ἀλλ' ἀνάγκη ἀπαραίτητος δι' ἡμᾶς τοὺς κοινούς Χριστιανούς ;

Καλά. Καὶ ὑπῆρξαν Χριστιανοὶ ποὺ ἐξήσκησαν τὴν τελείαν ὑπομονήν ; Ἡ μήπως ἡ περὶ τελείας ὑπομονῆς διδασκαλία εἶναι θεωρία κατάλληλος νὰ γράφεται εἰς τὰ χαρτιά ; Αὐτὸ ἐνδέχεται νὰ ἐρωτήσῃ τώρα ὁ ἀναγνώστης. Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι δύσκολος. Διότι δύναται καθένας νὰ τὴν εὔρῃ εἰς πρόσωπα τῆς ἱστορίας.

Πράγματι. Τὴν τελείαν ὑπομονήν δὲν θὰ τὴν εὔρωμεν μόνον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπέμεινε πᾶν εἶδος πόνου καὶ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀκόμη προσηύχετο διὰ τοὺς σταυρωτάς του : « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι ». Θὰ τὴν εὔρωμεν εἰς τὸν πρῶτον μάρτυρα ἀπὸ τοὺς πρῶτους Χριστιανούς, εἰς τὸν Στέφανον. Λιθοβολούμενος προσηύχετο γονατιστός : « Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην ». Θὰ τὴν εὔρωμεν εἰς τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ὁ ὁποῖος, περιγράφων τὴν τελείαν ὑπομονήν καὶ τῶν ἄλλων συναδέλφων του Ἀποστόλων, βεβαιώνει : « Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι παρακλοῦμεν ». Ἀλλ' οὐδὲ μόνον εἰς τοὺς ἀποστόλους. Θὰ τὴν εὔρωμεν εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς Ἀλεξανδρείας, οἱ ὅποιοι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν περιεποιοῦντο μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των τοὺς πανωλοβλήτους ἐθνικούς. Ποίους δὲ ἐθνικούς ; Ἐκείνους ποὺ τοὺς ἐδίωκον καὶ τοὺς ὠδήγουν εἰς τὸ μαρτύριον. Ἀλλ' ἡ ἱστορία τῶν ἁγίων ὄλων τῶν αἰώνων ἔχει νὰ παρουσιάσῃ πλῆθος παραδειγμάτων

τελείας ὑπομονῆς. Καὶ ἡ σύγχρονος πείρα μαρτυρεῖ ὅτι ὑπάρχουν καὶ γύρω μας τοιαῦτα παραδείγματα. Πιθανὸν νὰ μὴ φαίνωνται, διότι δὲν διαφημίζουν τὴν ὑπομονὴν των. Ἡ πιθανὸν πολλοὶ νὰ μὴ τοὺς βλέπουν, διότι δὲν ἔχουν σχέσεις μὲ τοιοῦτους ἀνθρώπους. Καὶ ὁμως ὑπάρχουν.

Τοιαύτη, λοιπόν, εἶναι ἡ τελεία ὑπομονή, ἡ χριστιανικὴ ὑπομονή.

16. Ἡ ἀξία τῆς ὑπομονῆς.

Ἐλάτε τώρα νὰ ἰδῇτε καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὑπομονῆς. Διότι ἡ θέσις τὴν ὁποίαν ἡ ὑπομονὴ κατέχει εἰς τὸν πίνακα τῆς ἀξίας τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν, τὴν ἀποδεικνύει πολῦτιμον, ἀνεκτιμήτου ἀξίας ἀρετήν. Τοῦτο ὑπολείπεται τώρα ν' ἀναπτυχθῇ.

Τὴν ἀξίαν τῆς ὑπομονῆς παρουσιάζει ἀνεκτίμητον αὐτὸς ὁ Θεός, ὅταν δέχεται νὰ προστεθῇ κοντὰ εἰς τὸ ὄνομά του ὡς τίτλος καὶ ἡ ὑπομονή. Λέγεται «Θεὸς τῆς ὑπομονῆς» (Ρωμ. 15. 5). Καθὼς ἐπίσης, ὅταν δύο θεόπνευστοι ἀπόστολοί του χρησιμοποιοῦν φράσεις τόσον ἐγκωμιαστικὰς δι' αὐτήν. Ὁ μὲν ἀπόστολος Παῦλος, γνωρίζων ἀπὸ προσωπικὴν πείραν καὶ τοῦ πόνου τὴν δριμύτητα καὶ τῆς ὑπομονῆς τὸ βάλσαμον, ἰδὸν πῶς ἐξαίρει τὴν ὑπομονήν: «Καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται» (Ρωμ, 3, 5). Δηλαδή σεμνυνόμεθα, ἔχομεν καύχημα διὰ τὰς θλίψεις, ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι διὰ τούτους πιστοὺς ἡ θλίψις γίνεται αἰτία νὰ ἀποκτήσουν τὴν πολῦτιμον ὑπομονήν. Ὁ δὲ ἀπόστολος Ἰάκωβος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς πιστοὺς, γράφει: «Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου,

ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις, γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν» (1. 2, 3). Δηλαδή πρέπει νὰ θεωρῇτε ὑπόθεσιν ὄχι πικρίας καὶ καταπτώσεως, ἀλλὰ πάσης χαρᾶς, ὅταν περιπέσητε εἰς πειρασμοὺς καὶ δοκιμασίας—καὶ μάλιστα ὄχι ἓναν πειρασμόν, ἀλλὰ ποικίλους—διότι γνωρίζετε ὡς φωτισμένοι πιστοί, ὅτι ἡ διὰ τῶν πειρασμῶν καὶ τῆς θλίψεως δοκιμαζομένη πίστις σας θὰ ἔχῃ καρπὸν τῆς τῆν ὑπομονήν. Ἀρκεῖ, προσθέτει, νὰ ἔχῃ «ἡ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον», δηλαδή νὰ εἶναι τελεία καὶ οὐχὶ ἑλλιπής.

Οἱ δὲ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἀπόστολοι—ἢ μᾶλλον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ τῶν ἀποστόλων—ἐξυψώνει εἰς τοιαύτην ἀξίαν τὴν ὑπομονήν, ἐξηγοῦνται πάλιν ἀπὸ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. Πρῶτον μὲν, διότι ἡ ὑπομονὴ εἶναι ἐφαρμογὴ πάσης ἀρετῆς: «Ἐπομονῆς ἔχετε χρεῖαν—λέγει πάλιν ὁ θεῖος Παῦλος—ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν». Καὶ φανερῶνει μὲ τοῦτο, ὅτι ἡ ὑπομονὴ εἶναι ἐφαρμογὴ καὶ διὰ τῆς πράξεως ἐκτέλεσις τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Ὅταν δηλαδή ὑπομένω τὸν πόνον τῆς ἀσθενείας καὶ τὴν πικρίαν τοῦ θανάτου, δεικνύω εἰς τὰ πράγματα πίστιν καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ποὺ βεβαιώνει ὅτι διὰ τῆς παιδείας ταύτης μὲ ἐπισκέπτεται ἡ πατρικὴ του ἀγάπη. Ὅταν ὑπομένω τὴν πτωχείαν καὶ τὴν στέρξησιν, χωρὶς νὰ ἐκτραπῶ εἰς ψεῦδος καὶ κλοπὴν καὶ γογγυσμὸν καὶ φθόνον, παρουσιάζω ὑπακοὴν πιστὴν εἰς τὸν νόμον του ποὺ ἀπαγορεύει τὴν ἁμαρτίαν, ἐλπίδα δὲ βεβαίαν εἰς τὰς ὑποσχέσεις του περὶ προστασίας καὶ ἀμοιβῆς.

Ὅταν ὑπομένω τὸν ὕβριστήν, τὸν ἄδικον, τὸν διώκτην, χωρὶς διάθεσιν ἐκδικήσεως, χωρὶς μνησικακίαν

καὶ ἔχθραν, δεικνύω ἀνεξικακίαν καὶ ἀνοχήν καὶ μακροθυμίαν. Ὅταν δὲ ἡ ὑπομονή μου ἐκτείνεται καὶ μέχρῃς εὐεργεσίας τοῦ ἐχθροῦ, τότε ἐφαρμόζω τὴν ἀγάπην, καὶ μάλιστα τὸν ἀνώτερον βαθμὸν αὐτῆς, δηλαδὴ τὴν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀγάπην. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἀναδεικνύομαι γνήσιον τέκνον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τὴν τοιαύτην ὑπομονὴν θεωρεῖ ὡς μέσον καὶ ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος τῶν τέκνων του: «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν—λέγει—εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς... ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς» (Ματθ. 5. 44, 45). Καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος τοὺς ἀσκοῦντας τὴν τελείαν ὑπομονὴν θεωρεῖ «τελείους καὶ ὁλοκλήρους καὶ ἐν μηδενὶ λειπομένους».

Δεύτερον, διότι ἡ ὑπομονὴ εἶναι ἡ ὑγιεινέστερα φιλοσοφία ποὺ ἐξυπηρετεῖ ἄριστα τὴν παροῦσαν ζωὴν. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ὄχι τόσον ὁ πόνος, καὶ ἡ δοκιμασία καθ' ἑαυτήν, ὅσον ἡ ἀνυπομονησία δηλητηριάζει τὴν ψυχὴν. Αὕτῃ κάμνει ἀγωνιώδεις τὰς ἡμέρας μας καὶ ἐπιδρᾷ καταστρεπτικῶς εἰς τὰς βιωτικὰς ὑποθέσεις μας, εἰς τὴν υἰείαν μας, εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν μας. Διότι ὅταν δὲν ἀφαιρῇ τὴν ζωὴν διὰ τῆς αὐτοκτονίας, τὴν ὑποσκάπτει καὶ τὴν συντομεύει. Ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ ὑπομονὴ προμηθεύει θάρρος καὶ ἐλπίδα· διατηρεῖ ψυχραιμίαν καὶ λογικὴν σκέψιν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δυσκολιῶν· ἀντλεῖ δύναμιν ἀπὸ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ· κρατεῖ τὴν ψυχικὴν εἰρήνην καὶ ἀναπτύσσει τὴν πολύτιμον αἰσιοδοξίαν.

Εἶναι δὲ ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξιον γεγονός, ὅτι ἡ ὑπομονὴ γίνεται καὶ φάρμακον σωματικῶν ἀσθενειῶν.

Μάλιστα σωματικῶν ἀσθενειῶν. Λιότι ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη βεβαιώνει ὅτι αἱ πικραὶ καὶ αἱ στενοχωρίαι ἐπιδροῦν ὀλεθριῶς ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, δημιουργοῦν δηλητηριώδεις τοξίνας εἰς τὸν ὁργανισμόν, ἐπιδινώνουν δὲ πᾶσαν ἀσθένειαν. Ἀκούσατε μὲ ποίας λέξεις ἐξυμνεῖ τὴν ὑγιεινὴν ἀξίαν τῆς ὑπομονῆς ἓνας διάσημος ἱατρὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης, ὁ Φωῦχστερλέμπεν: «Ὑπομονή! Τὸ σωτήριο βάλσαμον ποὺ ἱατρεῦει τὴν ψυχὴν. Ἡ θαυμασία, ἡ μυχιαιτάτη δύναμις τῆς βουλήσεως. Ποῖος ἀσθενὴς δὲν ἠσθάνθη εἰς εὐτυχῇ στιγμήν τὴν γοητείαν σου! Ποῖος ἱατρὸς ἀγνοεῖ ὅτι οἱ παροξυσμοὶ τοῦ πυρετοῦ ὑποχωροῦν ἐνώπιόν σου, διπλασιάζονται δὲ ὅταν σὺ ἀπομακρύνεσαι ἀπὸ τὸ κρεβάτι τοῦ ἀρρώστου· ὅτι σὺ βοηθεῖς νὰ δαμάζωνται οἱ δριμύτεροι πόνοι καὶ ἐπιταχύνεις τὰς δυσκολωτάτας θεραπειάς. Μόνη σὺ εἶσαι ἰσχυρὰ μέσα εἰς τὸν ἀδύνατον ἄνθρωπον. Μόνη σὺ εἶσαι ἡ τελειοτάτη, ἡ ἀβροτάτη, ἡ ὠραιότατη ἀποκάλυψις τῆς ψυχῆς ὡς περικλειούσης δύναμιν ἱκανὴν νὰ ἱατρεύσῃ τὸ σῶμα!».

Σπουδαιοτάτη ὑπόθεσις διὰ τὴν οἰκογένειαν εἶναι ἡ εἰρήνη τοῦ σπιτιοῦ. Ἀλλ' εἰς τὴν διατήρησιν ἢ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς οἰκογενειακῆς εἰρήνης μεγάλην ὑπηρεσίαν προσφέρει ἡ ὑπομονὴ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ποὺ ἀπέκτησαν τὴν πολύτιμον αὐτὴν ἀρετὴν. Μέγα γεγονὸς διὰ τὴν ὅλην οἰκογένειαν εἶναι ἡ ἐπιστροφή καὶ μεταβολὴ μελῶν αὐτῆς, τὰ ὁποῖα ἐξοῦσαν εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἐγίνοντο αἰτία πολλῆς θλίψεως. Εἰς τὸ εὐτυχές, λοιπόν, τοῦτο γεγονὸς συνεργεῖ πολὺ ἐπιτυχῶς ἡ ὑπομονὴ ἄλλων μελῶν. Τοῦτο ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ὅταν γράφῃ ὅτι οἱ ἄνδρες «διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀναστροφῆς

κερδηθήσονται, ἐποπιεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἀγνὴν ἀναστροφὴν αὐτῶν». Καὶ ἡ πείρα πιστοποιεῖ ὅτι ἡ ὑπομονὴ πολλῶν γυναικῶν κατώρθωσε νὰ κάμψη τὴν ἀκαμψίαν τῶν συζύγων των καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μετάνοιαν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ εἰς τὸ σπίτι τὴν εἰρήνην.

Εἶναι, λοιπόν, ἡ δὲν εἶναι ἡ ἀξία τῆς ὑπομονῆς ἀνεκτίμητος ;

17. Ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὑπομονῆς.

Γενναιοψυχία καὶ ἡρωϊσμός ἐχαρακτηρίσθη ἡ ὑπομονή. Ὁ μὲν πόνος ἐργάζεται διὰ νὰ συντρίψῃ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ ὑπομονὴ κατορθώνει νὰ τὰς ἀναγεννᾷ καὶ νὰ τὰς παρουσιάσῃ ἀκμαιότερας. Καὶ τόσον, ὥστε ὁ θεόπνευστος προφήτης Ἡσαΐας νὰ τὴν ἐγκωμιάσῃ διὰ τῶν ἐξῆς ποιητικῶν ἐκφράσεων : « Οἱ ὑπομένοντες τὸν Θεὸν ἀλλάξουσιν ἰσχύν, πτεροφυήσουσιν ὡς ἀετοί, δραμοῦνται καὶ οὐ κοπιάσουσι, βαδιοῦνται καὶ οὐ πεινάσουσι » (40. 31).

Ἀλλὰ τοιαύτης ἀξίας ἀρετὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἔχῃ γενικωτέραν καὶ μονιμωτέραν ἀμοιβήν. Περὶ τούτου δὲν ἀφίνει καμμίαν ἀμφιβολίαν ὁ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ θεῖος λόγος, ὁ ὅποῖος μᾶς φανερώνει ὅτι ἡ ὑπομονὴ εἶναι αἰωνίων ἀποτελεσμάτων ἀρετή. Καὶ ἰδοὺ.

Ποῖος εἶναι ὁ τελικὸς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ; Ἡ ἀποκατάστασίς του εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἄλυπον, τὴν ζωὴν τῆς αἰωνιότητος, τὴν ζωὴν τῆς χαρᾶς, τῆς δόξης καὶ τῆς μακαριότητος. Αἶ, λοιπόν. Διὰ τὴν ζωὴν αὐτὴν εἶναι ἐξαιρέτον προσὸν ἡ ὑπομονή. Καὶ περὶ τούτου μᾶς βεβαιώνει αὐτὸς ὁ Κύριος τῆς ζωῆς καὶ τῆς δόξης. Ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἔγινε τέλειον ὑπόδειγμα ὑπομονῆς, διότι ποικίλην

«ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν ὑπομεμένη-
κε», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ θείου Ἀποστόλου, καὶ ὡς
ἐπιστέγασμα τῶν ἄλλων παιθημάτων του «ὑπέμεινε σταν-
ρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας» (Ἑβρ. 12. 2, 3), παραγ-
γέλλει καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ὁπαδοὺς του : «Ἐν τῇ ὑπομονῇ
ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν». Ἡ δὲ ἔννοια τῆς πα-
ραγγελίας αὐτῆς εἶναι ὅτι ἡ ἀπόκτησις τῆς ζωῆς μας, ἡ
ἀποφυγὴ τῆς ἀπωλείας καὶ ἡ σωτηρία μας εἶναι ἀμοιβὴ
τῆς ὑπομονῆς. Καὶ ἐπειδὴ τὰς μεγάλας ἀληθείας, ἀπὸ
τὰς ὁποίας ἐξαρτῶνται αἰῶνια ἀποτελέσματα ἔχει τὴν
συνήθειαν νὰ τὰς ἐπαναλαμβάνῃ πολλάκις, διὰ νὰ μὴ
τυχὸν λησμονηθοῦν καὶ παραμερισθοῦν ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς
ἐπιλήσμονας καὶ ἀπροσέκτους, λέγει σαφέστερον : «Ὁ ὑ-
πομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται». Ἐὰν δηλαδὴ ἡ ὑ-
πομονὴ δὲν ἐξαντληθῇ γρήγορα, ἐὰν δὲν εἶναι μία πρόσ-
καιρος κατάστασις, μία ἀναλαμπή, ἀλλὰ γίνῃ μόνιμος
κατὰ τοῦ πόνου ἄμυνα, τότε θὰ ὁδηγήσῃ εἰς σωτηρίαν.

Ἄλλ' ὁ Κύριος ηὐδόκησε νὰ καθορίσῃ καὶ ἀκριβέστε-
ρον τὴν ἀμοιβὴν τῆς ὑπομονῆς, ὅταν εἰς τὴν περίφημον
ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμιλίαν του διὰ τῶν μακαρισμῶν προκα-
θώρισε ποίων ἀρετῶν ἀμοιβὴ εἶναι ἡ εὐτυχία καὶ μα-
καριότης. Τότε καὶ διὰ τοὺς ὑπομένοντας τὴν κατὰ τῶν
ὁπαδῶν του καταδρομὴν τοῦ κόσμου, εἶπε. «Μακάριοί
ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι
πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ.
Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε ὅτι ὁ μισθὸς ὑ-
μῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τὸ δὲ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον διὰ τοῦ ἀδελφοθέου Ἰακώβου, ὅταν πλέον οἱ
ὁπαδοὶ τοῦ Κυρίου ἐπληθύνθησαν καὶ ἐδοκίμασαν τῶν
ποικίλων θλίψεων τὴν πικρίαν, ἐγενέκευε τὴν ἀμοιβὴν

τῆς εἰς πᾶσαν θλίψιν καὶ πάντα πόνον ὑπομονῆς. Ἰδοὺ τί λέγει : «Μακάριος ἀνὴρ, ὃς ὑπομένει πειρασμόν, ὅτι δόκιμος γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς». Καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνει : «Μακαρίζομεν τοὺς ὑπομένοντάς». Ἐὰν δὲ διὰ κέρδη προσωρινά, διὰ τὴν ὑλικὴν ἐξασφάλισιν ὀλίγων ἐτῶν τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς—ὑπάρχει ἄρα γέ ποτε πλήρης τοιαύτη ἐξασφάλις ;—τόσοι καὶ τόσοι ἄνθρωποι ὑπομένουν κακοπαθείας μακρυνῶν ταξειδίων καὶ πολυμόχθων ἔργων, ἐκτίθενται εἰς κινδύνους καὶ φθείρουν τὴν ὑγείαν των, ἐκπαιρίζονται καὶ χωρίζονται ἀπὸ φιλάτους, πόσῳ μᾶλλον πρέπει νὰ ὑπομένη κανεὶς τὴν «παιδείαν Κυρίου», ἥ ὁποία θὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ «στέφανον ζωῆς», εὐτυχίαν καὶ μακαριότητα αἰωνίαν ;

Ἄλλ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἀνεκτίμητος εἶναι ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐξαίρετος ἀρετὴ εἶναι ἡ ὑπομονή, ἴδετε πῶς ἐκφράζονται δύο ἄλλοι θεόπνευστοι καὶ κορυφαῖοι ἀπόστολοι, ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος. Ἐν μέσῳ τῆς κακοπαθείας δεκαετιῶν ὀλοκλήρων, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων οἱ ἴδιοι ἐδοκίμασαν ποίαν βαλσαμικὴν δύναμιν ἔχει διὰ τὸν πόνον ἡ ὑπομονή καὶ ποῖον ἀκατάβλητον ψυχικὸν σθένος προμηθεύει αὕτη, δὲν σκέπτονται πλέον τὸν πόνον τῶν παθημάτων, ἀλλ' ἀναλογίζονται τὸ μέγεθος τῆς ἀμοιβῆς τῆς ὑπομονῆς : «Τὸ παραντίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν», γράφει ὁ πολυπαθὴς Παῦλος πρὸς τοὺς Κορινθίους. Ἀλλὰ δὲν ἀφίνει καὶ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ρώμης ἀδαεῖς εἰς τὴν πολύτιμον αὐτὴν διδασκαλίαν : «Λογίζομαι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν

ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς». "Όλα τὰ παθήματα, ὅσα εἶναι δυνατὸν νὰ δοκιμάσῃ ἄνθρωπος εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, λέγει ὁ θεῖος Παῦλος, δὲν εἶναι ἄξια νὰ συγκριθοῦν πρὸς τὴν δόξαν, ἣ ὁποία μᾶς περιμένει καὶ θὰ φανερωθῇ ὡς ἀμοιβή μας. Ὁ δὲ Πέτρος ἀπευθυνόμενος πρὸς Χριστιανοὺς οἱ ὁποῖοι ἐπὶ ἔτη πολλὰ ἐδοκίμασαν τὴν θλίψιν ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπομονήν, γράφει ὅτι αὕτη θὰ εὗρεθῇ «πολὺ τιμιωτέρα χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου, εἰς ἔπαινον καὶ τιμὴν καὶ δόξαν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ». "Όταν ὁ προσωρινὸς αὐτὸς βίος παρέλθῃ· ὅταν φανερωθῇ ὁ Χριστός, εἰς τὰ παθήματα τοῦ ὁποίου καὶ ἡμεῖς οἱ ὁπαδοί του κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴν μας συμμετέχομεν· ὅταν ἡ ἡμέρα τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου παρουσίας του ἀνατείλῃ, τότε καὶ ἡ ὑπομονή, τὴν ὁποίαν οἱ Χριστιανοὶ ἐξήσκησαν κατὰ τὰ ὀλίγα ἔτη τῶν ἐδῶ παθημάτων των, θὰ δείξῃ ἀκόμη περισσότερον τὴν ἀξίαν της. Θὰ εὗρεθῇ ἀσυγκρίτως πολυτιμωτέρα ἀπὸ τὸν χρυσόν, ὁ ὁποῖος καίτοι εἶναι πρᾶγμα φθαρτὸν καὶ ὑποκείμενον εἰς ἀπώλειαν, ἐν τούτοις πρέπει νὰ γίνῃ γνήσιος διὰ μέσου τῆς φωτιᾶς τοῦ χωνευτηρίου. Θὰ εὗρεθῇ ἀξία ἐπαίνου καὶ τιμῆς καὶ δόξης αἰωνίας!

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀγαπητοὺς ἀναγνώστας ποὺ θὰ διαβάσουν τὸ παρὸν διέρχονται περίοδον πόνου καὶ δοκιμασίας. Πολλὰ φάρμακα κατὰ τοῦ πόνου ἡμπορεῖ νὰ ἐδοκίμασαν, ἀλλὰ τὸ παυσίλυπον, τὴν σωτήριον ὑπομονήν, ἴσως νὰ μὴ τὴν ἐδοκίμασαν ἀκόμη. Κάμε, λοιπόν, τὸν κόπον νὰ διαβάσῃς πάλιν, εἰ δυνατόν, τὴν ὅλην σειρὰν τῶν προηγουμένων περὶ πόνου σελίδων. Στρέψε ἔπειτα τὴν καρδιά σου πρὸς τὸν «Θεὸν τῆς ὑπομονῆς», πρὸς

τὸν ἐκ πείρας γνωρίσαντα τὸν πόνον ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπομονὴν Ἰησοῦν Χριστόν. Ζήτησέ του νὰ σοῦ ἐμπνεύσῃ τὴν μόνην ἀληθῆ περὶ πόνου φιλοσοφίαν του καὶ νὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ ἀνασύρῃς ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς σου τὴν ἡρωϊκὴν δύναμιν τῆς ὑπομονῆς. Ἐκεῖ θὰ ἰδῇς, ὅτι ὅσα ὑποφέρεις σήμερα καὶ σὺ καὶ λαοὶ ὁλόκληροι δὲν εἶναι ποτὲ ἀνώτερα ἀπὸ ὅσα ὑπέφερεν Ἐκεῖνος. Καὶ ὅταν γνωρίσῃς ἀπὸ τὴν προσωπικὴν σου πεῖραν τὴν ἀξίαν τῆς ὑπομονῆς, θὰ ἔχῃς «ἀλλάξει ἰσχύν», θὰ ἔχῃς γίνῃ νέος ἄνθρωπος, θὰ ἔχῃς λάβῃ πεῖραν τῆς λυτρώσεως.

Ναί. Θὰ ἀντιληφθῇς πόσον στενὴ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ πόνου καὶ λυτρώσεως!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΕΝΘΟΣ— ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΖΩΗ

1. Τὰ πένθη τῶν προχριστιανικῶν λαῶν.

Ἡ μεγαλυτέρα θλίψις καὶ συμφορά, ἀπὸ ὅσας ὁ ἄνθρωπος ἐκλήθη νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ δοκιμάσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐθεωρήθη ὁ θάνατος. Ἐξαίρεσιν εἰς τὸ κορύφωμα τοῦτο τοῦ πόνου θὰ ἤμποροῦσαν ν' ἀποτελέσουν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς, καὶ δὴ καὶ κατὰ τὴν σημερινήν, μόνον μερικὰ ἄτομα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ὁποίων ἡ ὕλη καὶ αἱ ἀπολαύσεις τοῦ κόσμου ἀπεξήρσαν τὸ φυσικώτατον αἰσθημα τῆς ἀγάπης καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας των. Αὐτοί, μὲ σπλάγχνα καυτηριασμένα πλέον καὶ σχεδὸν ἀναίσθητα, συνοδεύουν βιαστικὰ τὸν νεκρὸν των εἰς τὸν τάφον καὶ ἀνυπομονοῦν πότε θὰ περάσουν μερικαὶ πένθιμοι ἐθιμοτυπίαὶ καὶ διατυπώσεις, διὰ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν ὑλιστικὸν των βίον. Οἱ ἄλλοι ὅμως ἀντικρούζουσιν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ θανάτου εἰς τὸ σπίτι των μὲ τὴν ὀδυνηροτέραν ὀδύνην καὶ μὲ τὸ πενθιμώτερον πένθος.

Ἀλλὰ διὰ τοὺς Χριστιανοὺς ἡ τοιαύτη θλίψις καὶ ὀδύνη τοῦ θανάτου εἶναι δικαιολογημένη καὶ σύμφωνος μὲ τὴν πίστιν των; Μήπως εἰς αὐτοὺς προσφέρεται θεῖον φάρμακον παυσίλυπον; Μήπως δύνανται νὰ ἀνα-

πτύξουν συναίσθημα εὐγενέστατον, πὺν θὰ ἔπρεπε νὰ ρυθμίξῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ ὅλα τὰ ἄλλα αἰσθήματα, ὅσα ὁ θάνατος πληγώνει ; Ἰδοὺ ἓνα ζήτημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια προσφέρει εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πολὺ φῶς, ἀληθινὴν δὲ παρηγορίαν καὶ θεραπείαν.

Ἀναμφιβόλως ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, πὺν ἐπεβλήθη ἀπὸ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην εἰς τοὺς πρωτοπλάστους, ὡς φυσικωτάτη συνέπεια τῆς ἁμαρτίας, ἦτο βεβαίως δικαία ἀλλὰ καὶ θλιβερά. Ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀπέκοπη ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὸν Θεόν, ἦτο φυσικώτατον νὰ δοκιμάξῃ ἔκτοτε τὴν θλίψιν πὺν δημιουργεῖ ἡ ἀποκοπὴ αὐτῇ, τὸν μεγάλον πόνον τοῦ θανάτου, ὁ ὁποῖος ἤρχετο νὰ συντρίψῃ τὴν ὑπαρξίν του καὶ νὰ διακόψῃ τὴν ζωὴν του. Ἀλλ' ἡ θλίψις αὐτὴ ἐπεδεινώθη εἰς βαθμὸν μέγαν καὶ κατέστη ὁδύνη ἀπελπιστικὴ καὶ ψυχοφθόρος, ἀφ' οὔτου ὁ ἁμαρτήσας ἄνθρωπος ἀπεμακρύνθη ὁλοτελῶς ἀπὸ τὸν Θεόν· ἀφ' οὔτου ἔχασε πᾶσαν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἰδέαν, ἄρα δὲ καὶ πᾶσαν παρ' αὐτοῦ παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα, καὶ ἐβυθίσθη εἰς τὰς σκοτεινὰς τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τῆς δεισιδαιμονίας μυθοπλαστίας καὶ ἀπατηλὰς παραδόσεις. Κατήντησαν, λέγει περὶ αὐτῶν ὁ θεῖος Παῦλος, «ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ», καὶ διὰ τοῦτο «ἐλπίδα μὴ ἔχοντες», εἰς ταύτην προπαντὸς τὴν συμφορὰν, εἰς τὸν θάνατον.

Εἶναι δυσπερίγραπτος ἡ θλίψις καὶ τὸ πένθος πὺν ἐπηκολούθει τὸν θάνατον προσφιλοῦς προσώπου μεταξὺ τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν λαῶν. «Μέλαν ἱμάτιον καὶ αὐχμηρὰ κόμη, καὶ σκότος ἐν οἰκίᾳ, καὶ ρύπος, καὶ κόνις, καὶ μέλος στυγνόν, ἀεὶ νεαρὸν τῆς λύπης· τὸ τραῦμα τῇ ψυχῇ διασῶζον», εἶναι περὶ τοῦ πένθους ἐκείνου μία

σύντομος καὶ ἐπιγραμματικὴ περιγραφή ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Διότι εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ θλίψις ἐξεδηλώνετο κατὰ τρόπον κυριολεκτικῶς σπαρακτικόν. Δὲν ἦσαν μόνον οἱ γοεροὶ θρήνοι καὶ οἱ μεγαλόφωνοι κλαυθμοὶ καὶ τὰ συγκλονιστικὰ μοιρολογήματα, πὺν ἀντηχοῦσαν εἰς τὸ σπῖτι τοῦ νεκροῦ, εἰς τὸν τάφον, εἰς καθέ τοπον ὅπου θὰ εὕρισκοντο οἱ πενθοῦντες. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ συνωδεύοντο καὶ ἀπὸ ποικίλας κακοποιήσεις τοῦ σώματος τῶν πενθούντων. Κτυπήματα καὶ κοπετοὶ ἐπὶ τοῦ στήθους, ἀπόσπασις τριχῶν ἀπὸ τὴν κεφαλὴν, αὐλάκωμα καὶ ξέσχισμα τοῦ προσώπου ἢ ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος μὲ τὰ νύχια ἢ μὲ ἄλλα ὀξεῖα ὄργανα, ἀπόσπασις τῶν ὀδόντων, ἀποκοπὴ τῶν δακτύλων, ἄλλαι κακώσεις καὶ ταλαιπωρίαι τοῦ σώματος, πὺν ἐκορύφωναν τὸν πόνον καὶ ἐδημιουργοῦσαν συχνὰ μανίαν καὶ τρέλλαν ἢ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον τῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον πενθούντων. Καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον αἱ ταλαιπωρίαι αὐταὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἀπαιτήσεις τοῦ νεκροῦ καὶ θυσίαι ὀφειλόμεναι εἰς αὐτόν, διὰ νὰ ἡσυχάσῃ καὶ μὴ ἐνοχλῇ τοὺς ζῶντας οἰκείους του. Εἰς τὰς τοιαύτας ὀδυνηρὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πένθους προσετίθετο καὶ ἀργία ἀπὸ πᾶσαν ἀσχολίαν καὶ ἐργασίαν, ἡ ὁποία ἀργία προσήλωνε διαρκῶς τὸν νοῦν εἰς τὸν νεκρὸν καὶ ἀνεξωογόνει πάντοτε τὴν θλίψιν· ὀλικὴ δὲ νηστεία ἢ τοῦλάχιστον ἀποχὴ ἀπὸ ὠρισμένης τροφάς, ἡ ὁποία ἐπέτεινε τὴν ταλαιπωρίαν τοῦ σώματος καὶ ὑπεβοήθει τὴν ὑπὸ τῆς ὀδύνης δηλητηρίασιν τῆς ψυχῆς. Ἐπὶ πλέον πένθιμος ἐνδυμασία, περιορισμὸς καὶ κατάκλεισις ἐπὶ διάστημα χρόνου ἀρκετὸν μέσσ εἰς τὸ σπῖτι καὶ ἀποφυγὴ πάσης ἐπικοινωνίας, διὰ νὰ ἐπιδεινώνεται ἡ ὅλη ἀπελπιστικὴ ὀδύνη.

Εἰς τοιαύτας φρικτὰς ἐκδηλώσεις πένθους δὲν ὑστεροῦσαν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι εἶχαν συγχρὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς εἰδωλολατρικοὺς λαοὺς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἑστεροῦντο ἐπαρκοῦς φωτισμοῦ διὰ τὴν μετὰ θάνατον κατάστασιν τῶν νεκρῶν, ποὺ κατέβαιναν εἰς τὸν σκοτεινὸν Ἄδην, καὶ διὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτῶν, καίτοι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη παρεῖχεν ἀρκετὰς περὶ ἀναστάσεως ἐλπίδας. Δεινόν, λοιπόν, καὶ οὗτοι ἀνελάμβανον θρήνον διὰ τοὺς νεκροὺς των «καὶ ἐκόψαντο κοπετὸν μέγαν καὶ ἰσχυρὸν σφόδρα» οἱ υἱοὶ Ἰακώβ διὰ τὸν πατέρα αὐτῶν, λέγει ἡ Ἀγία Γραφή. Πολλάκις δὲ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἤρκοῦντο εἰς τοὺς θρήνους τῶν οἰκείων καὶ τῶν συγγενῶν, ἀλλ' ἐμίσθωναν μοιρολογητρίας καὶ ὀργανοπαίκτης διὰ νὰ κλαίουν καὶ νὰ θρηνωδοῦν μὲ τὴν συνοδείαν τῶν ὀργάνων, νὰ ἐπαυξάνουν δὲ οὕτως ἀκόμη περισσότερον τὸ πένθος. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τοῦ Σωτῆρος ἐσυνεχίζοντο τὰ ἔθιμα αὐτά. Καὶ—διὰ τοῦτο, ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰαείρου, «ἐκλαιον πάντες καὶ ἐκόπτοντο» διὰ τὴν ἀποθανοῦσαν θυγατέρα του· εἶδεν αὐτοὺς ὁ Κύριος «κλαίοντας καὶ ἀλαλάζοντας πολλά», τοὺς δὲ «αὐλητὰς καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον». Πολλαὶ δὲ ἄλλαι θλιβεραὶ ἐπηκολούθουν ἐκδηλώσεις. Διότι οἱ πενθοῦντες κατακλειόμενοι εἰς τὸ σπίτι των ἐνεδύοντο ἀμελέστατα, ἢ ἔσχιζαν τὰ ἐνδύματά των καὶ ἐνεδύοντο σάκκον, ἔρριπτον στάκτην εἰς τὸ κεφάλι των, ἐσκέπαζαν τὰ πρόσωπά των, ἔμεναν νηστικοί, ἢ ἔτρωγαν κατὰ γῆς, ἀνυπόδητοι, ἄπλυτοι, ἀκούρευτοι. Δὲν ἔκοπτον τὰ νύχια των, ἔπαυαν πᾶσαν ἐργασίαν, διέκοπτον καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Νόμου. Τὴν δὲ περίοδον τῶν θρήνων καὶ τῶν ἀλαλαγμῶν

διεδέχετο ἡ νεκρική σιγή, διότι ἔπαυαν ὀλοτελῶς νὰ ὁμιλοῦν καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐπισκέπτας, τοὺς φέροντας ἔξωθεν τροφάς. Μετεβάλλοντο δηλαδή εἰς ζωντανοὺς τάφους!

Ἴδον τὰ μεταξὺ τῶν ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀρχαίων λαῶν ἐπακολουθοῦντα τὸν θάνατον θλιβερὰ πένθη.

2. Θάνατος—Ὑπνος!

Μολονότι, ὅπως ἐσημειώσαμεν προηγουμένως, ὁ θάνατος εἶναι ἡ ἄμεσος συνέπεια καὶ ποινὴ τῆς ἁμαρτίας, ἐν τούτοις εἰς τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχεν ἀπ' ἀρχῆς ἡ ἀπόφασις τῆς καταργήσεως τοῦ θανάτου. Καὶ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Θεοῦ ὑποδηλώνουν αἱ λέξεις μὲ τὰς ὁποίας παλαιόθεν ὁ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ λόγος τοῦ Θεοῦ χαρακτηρίζει τὸν θάνατον: «Κοιμῶμαι», «καθεύδω», «ὑπνός», εἶναι αἱ λέξεις πὺν χρησιμοποιοῦνται διὰ τὸν θάνατον!

Πράγματι. Ἀντὶ τῶν τρομερῶν ἐκείνων λέξεων, μὲ τὰς ὁποίας οἱ εἰδωλολατρικοὶ συγγραφεῖς ἐδήλωσαν τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἡ Ἀγία Γραφή χρησιμοποιεῖ λέξεις τόσον μαλακὰς καὶ εὐχαρίστους καὶ ἐλπιδοφόρους. Ἀπὸ τὸ πρῶτον βιβλίον της, τὴν Γένεσιν, παρουσιάζεται ὁ πατριάρχης Ἰακώβ προβλέπων τὸν θάνατον μὲ τὴν ἀταραξίαν πὺν περιέχουν αἱ λέξεις: «Κοιμηθῆσομαι μετὰ τῶν πατέρων μου», λέγει πρὸς τὸν υἱόν του Ἰωσήφ (47. 30). Προλέγει δὲ ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν, καθὼς ἔπειτα καὶ εἰς τὸν Δαβίδ, τὸν θάνατόν των. Ἰδού, λέγει εἰς τὸν καθένα, σὺ θὰ κοιμηθῇς μαζὺ μὲ τοὺς πατέρας σου (Δευτερ. 31. 16. Β' Βασιλ. 7. 12 καὶ Γ' Βασιλ. 1.

21). Ὁ δὲ Κύριος, ὅταν διέτασσε τοὺς θρηνητοὺς τῆς νεκρᾶς κόρης τοῦ Ἰαείρου νὰ μὴ κλαίουں, προσέθεσεν «οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει», δηλαδὴ κοιμᾶται· διότι ὡς ὕπνον χαρακτηρίζει τὸν θάνατον. «Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται». εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του περὶ τοῦ ἀποθανόντος Λαζάρου. Καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἐνόμισαν ὅτι λέγει «περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου», ἐξηγεῖ ὁ Κύριος σαφῶς ὅτι ὕπνον ἐννοεῖ τὸν θάνατον (Ἰω. 11. 11-14]. «Ἐκοιμήθη» λέγει ὁ ἱερὸς εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς περὶ τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου, τὸν ὁποῖον οἱ Ἰουδαῖοι ἐφόνευσαν διὰ λιθοβολισμοῦ (Πράξ. 7. 60. Ἰδὲ καὶ Α' Κορινθ. 11. 30 καὶ 15. 18, Α' Θεσσαλ. 4. 13, 14).

Ἀφ' οὗτου δὲ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Σωτὴρ, τὸ χριστιανικὸν λεξιλόγιον ἀντικατέστησε τὴν ἀπέλπιδα καὶ ριγηλὴν λέξιν θάνατος μὲ τὴν ἐλπιδοφόρον καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν πλησιεστέραν λέξιν ὕπνος, μειωνόμασε δὲ τὰ νεκροταφεῖα εἰς κοιμητήρια! «Ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ»· «τὸν κεκοιμημένον δοῦλόν σου, ἀνάπαυσον», λέγει ἡ Ἐκκλησία. Βγάνομεν τὰ ἐνδύματά μας καὶ πίπτομεν εἰς τὸ κρεβάτι τοῦ ὕπνου τὴν νύκτα· ἀναπαυόμεθα, ἀποβάλλομεν τὰς δηλητηριώδεις τοξίνας ποὺ ἐδημιούργησεν εἰς τὸν ὀργανισμόν μας ὁ κόπος τῆς ἡμέρας, διὰ νὰ σηκωθῶμεν μὲ νέας δυνάμεις εἰς τὸ πρωῒνόν φῶς καὶ ἐνδυσθῶμεν πάλιν. Κατ' ἀναλογίαν τοιαύτην ἐκδύεται ὁ Χριστιανὸς τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὸ κρεβάτι τοῦ τάφου, διὰ νὰ περάσῃ ἐκεῖ τὴν νύκτα τοῦ θανάτου, διὰ ν' ἀναπανθῇ ἀπὸ τοὺς κόπους, ἀπὸ τὰς ἀγωνίας, ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς ἐνταῦθα πολυμόχθου ζωῆς, διὰ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ χωνευτήριον, ὅπου θὰ ἀποβάλῃ τὰς ιδιότητας

τῆς φθαρτῆς ὕλης καὶ θὰ «ξεκαινουρογωνθῇ» καὶ—ὅπως θὰ ἀναπνυχθῇ διὰ περισσοτέρων εἰς τὴν σειρὰν θὰ ἀναστηθῇ! Κατὰ τὴν μακαρίαν ἐκείνην πρωΐαν, ποὺ θὰ ἀκουσθῇ ἀνὰ τὸ σύμπαν ἡ σάλπιγξ τοῦ ἀρχαγγέλου καὶ θὰ λάμψη τὸ ἀνέσπερον φῶς ἀπὸ τὸν ἀκτινοβολοῦντα θρόνον τῆς δόξης τοῦ Κυρίου, τότε θὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὸν τάφον σῶμα νέον, ἄφθαρτον, ἐλεύθερον πλέον ἀπὸ τὸ δηλητήριον τῆς ἁμαρτίας, ἐνδοξον, φέρον τῆς ἀθανάτου ζωῆς τὴν εὐλογίαν καὶ ὅχι πλέον τοῦ θανάτου τὴν κατάραν.

Ναί, φίλοι μου. Ὁ Κύριος ἐβεβαίωσε διὰ λόγων, ἔδωκε δὲ καὶ ἀσφαλῆ ἐγγύησιν διὰ τῆς ἀναστάσεώς του, ὅτι τὸ θλιβερὸν τοῦτο γεγονός, ποὺ ὀνομάζομεν θάνατον, εἶναι εἶδος ὕπνου, ὃ ὁποῖος κλείει τὰ μάτια μας διὰ τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ τὰ ἀνοίγει δι' ἄλλον κόσμον ὄντως εὐτυχῇ καὶ μακάριον!

3. Ἀνάστασις καὶ ζωή.

Ἐσημειώσαμεν προηγουμένως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτήσας ἀπεκόπη ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐθανατώθη πνευματικῶς. Διότι ἐφ' ὅσον μὲν ὁ ἄνθρωπος συνδέεται μὲ τὸν Θεόν, δηλαδὴ ἐφ' ὅσον ὑπακούει εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐφαρμόζει τὸν νόμον του, ζῇ πνευματικῶς. Ὅταν ὅμως ἁμαρτάνῃ καὶ μένῃ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, χάνει τὴν πνευματικὴν ζωὴν.

Ὡς συνέπεια δὲ τοῦ πνευματικοῦ τούτου θανάτου ἦλθεν ἔπειτα καὶ ὁ φυσικὸς θάνατος, ὃ χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ καταργήσῃ τὸν διπλοῦν θάνατον, διὰ

να χαρίσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν διπλὴν ἀνάστασιν. Πρῶτον τὴν πνευματικὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ συνδέσμου τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν, μὲ τὴν μοναδικὴν ταύτην πηγὴν τῆς ζωῆς, καὶ ἔπειτα τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν σωμάτων. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς πρώτης καὶ πνευματικῆς ἀναστάσεως, ζητοῦμεν τὴν ἰδιαιτέραν προσοχὴν τοῦ φίλου ἀναγνώστου.

Ὀλίγον προτοῦ ὁ Κύριος ἀναστήσῃ τὸν Λάζαρον, ὅταν ἡ ἀδελφὴ ἐκείνου Μάρθα ἐξεδήλωσε τὴν πίστιν της περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν μὲ τὴν βεβαίωσιν: «οἶδα ὅτι ἀναστήσεται (ὁ ἀδελφός μου) ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ», ὁ Κύριος ἀπήντησεν: «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ»!

Πρώτην φορὰν ἠκούσθησαν λόγια τόσης σημασίας καὶ ἀξίας, τόσον μεγαλοπρεπῆ, τόσον ὑψηλὰ νοήματα ἐκφράζοντα. Πρώτην φορὰν ὁ Κύριος κάμνει τόσον σαφῆ ἀποκάλυψιν περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀσφαλίζῃ τοὺς πιστοὺς του ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου καὶ νὰ τοὺς ἐλκύῃ εἰς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν. Βάθος πολὺ ὑπάρχει εἰς τὰς τρεῖς λέξεις: θάνατος, ἀνάστασις, ζωὴ. Καὶ φῶς πολὺ, φῶς θεῖον, ἐχρειάζετο νὰ ἐπιχυνθῇ, διὰ νὰ γνωρίσωμεν οἱ πιστοὶ ὅτι εἶναι ἀπαράιτητον διὰ τὸ μέγιστον πρόβλημα, πὺν ἀποτελοῦν αἱ τρεῖς αὐταὶ λέξεις, καὶ οὕτω μετατεθῶμεν ἀπὸ τὰ σκότη τῆς πλάνης εἰς φῶς ἄδυτον. Ἄς ἔχῃ δόξαν ὁ Κύριος πὺν μετέδωκε διὰ τῶν λόγων τούτων φῶς πλούσιον.

Ἡ Μάρθα μετέθετε τὴν ἀνάστασιν εἰς τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, τὴν μετέβαλλεν εἰς ὑπόθεσιν ἀπωτάτου μέλλοντος, «ξεθωριασμένην» καὶ ἄνευ ἀμέσου ἐνδιαφέροντος, συνεπῶς ἐνόμιζεν ὅτι ὁ Λάζαρος ἐχάθη πλέον ἀπὸ τὰ μάτια

της. Ἄλλ' ὁ Κύριος ἐπαναφέρει τὴν σκέψιν τῆς Μάρθας εἰς τὸ παρόν, καὶ μάλιστα εἰς τὸν παρόντα ἑαυτὸν του. Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου ἡ Μάρθα εἶχεν ὀλόκληρον τὸ καταπληκτικὸν γεγονὸς τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ζωῆς. Καὶ ἐπομένως τὴν πεποίθησίν της εἰς τὸ περὶ μελλοντικῆς ἀναστάσεως δόγμα ἔπρεπε ν' ἀντικαταστήσῃ μὲ τὴν πεποίθησιν εἰς τὸν παρόντα Χριστόν. Ἡ ἔννοια τῆς ἀποκαλύψεως ποὺ ἔκαμεν εἰς τὴν Μάρθαν ἦτο ἡ ἐξῆς: Μὴ φαντάζεσαι ἀνυπολογίστους αἰῶνας σιωπῆς, ληθάργου, μονώσεως, παρεμβαλλομένους μεταξὺ τοῦ παρόντος καὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας. Ἀλλὰ μάθε ὅτι δι' ἐμοῦ ἡ ἀνάστασις μετατίθεται ἀπὸ τὸ μέλλον εἰς τὸ παρόν, δι' ἐμοῦ ἡ ζωὴ συνεχίζεται. Τὸ πέραν τοῦ τάφου δὲν εἶναι λήθαργος, σιγῆς, σκότος, ἀναισθησία, ἀλλὰ ζωὴ ἐν ἐμοί. Ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ εἶναι ἀποθησαυρισμένοι εἰς ἐμέ. Ἐγὼ ἀντικαθιστῶ πλήρως καὶ ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ κάθε κενόν, κάθε χωρισμόν, τὸν ὅποῖον ὁ θάνατος δημιουργεῖ.

«Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις». Ἐγὼ εἰμαι ὁ αὐτουργὸς τῆς ἀναστάσεως. Ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀληθείας, ἐπειδὴ πᾶσα ἀλήθεια ποὺ ἐξηγεῖ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς εἶναι ἀπολύτως ταυτισμένη μὲ τὸν Χριστόν, διὰ τοῦτο εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς βαθυστάτους πόθους τῆς ὑπάρξεώς μας, προσέφερε τὸν ἑαυτὸν του. Ἐχει ἀνάγκην τροφῆς ἡ ψυχὴ διὰ νὰ ζήσῃ, τροφῆς πνευματικῆς καὶ ἀναλόγου πρὸς τὴν φύσιν της—ὅπως καὶ τὸ σῶμα ἔχει ἀνάγκην ὕλικῆς τροφῆς—ἰδοὺ ὁ Χριστὸς προσφέρει ἑαυτὸν ὡς τροφήν τῆς ψυχῆς:

«Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς», λέγει (Ἰω. 6. 48). Ἦχει ἀνάγκην τοῦ φωτός τῆς ἀληθείας ἢ ψυχῆ: «Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου», ἀπαντιᾷ ὁ Χριστός (8. 12). φῶς ποὺ διαλύει τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας, τὴν σκιὰν τῆς ἀμφιβολίας, ἀποκαλύπτει δὲ τὴν σώζουσαν ἀλήθειαν. Εἶχεν ἀνάγκην ὁ Θωμᾶς καὶ οἱ συμμαθηταί του νὰ γνωρίσουν τὴν ὁδὸν τὴν ὁδηγοῦσαν πρὸς τὸν Πατέρα: «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή», ἀπαντᾷ ὁ Κύριος (14. 6). Θὰ ἀνεπαύετο πλήρως ὁ Φίλιππος ἐὰν ἔβλεπε τὸν Πατέρα: «Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί ἐστίν· ὁ ἐώρακώς ἐμὲ ἐώρακε τὸν πατέρα», ἀπαντᾷ ὁ Κύριος (14. 9, 10). Οὕτω καὶ τώρα εἰς τὴν Μάρθαν, ἡ ὁποία ἐποθοῦσε νὰ ἔχῃ τὸν ἀδελφόν της, τὸν ὁποῖον ἤρπασεν ὁ θάνατος, καὶ τοῦ ὁποίου ἐφαντάζετο τὴν ἀνάστασιν εἰς τὰ ἀδιόρατα βάθνη τῶν αἰώνων, ἀπαντᾷ: «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις». Ἐν τῷ Χριστῷ ὑπάρχει ἡ ἀνάστασις δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. Καὶ ἐν αὐτῷ εὐρίσκομεν πᾶν ὅ,τι ἀπαιτοῦν αἱ βαθύτεραι τῆς ὑπάρξεώς μας ἀνάγκαι εἰς τὴν ἐνταῦθα καὶ μετὰ θάνατον ζωὴν.

«Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή». Ἐγὼ εἶμαι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς. Μολονότι ὁ Λάζαρος ἀπέθανε καὶ τὸ σῶμά του ἤρχισε πλέον νὰ σαπίζει μέσα εἰς τὸν τάφον, ἐν τούτοις ἐξοῦσε διότι συνδεθεὶς ψυχικῶς πρότερον μὲ τὴν Πηγὴν τῆς ζωῆς, μὲ τὸν Χριστόν, διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης, εἶχεν ἤδη ἀναστηθῆ εἰς νέαν ζωὴν, ἔγινε μέτοχος ζωῆς ἀθανάτου. Ἐπομένως ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Λαζάρου, καθὼς καὶ παντὸς πιστεύοντος εἰς Χριστόν, εἶναι ἡ παροῦσα ἐν τῷ Χριστῷ. Μεταδίδουν διὰ τῆς γεννήσεως οἱ γονεῖς ζωὴν εἰς τὰ τέκνα των, ἀλλὰ ζωὴν πρόσ-

καιρον καὶ φθαρτὴν καὶ ἁμαρτωλήν. «Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστίν», εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Νικόδημον (Ἰω. 3. 6). Ἄλλ' ἄλλη εἶναι ἡ ζωὴ πὺν μεταδίδει ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς ἀναγεννωμένους ὑπ' αὐτοῦ. Μεταδίδει ζωὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἰδικήν του, ὅχι φθαρτὴν καὶ ἁμαρτωλήν, ἀλλὰ ξένην πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ἀπρόσβλητον ἀπὸ τὸν θάνατον, καὶ ἄρα αἰώνιον. «Κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα», διεβεβαίωσεν ὁ Κύριος (10. 28). Ἐπομένως ὁ ἔχων ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸν Χριστόν, κατέχει τὴν ἀληθινὴν ζωὴν, τὴν κατέχει τώρα, παρουσίαν παροῦσαν καὶ ὅχι δῶρον μελλοντικόν. Διὰ τοῦτο ὁ θεόπνευστος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τονίζει ἰδιαίτερος τὴν ἀνεκτίμητον αὐτὴν ἀλήθειαν: «Ζωὴν αἰώνιον ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός, λέγει· καὶ αὕτη ἡ ζωὴ ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ ἐστίν. Ὁ ἔχων τὸν Υἱὸν ἔχει τὴν ζωὴν· ὁ μὴ ἔχων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὴν ζωὴν οὐκ ἔχει» (1. Ἰω. 5. 11, 12). Ἐκεῖνοι δέ, πὺν δὲν ἔχουν τὸν Υἱόν, διότι δὲν πιστεύουν εἰς Χριστόν, ἔχουν μὲν ζωὴν —φθαρτὴν καὶ πρόσκαιρον— ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν ζωὴν, τὴν ἄφθαρτον καὶ αἰωνίαν καὶ μακαρίαν.

Μὲ τοὺς λόγους τούτους δὲν θέλει βεβαίως ὁ Κύριος καὶ ὁ ἡγάπημένος μαθητὴς του νὰ εἶπουν ὅτι ἡ παροῦσα φυσικὴ ζωὴ μας δὲν θὰ τελειώσῃ, ὅτι τὸ σῶμα τῶν πιστῶν δὲν θὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν ψυχὴν, διὰ νὰ ταφῇ εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ ἀποσυντεθῇ εἰς τὰ ὑλικά του στοιχεῖα. Ὁχι, τοῦτο εἶναι διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ ἀπίστους κοινὸς κλῆρος καὶ ἀπολύτως ἀμετάβλητος πραγματικότης. Ἀλλὰ βεβαιώνει ὅτι ὁ Χριστιανὸς πὺν μετενόησε καὶ ἀπηρνήθη τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Θε-

ὄν καὶ ζῆ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀπέκτησε νέαν καὶ ἀληθινὴν ζωὴν· ὅτι ἡ νέα καὶ πνευματικὴ ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποκατεστάθη, εἶναι ζωὴ παροῦσα καὶ ἀπαύστως συνεχιζομένη· ὅτι εἶναι ζωὴ, ἡ ὁποία διαβαίνει ἐπὶ τοῦ θανάτου, ὡς ἐπὶ γεφύρας, καὶ συνεχίζεται πέραν τοῦ τάφου τελειότερα καὶ λαμπροτέρα· ὅτι ἀποτελεῖ ἀσφαλεστέραν ἐγγύησιν ὅτι θὰ ἀναστηθῇ καὶ τὸ σῶμα, διὰ τὴν ἐνωθῇ μὲ τὴν ζῶσαν ψυχὴν εἰς ζωὴν αἰώνιον!

Δὲν ἔχομεν, λοιπόν, φίλε ἀναγνώστα, σοβαρὰς δοσοληψίας μὲ τὸν θάνατον. Κληρονομία μας—ἐὰν εἴμεθα πιστοὶ καὶ ἀφωσιωμένοι τοῦ Κυρίου ὁπαδοί—εἶναι πλέον ἡ ζωὴ καὶ ὄχι ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος καταντᾷ ἓνα ἐπεισόδιον μέσα εἰς τὴν ἀτελεύτητον ζωὴν μας. Διὰ τοῦτο ὁ θεὸς ἀπόστολος Παῦλος, καίτοι εἰς τὴν πρώτην πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν του (εἰς τὸ ιε' κεφάλαιον περὶ τοῦ ὁποίου γράφομεν ἐκτενέστερον εἰς τὴν συνέχειαν) διὰ μακρῶν ἀνέπτυξε τὴν ἔνδοξον ἀλήθειαν τῆς μελλούσης σωματικῆς ἀναστάσεως, ἐν τούτοις εἰς ἄλλας ἐπιστολάς του (πρὸς Ρωμαίους, Ἐφεσίους κλπ.) ἐτόνιζε τὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν τῆς παρούσης πνευματικῆς ἀναστάσεως· τὸν δὲ φυσικὸν θάνατον, τὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σῶματος, τὸν ἐθεώρει ὡς ἐπιθυμητὸν ταξείδιον εἰς ζωὴν ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν: «Ἐμοὶ τὸ ζῆν, Χριστός—ἔγραφε—καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. Τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι» (Φιλιπ. 1. 21, 23). Ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ αὐτοῦ θὰ ἔμενεν ἀπρόσβλητος ἀπὸ τὸν φυσικὸν θάνατον, διότι «κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολοσ. 3. 3), τὸν δὲ Θεὸν οὐδόλως δύναται νὰ προσεγγίσῃ θάνατος. Ἐγνώριζεν ὅτι δὲν ὑπάρχει διακοπὴ καὶ χάσμα εἰς τὴν

πνευματικὴν ταύτην ζωὴν, τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς μεταδίδει εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἐνωθῇ μαζῇ του διὰ τῆς πίστεως καὶ ὑπακούουν εἰς Αὐτὸν καὶ ἔκαμαν τὸν Χριστὸν ζωὴν τῆς ψυχῆς των καὶ ζοῦν τὴν ζωὴν Ἐκείνου, τὴν ἐνάρετον καὶ ἁγίαν. Ἡ ἔνωσις αὐτὴ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐξορίζει τὸν θάνατον, καθιστᾷ τὴν ἀνάστασιν παροῦσαν καὶ τὴν ζωὴν πλήρη, εὐτυχίᾳ, ἀτελεύτητον. Καθένας τοιοῦτος πιστὸς «οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα», οὐδέποτε θά παύσῃ ζῶν τὴν ἔνδοξον ταύτην ζωὴν.

Θαῦμα πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἡ τοιαύτη ἀνάστασις. Ἰστορία δὲ εἴκοσιν αἰώνων, ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔχει νὰ δείξῃ πλῆθος τοιούτων θαυμάτων. Ἀφ' οἷου ὁ Κύριος ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἔκτοτε ὅσοι ἐπίστευσαν εἰς Αὐτόν, καίτοι ἦσαν «νεκροὶ τοῖς παραπτώμασι», καίτοι εἶχαν ὑποστῇ τὸν ἀσυγκρίτως τρομερώτερον θάνατον, τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἁμαρτία, ἐν τούτοις ἀνεστήθησαν ἀπὸ τὸν Χριστόν. Ἔνα τοῦ Κυρίου πρόσταγμα: «Ἐγέρθητι», ποὺ δίδεται διὰ τῶν λειτουργῶν τῶν Μυστηρίων, ἐνεργεῖ νεκρανάστασιν καὶ εἰσάγει εἰς νέαν ζωὴν τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Ταύτην δὲ τὴν ἔνδοξον καὶ εὐτυχὴ καὶ σύγχρονον ἀνάστασιν προσφέρει καὶ σήμερον ὁ Κύριος. Τοῦτο τὸ θαῦμα τὸ μέγα τελεῖ ἀνὰ πᾶσαν ὥραν εἰς ὅσους θέλουν νὰ ἀναστηθοῦν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν εἰς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ παράγγελμα ἐκεῖνο ποὺ ἀπηύθυνεν ὁ Κύριος πρὸς τὸν νεανίσκον υἱὸν τῆς χήρας, «Ἐγέρθητι», τὸ ἀπευθύνει ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν νεότητα. «Ἐγέρθητε», λέγει ὁ Κύριος πρὸς τοὺς νέους καὶ τὰς νέας. Σηκωθῆτε ἀπὸ τὰ νεκρὰ ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ κόσμος, αἱ κακαὶ

συνήθεται, αἱ ἁμαρτωλαί σας κλίσεις καὶ τὸ ἁμαρτωλότερον κοινωνικὸν περιβάλλον, ζητοῦν ν' ἀποθάνετε πνευματικῶς καὶ νὰ γίνεσθαι πτώματα σάπια. «Ἐγέρθητε», διὰ νὰ σᾶς δώσω ζωὴν, φῶς, καθαρότητα, ἄρωμα «εὐωδίας πνευματικῆς», ὠραιότητα ἠθικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν θ' ἀρέσκωνται ὅχι οἱ συναμαρτωλοί σας ἄνθρωποι, ἀλλ' οἱ ἄγγελοι, οἱ ἅγιοι, αὐτὸς ὁ Θεός! Καὶ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς νεκραναστάσεώς σας ἀσφαλῶς θὰ τὸ θαυμάζουν πολλοὶ καὶ ἀπὸ πολλῶν στομάτων θὰ ἀναπέμπεται δόξα εἰς τὸν Θεόν!

4. Ἡ ζωὴ τῶν ψυχῶν.

Ἡ πνευματικὴ ἀνάστασις καὶ ζωὴ, ποὺ ἀρχίζει ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, συνδέεται στενῶς μὲ τὸ ζήτημα τῆς καταστάσεως τῶν ψυχῶν μετὰ τὸν χωρισμὸν των ἀπὸ τὸ σῶμα. Φυσικὴ εἶναι ἡ ἀπορία καὶ βαθὺ τὸ ἐνδιαφέρον μας διὰ τὰ προσφιλεῖς πρόσωπα, ἀπὸ τὰ ὅποια μᾶς ἐχώρισεν ὁ θάνατός των, ἂν ἐκεῖ ζοῦν ζωὴν ἐνσυνείδητον, ἂν ἡ ζωὴ των ἐκείνη ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἐδῶ, ἂν ἐξακολουθοῦν νὰ ἐνδιαφέρονται δι' ἡμᾶς. Εἰς τὰς ἀπορίας αὐτὰς παρέχουν πλήρη ἀπάντησιν αἱ ἐξῆς βεβαιώσεις τοῦ Κυρίου, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὅταν ἔκαμε τὸ περίφημον θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου.

Ἡ πρώτη εἶναι αὕτη: «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται». Μὲ αὐτὴν μᾶς παρέχει τὴν τόσον παρήγορον βεβαιότητα, ὅτι ὅσοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴν καὶ θεωροῦνται νεκροὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν εἶναι οὐσιαστικῶς νεκροί, ἀλλὰ ζοῦν, δὲν κατέληξαν εἰς ἀνυπαρξίαν—ἄπαγε τῆς βλασφημίας!—ἀλλὰ συνεχίζουν τὴν ζωὴν

ἐκείνην, τὴν ἀπρόσιτον εἰς τὸν θάνατον, πού ἔλαβαν ἐδῶ ὅταν διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης συνηνώθησαν μετὰ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, μετὰ τὸν Χριστόν. Καὶ ἐπομένως, ὅταν φεύγουν ἀπὸ ἐδῶ, μετατίθενται, χωρὶς νὰ πάρουν μαζὶ τὸ σῶμα. Τοῦτο δὲ μέχρι τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ὅποτε θὰ ἀνακτήσουν καὶ τὸ σῶμα, διὰ νὰ συνεχίσουν αἰωνίως τὴν ζωὴν.

Ἡ δευτέρα εἶναι ἐκείνη πού ἠκούσθη, ὅταν ἀνέστησε τὸν Λάζαρον: «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Παρατηρήσατε ὅτι ὁ Κύριος ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν νεκρόν, τὸν καλεῖ μετὰ τὸ ὄνομά του: «Λάζαρε», τοῦ λέγει ὅπως θὰ ἐφωνάζαμεν ἡμεῖς πρὸς ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶναι κάπου κρυμμένος, ἢ δὲν φαίνεται λόγῳ τῆς ἀποστάσεως, ἀλλὰ ζῇ καὶ διατηρεῖ ἀκεραίαν τὴν προσωπικότητά του. Φανερώνει δηλαδὴ ὁ Κύριος μετὰ τὴν ὀνομαστικὴν αὐτὴν πρόσκλησιν, ὅτι οἱ ἀποθνήσκοντες δὲν χάνουν τὴν προσωπικότητά των, δὲν ἀπορροφῶνται ἀπὸ κάποιαν ἄλλην ὑπαρξιν, δὲν ἐξαφανίζονται, δὲν εὐρίσκονται εἰς ὕπνον καὶ ἀναισθησίαν, ἀλλ' ὅτι ζοῦν ὡς ἰδιαίτερον ἕκαστος ἄτομον. Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος, ὁ ἀρχηγὸς πάσης ζωῆς καὶ μόνος ἱκανὸς νὰ συνεννοῇται καὶ νὰ συνομιλῇ μετὰ τοὺς διαβάντας πέραν τοῦ τάφου, καλεῖ τὸν Λάζαρον, καὶ ἐκεῖνος ἀκούει καὶ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πρόσκλησίν του. Τί ἄλλο ἀποδεικνύει τοῦτο, εἰμὴ ὅτι οἱ προσφιλεῖς μας νεκροὶ φεύγουν μὲν ἀπὸ ἐδῶ, παύουν νὰ ἔχουν πατρίδα καὶ κατοικίαν καὶ συντροφίαν αὐτὴν πού εἶχαν ἐδῶ, ἀλλὰ ζοῦν κάπου ἄλλου, ὅπου ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς τοὺς ἔταξε, καὶ ὅπου ἡ φωνὴ του φθάνει, ὅπως φθάνει ἡ ἰδική μας εἰς τοὺς εὐρισκομένους εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν γνωστούς μας; Τί ἄλλο—ἐπαναλαμβάνομεν

—ἀποδεικνύει τοῦτο, εἰμὴ ὅτι οἱ ἀγαπητοί μας νεκροὶ ἔφυγαν μὲν ἀπὸ τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴν τῶν κόπων, τῶν μόχθων, τῆς τύρβης, τῶν κινδύνων τῆς ἁμαρτίας, ζοῦν ὁμῶς ἄλλοῦ ζωὴν πρὸσωπικὴν καὶ ἐνσυνείδητον;

Ἡ ἀναντίρρητος αὐτὴ ἀλήθεια εἶναι ἀπὸ τὰς ἐξόχως παρηγόρους διὰ τοὺς πενθοῦντας τὸν θάνατον προσφιλῶν των προσώπων. Τρομάζουν μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ πέραν τοῦ τάφου ἀγαπητοί των μετεβλήθησαν πλέον τελείως, περιέπεσαν εἰς πλήρη λησμοσύνην καὶ λήθην τῆς ἐνταῦθα ζωῆς καὶ τῶν προσώπων, μὲ τὰ ὅποια συνεδέθησαν καὶ συνέζησαν. Ὅχι· διατηροῦν ἀκεραίαν τὴν προσωπικότητά των, ἐλευθέραν ἀπὸ τὰ λυπηρὰ τῆς παρούσης ζωῆς, ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν καὶ τὰς ἄλλας ἐλλείψεις, φέρουσιν ὁμῶς τὴν ἀγάπην ἀγνὴν καὶ ἀπαθῆ, καθὼς καὶ τὸν πόθον νὰ μᾶς ὑποδεχθῶν ἐκεῖ καὶ νὰ μᾶς περιπτύχθῶν κατὰ τρόπον ὅλως πνευματικὸν καὶ ἅγιον, ἀλλὰ θερμὸν καὶ στοργικόν. Ὡς ἐκ περισσοῦ δὲ προσθέτομεν ὅτι τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν ἐπανελάμβανε καὶ ὁ θεῖος Παῦλος, ὅταν ἐξέφραζε τὴν ἐπιθυμίαν «ἀναλῦσαι—δηλαδή νὰ χωρισθῇ ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὸ σῶμα του—καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι». Φυσικὰ δὲν θὰ εἶχε καμμίαν ἀξίαν τὸ νὰ εἶναι μαζὺ μὲ τὸν Χριστὸν ἡ ψυχὴ του, ἂν ἦτο κοιμωμένη ἢ ἀναίσθητος.

Ἡ τρίτη εἶναι ἡ φράσις: «Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν», τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος εἶπεν, ὅταν ἐκεῖνος ἦτο πλέον νεκρὸς καὶ ἐνταφιασμένος. Μὲ αὐτὴν ὁ Κύριος βεβαιώνει, ὅχι μόνον ὅτι ὁ Λάζαρος ζῇ ἐκεῖ πέραν τοῦ τάφου, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ φιλία καὶ ἡ ἀγάπη ὑπάρχει καὶ μετὰ θάνατον.

Δὲν ἠμποροῦσεν ὁ Κύριος νὰ εἴπῃ «ὁ φίλος ἡμῶν», ἐὰν ὁ Λάζαρος, εὐρισκόμενος εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, δὲν ἀνεγνώριζε πλέον φιλίαν καὶ ἀγάπην πρὸς τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους καὶ ἔπαυε νὰ ἐνδιαφέρεται δι' αὐτούς. Ὁχι. Ἡ παροῦσα βεβαίωσις τοῦ Κυρίου εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλέον παρηγόρους τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ὁ θάνατος δὲν διακόπτει τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν προσφιλῶν μας προσώπων ποὺ προεπορεύθησαν εἰς τὴν ἐκεῖ ζωὴν. Ὅπως ὁ θάνατος δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην ἐν Χριστῷ ἀγάπην. Καὶ ὅπως ὁ Χριστός, ἀναληφθεὶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐξακολουθεῖ νὰ τρέφῃ πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀγάπην ποὺ εἶχε ὅταν ἦτο εἰς τὴν γῆν, οὕτω καὶ οἱ ἐν Χριστῷ ἐκδημοῦντες, αἱ ψυχαὶ αἱ «σὺν Χριστῷ»—ὅπως λέγει ὁ Παῦλος—ἐξακολουθοῦν νὰ μᾶς ἀγαποῦν. Μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖ δὲν ἀγαποῦν πλέον μὲ τὴν στενόχωρον καὶ στενόκαρδον καὶ μυωπικὴν, πολλάκις δὲ καὶ ἐπιβλαβῇ καὶ ἐπικίνδυνον, ἐκείνην ἀγάπην ποὺ συνδέει ἐδῶ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς· δὲν ἀγαποῦν μὲ τὴν ὑλικὴν ἐκείνην ἀγάπην ποὺ ἀπονέμει τὸ πᾶν εἰς τὸ σῶμα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀσυγκρίτως πλατυτέραν, τὴν πνευματικὴν καὶ ἁγίαν ἀγάπην, τὴν ἐλευθέραν ἀπὸ στενοχωρίας καὶ θλίψεως.

Ὅσοι, λοιπόν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον πρόσωπα ἀγαπητά, ἃς εἶναι βέβαιοι ὅτι αὐτοὶ ποὺ διέβησαν εἰς τὸν ἄλλον κόσμον, φίλοι, γονεῖς, τέκνα, σύζυγοι, ἀδελφοί, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι δι' ἡμᾶς πρόσωπα ζωντανῆς φιλίας καὶ ἀγάπης. Ὁχι οἰαὶ ψυχραὶ ποὺ ἔχουν θέσιν μόνον εἰς τὴν μνήμην μας, ἀλλὰ ὑπάρξεις ζωνταναὶ ποὺ ἔχουν θέσιν εἰς τὴν καρδιά μας, ἀγαπώμεναι δηλαδὴ

καὶ ἀγαπῶσαι. Οἱ πενθοῦντες ἄς μὴ βασανίζονται μετὰς ἀπορίας, ἃν οἱ ἐκεῖ προσφιλεῖς μας ζοῦν, ἀγαποῦν, ἐνδιαφέρονται. Ἄλλ' ἄς προσπαθήσωμεν νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν μετὰ τὴν ἀγάπην πού μας ἀγαποῦν τώρα ἐκεῖνοι, μετὰ τὴν πνευματικὴν δηλαδή καὶ ἀνωτέραν ἀγάπην. Καὶ πρὸ παντός ἄς προσπαθήσωμεν νὰ ἀγαπήσωμεν τὸν Χριστόν, ὁ ὅποῖος εἶναι τὸ ὑπὲρ πάν ἄλλο ἀγαπητὸν πρόσωπον, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ—ὅπως θὰ ἐκτεθῇ εἰς τὴν σειρὰν—θὰ συναντήσωμεν καὶ κάθε ἄλλο πρόσωπον, μετὰ τὸ ὁποῖον ἀγάπη Χριστοῦ μας συνέδεσε.

Πολὺν δὲ περισσότερον, οἱ πενθοῦντες ἄς μὴ βασανίζονται μετὰ ἄλλας διὰ τὰς ψυχὰς ἀπορίας, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχονται εἰς «ἃ οὐκ ἔξδὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι», εἰς ὅσα εἶναι ἀδύνατον γλῶσσα ἀνθρώπου νὰ διατυπώσῃ καὶ διανοίᾳ ἀνθρώπου νὰ ἀντιληφθῇ. Πᾶν ὅ,τι μας εἶναι χρησιμὸν, ὥς πρὸς τὰ ζητήματα αὐτά, τὸ ἐφανερώσεν ὁ Κύριος. Τὰ ἄλλα εἶναι ἀπαίτησις ἀνωφελοῦς περιεργείας, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὔτε αἱ ἐμπνεόμεναι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν αὐτοῦ εὐρισκόμεναι ψυχαί, ἀναλαμβάνουν νὰ ικανοποιήσουν ὥς ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὴν ὑψηλὴν καὶ θεῖαν ἀξιοπρέπειαν. Καὶ μάλιστα, διότι κάθε λέξις δι' ὅσα γίνονται ἐκεῖ θὰ ἔδιδεν εὐκάλον ἀφορμὴν εἰς τὰς ἐπικινδύνους ἀκροβασίας τῆς φαντασίας τῶν εὐφραντάστων, θὰ ἐστεροῦσε δὲ τὴν πίστιν ἀπὸ τὸν μισθὸν ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἡ σιωπὴ καὶ ἡ ἀπόκρυψις τῶν πέραν τοῦ τάφου ἐτοιμάζει διὰ τοὺς πιστούς.

5. Ἀνάστασις νεκρῶν.

«Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Αὐτὸ εἶναι τὸ τελευταῖον καὶ θέσιν σφραγίδος ἐπέχον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεώς μας. Εἶναι δὲ βεβαισιότης ἡ προσδοκία καὶ ἡ πίστις μας αὐτὴ περὶ τῆς ἀνασιτάσεως τῶν νεκρῶν, ἀκριβῶς διότι ἔχει ὡς ἀρραβῶνα καὶ ἐγγύησιν ἀσφαλεσιτάτην τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου.

Περὶ τῆς ἀνασιτάσεως τῶν νεκρῶν ἔγινεν εἰς προηγουμένους παραγράφους νύξις. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ ἐκτεθῇ ἐδῶ ἀκόμην πλατύτερον.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Θεὸς εἶχε φανερώσει τὴν περὶ ἀνασιτάσεως τῶν νεκρῶν ἀλήθειαν. Εἰς μὲν τὸν Ἰὼβ ἐνέβαλε ταύτην τὴν πεποίθησιν καὶ ὁμολογίαν: Γνωρίζω ὅτι εἶναι αἰώνιος ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος μέλλει νὰ μὲ διαλύσῃ καὶ νὰ μὲ ὁδηγήσῃ εἰς τὸν τάφον, ἀλλὰ θὰ ἀναστήσῃ τὸ σῶμά μου πὺν ὑποφέρει τώρα τὰ βάσανα αὐτά (19. 25). Διὰ τοῦ Ἡσαΐου δὲ βεβαιώνει: «Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγεροθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις» (26. 19). Συνιστιῶμεν ἰδιαιτέρως εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ διαβάσῃ τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο ὄραμα τὸ ὁποῖον περιγράφει ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ εἰς τὸ 37ον κεφάλαιον. Εἰς τοῦτο περιγράφει πῶς κόκκαλα ξηρὰ καὶ λευκά, διὰ θαύματος ἔγιναν σώματα, ἀνεστήθησαν, ἔγιναν «συναγωγὴ πολλὴ σφόδρα», διὰ νὰ βεβαιωθῇ συμβολικῶς ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Ἐξαίρετον εἶναι καὶ τὸ 2ον κεφ. τοῦ Β' βιβλίου Μακκαβαίων, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφεται τὸ ἡρωϊκώτατον μαρτύριον τῆς «θανμαστιῆς καὶ μνήμης ἀγαθῆς ἀξίας» Μακκαβαίας μητρὸς μετὰ τῶν

ἐπὶ τέκνων της. "Ολα τὰ παιδιὰ της ἐδέχθησαν γενναιο-
ότατα τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, μὲ τὴν πίστιν ὅτι θὰ ἀ-
ναστηθοῦν ἐκ νεκρῶν: «Σὺ μὲν ἀλάστωρ ἐκ τοῦ παρόν-
τος ἡμᾶς ζῆν ἀπολύεις, ὁ δὲ τοῦ κόσμου βασιλεύς, ἀπο-
θανόντας ἡμᾶς ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ νόμων, εἰς αἰώνιον ἀ-
ναβίωσιν ζωῆς ἡμᾶς ἀναστήσει». Τὴν πίστιν δὲ αὐτὴν
τῶν Ἰουδαίων, περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, βεβαιώ-
νει καὶ ὁ θεῖος Παῦλος, λέγων: «Ἐλπίδα ἔχων εἰς τὸν
Θεόν, ἦν καὶ αὐτοὶ οὗτοι (οἱ Ἰουδαῖοι) προσδέχονται,
ἀνάστασιν μέλλειν ἔσεσθαι νεκρῶν, δικαίων τε καὶ ἀδί-
κων» (Πράξ. 24. 15).

Ἀλλὰ κυρίως ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός, ὁ Κύριος ἡμῶν
Ἰησοῦς Χριστός, ἐφάνερωσε τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθει-
αν κατὰ τὸν πλέον βέβαιον καὶ ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητή-
σεως τρόπον. Ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ λόγον, ἀφ' ἑτέρου δὲ
ἐμπράκτως.

"Οταν διὰ θαύματος ἐθεράπευσε τὸν ἐπὶ τριάκοντα
ὀκτὼ ἔτη παράλυτον, καὶ οὕτω ἀνέστησεν ἓνα ζωντανὸν
πτῶμα, ἐβεβαίωσε σαφῶς ὅτι θὰ ἀναστήσῃ καὶ τοὺς νε-
κρούς: «Ἀμὴν ἀμὴν λέγῶ ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ
νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ
τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται». Καὶ προ-
σέθεσε: «Μὴ θαυμάζετε τοῦτο· ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ
πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ,
καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστα-
σιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρί-
σεως» (Ἰω. 5. 25, 28, 29). Πρὸς δὲ τὴν Μάρθαν, πρὸς
τὴν ὁποίαν καὶ περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναστάσεως ὠμί-
λησεν, ἔδωκε ταύτην τὴν βεβαίωσιν: «Ἀναστήσεται ὁ ἀ-
δελφός σου» (Ἰω. 11. 23). Δηλαδή: Ὁ θάνατος δὲν εἰ-

ναι τὸ τελικὸν τοῦ ἀνθρώπου κατάντημα· δὲν εἶναι ὁ νικητὴς ποὺ θὰ ἐπισφραγίσῃ ὀριστικῶς τὴν σύντομον καὶ πονεμένην ζωὴν μας. Ὁχι, θὰ κυριαρχήσῃ τελικῶς ἡ ζωὴ. Ὁ Κύριος λέγων εἰς τὴν Μάρθαν ὅτι θὰ ἀναστήθῃ ὁ ἀδελφός της, δὲν πιθανολογεῖ, ἀλλὰ διαβεβαιώνει· δὲν φιλοσοφεῖ ἐπὶ τοῦ τρομακτικοῦ αἰνίγματος τοῦ θανάτου, ἀλλὰ δίδει εἰς αὐτὸ τὴν ὀριστικὴν λύσιν. Ὁμιλεῖ μὲ τὸ κῦρ ος καὶ τὴν αὐθ εν τ ί α ν, ποὺ ἔχει ὁ Κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Ἡ διαβεβαίωσις δὲ αὐτὴ τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ κατεγράφη ἀπὸ τὸ πνεῦμα εἰς τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο βιβλίον, τὸ ὁποῖον λέγεται Εὐαγγέλιον, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Κύριος ὁμιλεῖ πρὸς ὅλας τὰς γενεὰς τῶν πιστῶν του, ἐξέφυγε πλέον ἀπὸ τὸν κύκλον μιᾶς ἰδιωτικῆς πρὸς τὴν Μάρθαν ὁμιλίας· ἔγινε διαβεβαίωσις τοῦ Κυρίου πρὸς ὅλους ἡμᾶς. «Ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου, ὁ σύζυγός σου, οἱ γονεῖς σου, τὸ μονάκριβον παιδί σου», λέγει πρὸς πάντα πενθοῦντα. Τὰ ξηρὰ αὐτὰ κόκκαλα, ποὺ ἀνεκόμισες ἀπὸ τὸν τάφον θὰ ἀναστήθουν!

Διὰ τὰ ἀποδείξῃ δὲ καὶ ἐμπράκτως, ὅτι Αὐτὸς μέλλει ν' ἀναστήσῃ ὅλους τοὺς νεκρούς, ἔκαμε τρία θαύματα ἀναστάσεως νεκρῶν, τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰαείρου, τοῦ υἱοῦ τῆς ἐν Ναϊν χήρας καὶ τοῦ Λαζάρου. Τὰ θαύματα αὐτὰ εἶναι ἐξόχως παρήγορα εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς ποὺ πενθοῦν διὰ προσφιλεῖς των κεκοιμημένους. Διότι τὸ μὲν θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰαείρου ἀρμόζει περισσότερον εἰς τοὺς γονεῖς ποὺ ἔχασαν μονογενὲς τέκνον· τὸ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας εἰς τὰς συζύγους ποὺ ἐκήδευσαν μετὰ τὸν σύζυγον καὶ τὸ μονογενὲς παιδί· τὸ τοῦ Λαζάρου εἰς τοὺς κηδεύοντας ἀδελφὸν ἀγαπη-

τὸν καὶ προστάτην τῆς οἰκογενείας. Τὸ πρῶτον εἰς τοὺς προπέμποντας εἰς τὸν τάφον τρυφερὰ μπουμπούκια· τὸ δεύτερον εἰς τοὺς βλέποντας νὰ μαραίνωνται αἶφνης καὶ νὰ πίπτουν ἄνθη δροσερὰ καὶ ἀκμαῖα· τὸ τρίτον εἰς τοὺς βλέποντας νὰ πίπτουν δένδρα μεστωμένα καὶ εἰς πλήρη ἀνάπτυξιν εὗρισκόμενα. Ἀνέστησεν ὁ Κύριος πρόσωπα τῶν τριῶν σπουδαιοτέρων περιόδων τῆς ἀνθρωπίνης ἡλικίας, διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι οὐδεμία ἡλικία θὰ ἐξαιρεθῇ κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν.

**6. Ἡ σχέσις τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ
πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἡμῶν.**

Ἡ ἀπόλυτος ὁμῶς ἐγγύησις περὶ τῆς ἰδικῆς μας ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· ἡ ἐξόχως παρήγορος διαβεβαίωσις περὶ τῆς τελικῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης, εἶναι ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ τοῦ Κυρίου. Διότι αὕτῃ συνδέεται τόσον στενῶς μὲ τὴν ἰδικήν μας ἀνάστασιν, ὅσον ἡ αἰτία πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα. Αὕτῃ—κατὰ τὴν ὡραίαν ἔκφρασιν τοῦ ἀποστολικοῦ πατρὸς Ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου—ὑψώθη «*ὁ ὁ σ σ η μ ο ν εἰς τοὺς αἰῶνας διὰ τῆς ἀναστάσεως εἰς τοὺς ἁγίους καὶ πιστοὺς Αὐτοῦ ἐν ἐνὶ σώματι τῆς Ἐκκλησίας Αὐτοῦ*». Δηλαδή ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ ὑψώθη ὡς σημαία καὶ λάβαρον τῆς Ἐκκλησίας αἰώνιον, ὑπὸ τὰς πτυχὰς τοῦ ὁποίου οἱ πιστοὶ βαδίζουν πρὸς τοὺς οὐρανοὺς, διὰ νὰ συναντήσουν τὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς συνδιδαιωνίζοντα Ἀρχηγὸν αὐτῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ἰδιαίτερος ἐπιμένει εἰς τὸ μεγίστης σημασίας γεγονὸς τοῦτο ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος. Σύμφωνα πρὸς τὴν

θεόπνευστον διδασκαλίαν τοῦ μεγάλου τούτου Ἀποστόλου, ὅλοι ὅσοι πιστεύομεν εἰς Χριστὸν καὶ ὑπακούομεν εἰς Αὐτὸν ἀποτελοῦμεν ἑνιαῖον ἡθικὸν σῶμα, τοῦ ὁποῖου κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός: «ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτὸς σωτὴρ ἐστὶ τοῦ σώματος. Μέλη ἐσμέν τοῦ σώματος αὐτοῦ» (Ἐφεσ. 5. 23, 30). «Οἱ πολλοὶ ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθεὶς ἀλλήλων μέλη», βεβαιώνει καὶ ἐπαναλαμβάνει πολλάκις ὁ Παῦλος (Ρωμ. 12. 5. Ἰδὲ καὶ Ἐφεσ. 4. 12, 15, 16. Α' Κορινθ. 12. 27. Κολοσ. 1. 18). Δυνάμει δὲ τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ «ὅσοι ἐβαπτίσθημεν» εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν», λέγει πάλιν ὁ Παῦλος· δηλαδὴ ὅσοι ἐβαπτίσθημεν ὁμολογοῦντες πίστιν εἰς τὸν Χριστόν, διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐγίναμεν μέτοχοι τοῦ σταυρικοῦ θανάτου του· ἡμεῖθα καὶ ἡμεῖς μαζῇ του, ὅταν ἀπέθνησκεν ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ, βαστάζων τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τιμωρούμενος διὰ τὴν ἐνοχὴν ἡμῶν, ὡς ἀντιπρόσωπος ἡμῶν, ἀντὶ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Προσθέτει δὲ ὡς φυσικωτάτην συνέπειαν: «εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα» (Ρωμ. 6. 3, 5). Ἀφοῦ δηλαδὴ ἐγίναμεν συμμέτοχοι εἰς τὸ βάπτισμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁμοίωμα τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, κατὰ φυσικὴν συνέπειαν θὰ γίνωμεν συμμέτοχοι καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ.

Κατὰ τρόπον ἀκόμη σαφέστερον καὶ βεβαιότερον ἐκφράζει τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν διὰ τῶν ἐξῆς λόγων του εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολήν του: «Ὁ Θεός, πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ ἣν ἡγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώ-

μασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ... καὶ συνήγειρε, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»(2. 4-6). Διὰ τῶν λόγων τούτων ὁ θεόπνευστος Ἀπόστολος βεβαιώνει τὴν διπλὴν ἀνάστασίν μας, τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν σωματικὴν. Ἐπειδὴ οἱ πιστεύοντες εἴμεθα ἡνωμένοι μὲ τὸν Χριστόν—ὅπως ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω—δι' αὐτὸ «συνζωοποιούμεθα» μετ' αὐτοῦ, λαμβάνομεν τὴν διπλὴν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν. Δηλαδή ὁ Χριστὸς ἦτο μὲν ἀναμάρτητος, ἀνέλαβεν ὅμως τὰς ἰδικὰς μας ἁμαρτίας καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ, φέρων δυνάμει μαζῇ του ὅλους ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν· διὰ τοῦ θανάτου του δὲ ἐθανάτωσε καὶ ἔθαψε τὰς ἁμαρτίας μας. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἀνέστη ἀναμάρτητος καὶ ἀνέλαβε ζωὴν ὀλοτελῶς πλέον ξένην πρὸς τὴν ἐνοχὴν καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἡμῶν, τὴν ὁποίαν ἁμαρτίαν ὡς ἐγγυητὴς ἀνέλαβε. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸ ἀναστηθὲν τοῦτο σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ πανάμωμον καὶ πανάγιον, ὑπῆρχομεν ἡνωμένοι ἡθικῶς καὶ ἡμεῖς, ὅσοι ἐμέλλομεν νὰ πιστεύσωμεν, ἀνέστημεν καὶ ἡμεῖς μετ' Αὐτοῦ ἀναμάρτητοι πλέον. Αὕτῃ εἶναι ἡ πρώτη ἀνάστασις ἡ πνευματικὴ—περὶ αὐτῆς ἐσημειώσαμεν ἄρκετὰ προηγουμένως—καὶ τὴν ὁποίαν λαμβάνομεν ἀπὸ τῆς παρούσης ζωῆς διὰ τῆς πίστεως καὶ ὑπακοῆς εἰς τὸν Χριστόν, διὰ τῆς χάριτος τῶν Μυστηρίων καὶ τοῦ λόγου τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἀλλ' ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου του ἐθυσιάσε καὶ ἔχασε τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, τὴν ὁποίαν ἔζη ἕως τότε. Ἀναστηθεὶς ὅμως ἔλαβε πάλιν τὴν ζωὴν ταύτην ὀλοτελῶς πλέον ἀπρόσβλητον ἀπὸ τὸν θάνατον, εἰς σῶμα ἄφθαρτον καὶ ἔνδοξον καὶ ἐν οὐρανοῖς ἤδη καθεζόμενον εἰς τὸν θρόνον τῆς δόξης, τὴν ὁποίαν εἶχε ἀνέ-

καθεν ὡς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἀνέστημεν ἄρα γε καὶ ἡμεῖς τὴν ἀνάστασιν ταύτην, τὴν δευτέραν, τὴν σωματικὴν; Ναί· ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν δυνάμει μόνον. Διότι μένει ἀκόμη ὁ θάνατος, ὁ χωρίζων τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ παραδίδων τοῦτο εἰς τὴν φθορὰν τοῦ τάφου καὶ εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν ὑλικῶν τοῦ στοιχείων. Διὰ τοὺς πιστοὺς ὅμως ποὺ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν ἔνοχὴν καὶ τὴν ἁμαρτίαν, μένει ὅχι πλέον ὡς ποινὴ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ὡς γέφυρα μεταβάσεως ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὰ γήϊνα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ οὐράνια, ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τὰς θλίψεις τῆς γῆς εἰς τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν χαρὰν τῶν οὐρανῶν, ἀπὸ τὴν ξενιτείαν εἰς τὸ σπίτι τοῦ Πατρὸς. Μένει ὡς ἓνα χωνευτήριον, διὰ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ περάσῃ τὸ σῶμα, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν φθορὰν καὶ ἀναπλασθῇ ἄφθαρτον. Διότι «δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν», λέγει ὁ θεῖος Παῦλος. Καὶ θὰ ἐνδυθῇ τὴν ἀφθαρσίαν ταύτην, διερχόμενον διὰ τοῦ χωνευτηρίου τοῦ θανάτου (*). Πάντως τὸ ἐξόχως παρήγο-

(*) Ὁ ἐκ τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἅγιος Γρηγόριος, ἐπίσκοπος Νύσσης, ὡς ἐξῆς ἐκθέτει τὸ ζήτημα τοῦτο: «Ἀγανακτεῖ πάντως ὁ πρὸς τὴν ἀνάλυσιν βλέπων τοῦ σώματος καὶ χαλεπὸν ποιεῖται τῷ θανάτῳ τὴν ζωὴν ἡμῶν διαλύεσθαι. Οὐκοῦν ἐπισκεψάσθω διὰ τοῦ σκυθρωποῦ τούτου τὴν ὑπερβολὴν τῆς θείας εὐεργεσίας.... Ἐπειδὴ γὰρ τῷ αὐτεξουσίῳ κινήματι τοῦ κακοῦ τὴν κοινωνίαν ἐξεσπασάμεθα, διὰ τινος ἡδονῆς οἷόν τι δηλητήριον μέλιτι παραρτυθὲν τὸ κακὸν καταμίξαντες, καὶ διὰ τοῦτο τῆς μακαριότητος ἐκπεσόντες, πρὸς τὴν κακίαν μετεμορφώθημεν. Τούτου ἔνεκεν, οἷόν τι σκεῦος ὀστράκινον, πάλιν ὁ ἄνθρωπος ἀναλύεται· ὅπως ἂν τῆς νῦν ἐναπειλημμένης αὐτῷ ρυπαρίας ἀποκριθείσης, εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς σχῆμα διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀναπλασθῇ». Καὶ ἀλλαχοῦ: «Ἐπειδὴ οἷόν τι σκεῦος ἀγαθῶν δεκτικὸν τὸ κατ' ἀρχὰς ἢ φύσις ἡμῶν παρὰ

ρον γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ κατάστασις, ποὺ δημιουργεῖται διὰ τοῦ φυσικοῦ θανάτου, εἶναι προσωρινή, εἶναι ζήτημα χρόνου, ὃ ὅποιος θὰ παρέλθῃ, ἔστω καὶ ἂν παραταθῇ εἰς πολλοὺς ἀκόμῃ αἰῶνας. Ἡ δυνάμει ἀνάστασις τοῦ σώματος, τὴν ὁποίαν ἐδῶ ἐπὶ τῆς γῆς μᾶς χαρίζει ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς Κύριος, θὰ γίνῃ ἐν ἐργείᾳ ἀνάστασις κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. Τότε ὁ Κύριος θὰ ἀναστήσῃ—ὅπως καὶ Αὐτὸς ἀνέστη—τὰ νεκρὰ σώματά μας ἀπὸ τὸν τάφον καὶ τὴν φθοράν, θὰ μεταποιήσῃ τὰ ὑλικά ἐκεῖνα στοιχεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀποσυντετέθησαν, καὶ θὰ παρουσιάσῃ σώματα νέα, ἄφθαρτα, ἔνδοξα, αἰώνια. Τόσον εἶναι βεβαία καὶ ἀναντίρρητος ἡ ἀνάστασις αὕτη, ὥστε ὁ θεῖος Παῦλος τὴν βλέπει ὡς γεγονὸς τετελεσμένον: «Συνήγειρε, λέγει, καὶ συνεκάθισεν (ἡμᾶς) ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Βλέπει τοὺς πιστοὺς ὅχι μόνον ἀναστάντας ἐκ νεκρῶν, ὅχι μόνον νέους καὶ ἀφθάρτους, ἀλλὰ καὶ ὑψωθέντας εἰς τὴν μεγίστην τιμὴν καὶ δόξαν· τοὺς βλέπει συγκαθέδρους καὶ συνθρόνους μετὰ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ἐπουράνιον Αὐτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν!

τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων κατεσκευάσθη, τοῦ δὲ ἐχθροῦ τῶν ψυχῶν ἡμῶν δι' ἀπάτης ἡμῖν τὸ κακὸν παρεγγέαντος, τὸ ἀγαθὸν χώραν οὐκ ἔσχε. Τούτου ἔνεκεν, ὡς ἂν μὴ διαιωνίζῃ ἡμῖν ἡ ἐμφνεῖσα κακία, προνοίᾳ κρείττονι θανάτῳ τὸ σκεῦος πρὸς καιρὸν διαλύεται, ἵνα τῆς κακίας ἐκρυείσης ἀναπλασθῇ τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἁμιγὲς κακίας τῷ ἔξ ἀρχῆς ἀποκαταστῇ βίῳ. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ ἀνάστασις, ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς φύσεως ἡμῶν ἀναστοιχείωσις.... ἀγαθὸν ὁ θάνατος, ἀρχὴ καὶ ὁδὸς τῆς πρὸς τὸ κρείττον μεταβολῆς ἡμῖν γινόμενος. Οὐκοῦν ἐκβάλλωμεν, ἀδελφοί, τὴν λύπην περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἦν μόνοι ὑπομένουσιν οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Ἐλπίς δέ ἐστιν ὁ Χριστός.

7. Ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν.

Ἡ μεγάλη τῆς πίστεώς μας ἀλήθεια περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ἀπετέλεσε βεβαίως οὐσιῶδες μέρος τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων πρὸς τοὺς ἀκροατάς των. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν ὑλιστικώτεροι τῶν Ἰουδαίων, οἱ Σαδδουκαῖοι, μὴ πιστεύοντες εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, «διεπονοῦντο διὰ τὸ διδάσκειν αὐτοὺς τὸν λαὸν καὶ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν» (Πράξ. 4. 2), δηλαδὴ ἐλυποῦντο ὑπερβολικὰ καὶ ἀγανακτοῦσαν, διότι οἱ Ἀπόστολοι ἐδίδασκον καὶ διεκήρυττον τὴν ἐν Χριστῷ ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Οἱ δὲ ὑλιστικώτατοι ὅλων τῶν εἰδωλολατρῶν, οἱ Ἐπικούριοι, καθὼς καὶ οἱ Στωϊκοί, ὅταν ἤκουσαν κηρύττοντα ἐδῶ εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν ἀπόστολον Παῦλον, τὸν ἐθεώρησαν ὡς «ξένων δαιμονίων καταγγελέα», διότι «τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζετο» (17. 18). Ἀλλὰ καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πιστεύσαντας Χριστιανούς, καίτοι ἤκουσαν τὴν διὰ τοῦ λόγου διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων, ἦσαν, φαίνεται, ἀκόμη ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰς παλαιὰς εἰδωλολατρικὰς ἰδέας καὶ τὴν προτέραν ὑλιστικὴν τῶν ζωὴν. Ἡ δὲν εἶχαν ἐννοήσει ἀκόμη τὴν σημασίαν τοῦ σοφοῦ γνωμικοῦ «φθείρουσιν ἥθη χρηστὰ ὀμιλίας κακαί» (Α' Κορινθ. 15. 33) καὶ συναναστρεφόμενοι τοὺς παλαιοὺς γνωρίμους των εἰδωλολάτρων, ὑφίσταντο τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὑλιστικῶν φρονημάτων των. Διὰ τοῦτο δὲ ἐξηκολούθουν νὰ ἔχουν διὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἀμφιβολίας ἢ ἀντιρρήσεις, ὁμοίας πρὸς ἐκείνας ποὺ ἀκούομεν καὶ σήμερον ἀπὸ Χριστιανούς εὐρισκομένους

εἰς τὴν ἄγνοιαν καὶ μὴ φωτισθέντας μὲ τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, ἣ ἐπηρεασμένους ἀπὸ τὰς συγχρόνους ἰδέας τῆς ἀπιστίας. Ἀλλ' ἀνέλαβεν ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος, ἣ μᾶλλον ἠὲ δόκησεν ὁ Θεὸς διὰ χειρὸς τοῦ Παύλου, νὰ γράψῃ δύο σπουδαῖα τμήματα τῶν πρὸς Θεσσαλονικεῖς καὶ Κορινθίους ἐπιστολῶν, τὰ ὅποια πιστοποιοῦν κατὰ τρόπον βεβαιότατον, βαθέως δὲ παρήγορον, τὴν περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ἀλήθειαν.

Πρὸς μὲν τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἔγραψε συντομώτερον. Ἐγραψε τὴν περικοπὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἀκούομεν ὡς ἀποστολικὸν ἀνάγνωσμα κατὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν (Α' Θεσ. 4. 13-18). Εἰς αὐτὴν ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ μὴ μένουν οἱ Χριστιανοὶ διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἀποθανόντων εἰς τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας, εἰς τὸ ὅποιον εὗρισκοντο οἱ ἄπιστοι, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα ἀναστάσεως νεκρῶν: «Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί—λέγει—περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα». Διὰ περισσοτέρων δὲ καὶ ἀποδεικτικωτέρων ἐξέθεσεν ὁ Παῦλος τὸ σπουδαίον τοῦτο ζήτημα εἰς τὸ ΙΕ' κεφάλαιον τῆς πρώτης πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀποτελεῖ ὁμολογουμένως πολύτιμον τῆς Ἀγίας Γραφῆς κειμήλιον, θελκτικωτάτην δὲ παρηγορίαν καὶ θεῖαν ἀληθῶς δρόσον, ἀναψυκτικὴν διὰ τὰς καιομένας ἀπὸ τὸν πόνον καρδίας τῶν πενθούντων, ἐμπνέουσιν ἀδαπάνητον θάρρος καὶ βεβαιοτάτην ἐλπίδα εἰς τοὺς πάσχοντας καὶ πρὸς τὸν θάνατον βαδίζοντας πιστοὺς.

Εἰς τοὺς πρώτους τοῦ κεφαλαίου τούτου στίχους ὁ θεόπνευστος Ἀπόστολος ἐκθέτει δι' ὀλίγων, ποία ἦτο ἡ διδασκαλία τὴν ὁποίαν εὐηγγελίσθη εἰς αὐτοὺς. Καὶ εἰ-

δικῶς περὶ τοῦ θανάτου, τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἐμφανίσεων Αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου συνδέεται στενῶτατα μετὰ τὴν ἰδικήν μας ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, λόγῳ τοῦ στενωτάτου συνδέσμου ἡμῶν πρὸς τὸν Χριστόν, ἀπευθύνει πρὸς τοὺς ἀμφιβάλλοντας τὸ ἐλεγκτικὸν ἐρώτημα: «Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι;» Πῶς τοιμοῦν μερικοὶ νὰ χωρίσουν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ νὰ ἀρνηθοῦν οὕτω τὴν ἀνάστασιν ἡμῶν; Ἀλλὰ καθένas ποὺ διαπράττει τὴν ἀσεβῆ αὐτὴν τόλμην, θὰ περιπέσῃ εἰς τὰς ἐξῆς τρομερὰς πλάνας.

Πρῶτον: Θὰ ἀρνηθῇ τὴν ἀνάστασιν καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ—ἄρα δὲ θὰ ἀρνηθῇ τὴν θεότητά του—καὶ θὰ συκοφαντήσῃ τὸν θεόπνευστον Παῦλον ὡς ψευδομάρτυρα. Διότι, ἐὰν ἀνάστασις νεκρῶν δὲν ὑπάρχῃ, λέγει ὁ Παῦλος, τότε «οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται», δὲν ἀνέστη οὔτε ὁ Χριστός, δὲν εἶχεν οὔτε ὁ Χριστὸς τὴν θείαν δύναμιν τὴν νικῶσαν τὸν θάνατον. Ἐφ' ὅσον κανεὶς ἀρνεῖται τὸ ἀποτέλεσμα, θὰ φθάσῃ φυσικὰ εἰς τὸ σημεῖον ν' ἀρνηθῇ καὶ τὴν αἰτίαν. Αἰτία δὲ εἶναι ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποτέλεσμα ἡ ἰδική μας ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις. Ἀλλὰ θὰ ἐξολισθήσῃ εἰς σειρὰν καὶ ἄλλων ἀτοπωτάτων συνεπειῶν: «Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν». Ἐὰν παρδεχθῶμεν—λέγει ὁ Παῦλος—ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἀνέστη, τότε προχωροῦμεν εἰς ἄλλο ἐπίσης ἀτοπον συμπέρασμα, ὅτι τὸ μὲν κήρυγμα ἡμῶν τῶν Ἀποστόλων εἶναι κενὸν

καὶ ἄνευ πραγματικοῦ περιεχομένου, ἡ δὲ πίστις τῶν Χριστιανῶν ἐπίσης κενὴ καὶ ματαία. Ἐπὶ πλέον ἀποδεικνύμεθα—προσθέτει ὁ Παῦλος—καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, οἱ ὅποιοι ἐμαρτυρήσαμεν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀνέστησε τὸν Χριστόν, τὸν ὅποιον δὲν ἀνέστησεν εἰς περίπτωσιν πὺν δὲν ἀνασταίνονται οἱ νεκροὶ (στίχοι 13 ἕως 15). Ἄλλ' ἄπαγε τῆς βλασφημίας! Καὶ ὁ Χριστὸς ἀνέστη, καὶ οἱ νεκροὶ θ' ἀναστήθουν, καὶ οἱ Ἀπόστολοι εἶναι οἱ πλέον εἰλικρινεῖς καὶ εὐσυνείδητοι μάρτυρες τῆς ἀληθείας, καὶ ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν ἀπολύτως ἀσφαλὴς καὶ βεβαία. Δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι πραγματικὸς Χριστιανὸς ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Πιστεύων ὁμῶς εἰς αὐτήν, φυσικώτατα θὰ πιστεύῃ καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν Χριστιανῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς συνδέεται ὅπως ἡ κεφαλὴ μὲ τὸ σῶμα: «Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτοῖς» (δηλαδὴ θὰ ἀναστήσῃ καὶ ὅλους τοὺς πιστοὺς μετὰ τοῦ Χριστοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Α' Θεσσ. 4. 15).

Δεύτερον: Θὰ ἄρνηθῇ τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν καὶ πᾶσαν ἡθικὴν. Διότι ἡ ἄρνησις τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν κατ' ἀνάγκην ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐπαναλαμβάνει ὁ θεὸς Παῦλος. Ἐὰν δὲ ὁ Χριστὸς δὲν ἀνέστη, τότε «ματαία ἡ πίστις ἡμῶν», ἀνατρέπεται ὅλον τὸ χριστιανικὸν οἰκοδόμημα. Καὶ σεῖς μὲν οἱ ζῶντες Χριστιανοὶ «ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν», δὲν ἐλάβετε ἀκόμη ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, δικαίωσιν, σωτηρίαν, ἐὰν ὁ Χριστὸς δὲν ἐνίκησε τὸν θάνατον, καὶ ἐὰν ὁ θάνατός του δὲν εἶχεν ἀπολυτρωτικὴν δύναμιν. Οἱ δὲ «κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλον-

το» (στίχ. 16-18), ὅσοι ἀπέθαναν μὲ τὴν πίστιν εἰς τὸν Χριστόν, μὲ τὴν προσδοκίαν ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ ζωῆς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἐχάθησαν καὶ αὐτοί, ἔμειναν κατάδικοι τοῦ ἥδου καὶ τοῦ θανάτου. Καὶ δὲν εἶναι μόνον ὅτι ζῶντες καὶ νεκροὶ Χριστιανοὶ μένομεν ἄνευ σωτηρίας, ἀλλὰ καταντῶμεν νὰ εἴμεθα τὰ ἐλεεινότερα ὄντα: «Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλπικότιες ἐσμέν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν», προσθέτει ὁ Παῦλος (στίχ. 19).

Πράγματι, ἀφοῦ ἡ ἐλπίς μας εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι μόνον ὁ Χριστός, ὁ δὲ Χριστὸς δὲν ἀνέστη καὶ δὲν ἔγινε Σωτὴρ μας καὶ δὲν ἐξησφάλισε δι' ἡμᾶς ἀνάστασιν καὶ μέλλουσαν ζωὴν αἰώνιον, τότε ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ εἴμεθα οἱ ἀθλιώτεροι ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Διότι αἱ ἐντολαὶ τοῦ Εὐαγγελίου ποὺ μᾶς ἐπιβάλλουν τὴν αὐταπάργνησιν, τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὰς ἡδονὰς τοῦ παρόντος βίου, τὸν δύσκολον δρόμον τῆς ἀρετῆς, θὰ ᾔσαν ἔργα καταναγκαστικὰ καὶ φορτία ἀφόρητα· αἱ δὲ θυσίαι τοῦ καθήκοντος, αἱ θυσίαι ὑπὲρ τοῦ πλησίον, ἡ θυσία τῆς ζωῆς διὰ τὰ μεγάλα ἰδανικά, οἱ κόποι τοῦ Παύλου, οἱ διωγμοὶ καὶ οἱ καθημερινοὶ μέχρι θανάτου κίνδυνοι αὐτοῦ (στίχ. 30-32), τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτύριον μυριάδων Χριστιανῶν, ὅλα αὐτὰ θὰ ᾔσαν μάταια. Καὶ εἰς τὸ τέλος θ' ἀπεδεικνυόμεθα ἄνθρωποι φαντασιόπληκτοι, ποὺ ἐγελάσαμεν τὸν ἑαυτόν μας μὲ ματαίας ἐλπίδας.

Ἀλλά, προσέξατε, διαμαρτύρεται ὁ Παῦλος. Ἐφ' ὅσον ἀμφιβάλλετε εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, θ' ἀρνηθῇτε ὅχι μόνον τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν χριστιανικὴν σας πίστιν, ἀλλὰ θὰ καταλήξετε εἰς τὴν ἀρνησιν πάσης ἡθικῆς· θὰ παραδεχθῇτε πλέον

τὸ ἀπαίσιον ἐκεῖνο δόγμα τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν ἀπίστων ὑλιστῶν: «φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν» (σιίχ. 32). Δηλαδή θὰ καταντήσετε εἰς ἓνα κτηνώδη ἡδονισμόν, πὺν ζητεῖ νὰ χορτασθῇ μὲ πᾶσαν ἡδονήν, προτοῦ ὁ ὑλιστῆς διὰ τοῦ θανάτου καταντήσῃ εἰς τὴν ἐκμηδένησιν. Ἔρα δὲ θὰ παραδοθῇτε εἰς τὰ ἀχόρταστα καὶ αἰσχροῦ πάθη, θὰ ὑποκύψετε εἰς τὰ ἄγρια ἔνστικτα καὶ θὰ φθάσετε εἰς βαρβαρότητα, πὺν δὲν κάμνει διάκρισιν μεταξὺ πιστοῦ καὶ ἀπίστου, μεταξὺ ἐναρέτου καὶ φαύλου, μεταξὺ Χριστιανοῦ καὶ εἰδωλολάτρου. Καὶ ἔκτοτε ἡ ἱστορία, καὶ μάλιστα ἡ τῶν τελευταίων αἰώνων τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ ὑλισμοῦ, ἀπέδειξε τόσον καταπληκτικὴν τὴν ἀλήθειαν αὐτήν!

8. Ἡ ἀπαρχὴ καὶ ὁ θερισμός.

Αἱ ἀποδείξεις αὐταὶ ἦσαν ὑπερεπαρκεῖς διὰ νὰ δείξῃ ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὰς ἀντιχριστιανικὰς πλάνας, τὰς ὀλεθρίας συνεπείας, εἰς τὰς ὁποίας καταλήγει ὁ ἄρνούμενος τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Φρίττει ὁ Χριστιανός, ὅταν ἀκούῃ εἰς ποῖον βάρανθρον ὀδηγεῖ ἡ ἄρνησις τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Ἀγωνιᾷ, ἐπιθυμεῖ νὰ σταθῇ εἰς ἔδαφος στερεόν, διὰ νὰ ἀσφαλισθῇ καὶ ἀναπνεύσῃ. Τοῦτο τὸ ἔδαφος προσφέρει τώρα ὁ θεοφόρος Ἀπόστολος, διακηρύττων: Μὴ φοβεῖσθε, δὲν ὑπάρχει διὰ τοὺς πιστοὺς Χριστιανοὺς τοιοῦτος κίνδυνος· διότι ὁ Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν πρῶτος, διὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν καὶ ὅλοι οἱ κοιμηθέντες τὸν ὕπνον τοῦ θανάτου. Ἴδου δὲ αὐτοὶ οἱ λόγοι τῆς μεγάλης ταύτης διακηρύξεως: «Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν ἁ-

παρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο» (στίχ. 20).

«Ἀπαρχή». Ἡ λέξις ἀπαρχὴ χρησιμοποιεῖται ἐπὶ τῶν καρπῶν, διὰ τὴν δηλώσῃ τὸν πρῶτον ὠριμάσαντα καρπὸν, τὸ πρωτόλειον, τὸ πρωτόλοβον. Ὅταν ὁ γεωργὸς ἐπιστρέφῃ ἀπὸ τοῦ χωράφου τοῦ φέρει ἓνα χειρόβολον σιταριοῦ ὠρίμου καὶ μεστωμένου, κατέχει μίαν ἐγγύησιν, ὅτι θὰ θερίσῃ λαμπρὸν σιτάρι καὶ θὰ ἐπιτύχῃ ἄφθονον ἐσοδείαν. Πρὸ μηνῶν ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν τὸν σπόρον, ὁ ὁποῖος ἐχώθη ἐκεῖ καὶ ἐσάπη καὶ οὐδὲν σημεῖον ζωῆς ἐδείκνυνεν. Ἀλλ' ὅταν ἦλθεν ὁ κατάλληλος καιρὸς, ἐβλάστησεν, ἠϋξήθη, ἐκαρποφόρησε, παρουσίασε πλουσίαν ἐσοδείαν. Κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ τὰ σπειρόμενα εἰς τὴν γῆν καὶ διαλυόμενα ὑπ' αὐτὴν σώματά μας θὰ ἔλθῃ ὥρα, πὺν θὰ ζωοποιηθῶν καὶ θὰ ἀναστηθῶν νέα καὶ ἄφθαρτα. Ἐχομεν τὴν ἀπαρχὴν τῶν σωμάτων, τὸ ἐκ τοῦ τάφου ἀναστὰν σῶμα τοῦ Κυρίου. Ἡ ἀνάστασις αὐτὴ τοῦ Κυρίου ἀποτελεῖ ἀσφαλῆ ἐγγύησιν καὶ βέβαιον προάγγελον τῆς γενικῆς συγκομιδῆς, πὺν θὰ γίνῃ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καθωρισμένον χρόνον· βέβαιον προάγγελον, ὅτι μετὰ τὸν ψυχρὸν καὶ σκοτεινὸν χειμῶνα τοῦ θανάτου θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ γλυκεῖα ἀνοιξίς τῆς ἀναστάσεως, προβάλλουσα τὰ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα σώματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀνακύψουν ἀπὸ τὸν τάφον, διὰ τὴν ἐνωθῶν μὲ τὴν ψυχὴν καὶ ἀνέλθουν εἰς τὰ οὐράνια δώματα, ὅπως καὶ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰν σῶμα τοῦ Κυρίου. Προάγγελον τόσον βέβαιον, ὥστε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον παρουσιάζει εἰς τὸν Ἰωάννην τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν γεγονὸς τετελεσμένον. Καὶ ὁ Ἰωάννης βλέπει ἐν τῇ ἀποκαλύψει, ὅτι «ἔδωκεν ἡ θάλασσα τοὺς ἐν αὐτῇ νε-

κρούς, καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ἄδης ἔδωκαν τοὺς ἐν αὐτοῖς νεκρούς» (Ἀποκ. 20. 13).

«Ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων». Ἀνεστήθησαν καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι διὰ θαυμάτων τοῦ Κυρίου ἢ τῶν Ἀποστόλων. Ἀλλ' αἱ ἀναστάσεις ἐκεῖναι μαρτυροῦν μὲν ὅτι ἡ αὐτὴ θεία δύναμις, ποὺ ἀνέστησεν ἐκείνους, θ' ἀναστήσῃ καὶ ὅλους τοὺς νεκρούς, δὲν ἦσαν ὅμως ἀναστάσεις εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἦσαν θαυμαστὴ ἐπιστροφή τῆς ψυχῆς εἰς τὸ θνητὸν σῶμα καὶ ἐπανάληψις ζωῆς ποὺ καταλήγει εἰς τὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. Διότι τόσον ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἰαείρου καὶ ὁ υἱὸς τῆς ἐν Ναὺν χήρας ὅσον ὁ Λάζαρος καὶ ἡ Ταβιθά, μολονότι ἀνέστησαν ἐκ νεκρῶν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, κατέληξαν πάλιν μετὰ καιρὸν εἰς τὸν θάνατον, τὸν παραδίδοντα τὸ σῶμα εἰς τὸν τάφον καὶ τὴν φθοράν. Ἀλλ' ὁ Χριστός, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, εἰσῆλθεν εἰς ζωὴν ἀπρόσβλητον πλέον ἀπὸ τὸν θάνατον καὶ ἀνέλαβε σῶμα ἄφθαρτον καὶ ἁρμόδιον διὰ τὸν ἄλλον κόσμον, τὸν πνευματικὸν καὶ αἰώνιον, τὸν κόσμον τῆς διαρκοῦς χαρᾶς καὶ εὐτυχίας. Εἰς τὸν κόσμον δὲ ἐκεῖνον εἰσῆλθεν ὡς «ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, πρωτότοκος τῶν νεκρῶν, κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας». Εἰσῆλθεν ἐκεῖ ἡ κεφαλὴ, διὰ νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ καὶ τὸ σῶμα—δηλαδὴ ἡμεῖς ποὺ ἀποτελοῦμεν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ - διότι δὲν ἤμπορεῖ ποτε νὰ χωρισθῇ ἡ κεφαλὴ ἀπὸ τὸ σῶμα. Διὰ τὴν ζωὴν ἐκείνην ἔγινεν ἀπαρχή, διὰ νὰ ζῶμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ζωὴν ποὺ ζῇ ἡ κεφαλὴ μας, δηλαδὴ ὁ Χριστός. Διὰ τὴν ζωὴν ἐκείνην ζῶμεν εἰς τὸν παρόντα κόσμον. Ἡ δὲ παροῦσα ζωὴ ἔχει πρᾶγματι ἀνεκτίμητον ἀξίαν, ἀκριβῶς διότι ἀποτελεῖ τὴν προπαρασκευαστικὴν περίοδον τῆς μακαρίας ἐκείνης ζω-

ἥς, τὴν ὁποίαν θὰ ἀπολαύσωμεν εἰς ὅλην τὴν πληρότητά της μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων μας. Ὅπως ἐκεῖνο μόνον τὸ νόμισμα, ποὺ ἐξαγοράζει πολυτιμον προᾶγμα, ἔχει μεγάλην ἀξίαν, οὕτω καὶ ἡ παροῦσα ζωὴ ἔχει ἀξίαν, διότι δι' αὐτῆς δυνάμεθα νὰ ἐξαγοράσωμεν τὴν ζωὴν τὴν αἰωνίαν καὶ μακαρίαν, πιστεύοντες ἐδῶ εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἀφοσιούμενοι εἰς αὐτόν.

«Ὡστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί—παραγγέλλει ὁ θεὸς Παῦλος—ἐδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι» ἐν τῇ πίστει εἰς τὸν ἀναστάντα Κύριον καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν ἃς φροντίσωμεν νὰ ἀναπτύξωμεν ζωὴν πνευματικὴν καὶ ἐνάρετον, νὰ ἀντισταθῶμεν δὲ καρτερικῶς κατὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ πονηροῦ, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ ρίψῃ εἰς τὴν κόλασιν ψυχὴν καὶ σῶμα· ἃς φροντίσωμεν νὰ ὑπομείνωμεν σταθερῶς τὰ δεινὰ τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ μάλιστα τὴν δεινότεραν τῶν θλίψεων, τὸν θάνατον τῶν προσφιλῶν μας, μὲ τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως· ἃς ἀντιμετωπίσωμεν εἰρηνικοὶ τὸν θάνατον ποὺ θὰ χωρίσῃ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸ σῶμα, διὰ νὰ μεταφέρῃ τὴν ψυχὴν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὸ σῶμα εἰς τὸν τάφον, μέχρις ὅτου καὶ ὁ χωρισμὸς αὐτὸς τελειώσῃ. Διότι θὰ ἔλθῃ ἀσφαλῶς—βεβαιώνει πάλιν ὁ Παῦλος—ὁ καιρὸς ἐκεῖνος, πρὸς τὸν ὁποῖον οἱ καιροὶ καὶ οἱ αἰῶνες διαρκῶς προχωροῦν, καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον «αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ (δηλαδὴ διὰ σημείων προπαρασκευαστικῶν καὶ δι' ὑπερφυσικῶν ἀγγελμάτων, τὰ ὅποια παντοδύναμον πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ θὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν, θὰ σημάνῃ τὸ τέλος τοῦ παρόντος φθαρτοῦ κόσμου καὶ ἡ δευτέρα τοῦ Χριστοῦ πα-

ρουσία) καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον· ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἔσόμεθα» (Α' Θεσσ. 4. 16, 17). Θὰ ἔχωμεν διαρκῆ πλέον μετὰ τοῦ Κυρίου διαμονὴν καὶ συμμετοχὴν εἰς τὴν μακαρίαν αὐτοῦ εὐτυχίαν καὶ δόξαν: «Ἴδὸν ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων—προλέγει διὰ τῆς ἀποκαλύψεως του ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης—καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν· καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ ἔσονται, καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔσται μετ' αὐτῶν, Θεὸς αὐτῶν. Καὶ ἐξαλείψει ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι· οὔτε πένθος, οὔτε κρᾶυγή, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθον» (Ἀποκάλ. 21. 3, 4).

Μὲ ὑπερεκχειλίζουσιν χαρὰν διὰ τὸ πανευφρόσυτον γεγονός τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς ὀριστικῆς καταργήσεως τοῦ θανάτου ἀπαγγέλλει κατ' αὐτοῦ τὰ νικητήρια ὁ θεοφόρος ἀπόστολος Παῦλος: «Ὅταν τὸ φθαρτὸν τοῦτο (σῶμα) ἐνδύσῃται ἀφθαρσίαν, λέγει, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος, κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκης. Ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ἄδη τὸ νίκης;». Ποῦ εἶναι, θάνατε, τὸ δηλητηριῶδες κεντρί, μὲ τὸ ὁποῖον ἐκέντριζες καὶ ἐθανάτωνες τοὺς ἀνθρώπους; Ποῦ εἶναι ἄδη ἡ νίκη σου; Ἐνικήθη κατὰ κράτος καὶ ἠφανίσθη ὀλοτελῶς ὁ θάνατος. Ἀλλὰ τὴν νίκην ταύτην κατὰ τοῦ θανάτου καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἔνδοξον ἀποκατάστασιν τὴν ὀφείλομεν εἰς τὴν ἀνεκτίμητον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐκδηλωθεῖσαν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἐπομέ-

νως : «Τῷ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» !

Ἡ εὐχαριστία αὕτη, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ θεὸς Παῦλος τελειώνει τὸ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν περίφημον 15ον κεφάλαιον τῆς πρώτης πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς του, ἀναβιβάζει αὐθόρμητον ἀπὸ τὴν καρδίαν εἰς τὰ χεῖλη τοῦ πιστοῦ τὴν λέξιν : « Ἀμήν ». Μὲ τὴν σημαντικωτάτην δὲ ταύτην λέξιν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισφραγίζει τὸ περὶ ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννου, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ τελευταῖον τῶν εὐαγγελίων. Ἐπομένως ἡ λέξις « Ἀμήν » εἶναι ἡ θεία σφραγίς, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνει ἀπολύτως τὴν ἀλήθειαν τῶν γραφέντων εἰς τὰ ἱερὰ εὐαγγέλια. Βεβαιότατα, ἀληθέστατα, ἀπολύτως ἀναλλοίωτα—τοιαύτην ἔννοιαν ἔχει ἡ λέξις « ἀμήν »—εἶναι ὅσα ἐγράφησαν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο βιβλίον.

« Ἀμήν », εἶναι ἡ ἱερὰ εὐχή, ἡ εὐχαριστήριος προσευχή, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀναφέρει ὁ πιστὸς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁσάκις μελετᾷ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ Εὐαγγέλιον, ὁσάκις τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἀναπολῇ, ὁσάκις τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἀπαγγέλλῃ καὶ καταλήγῃ εἰς τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἄρθρον : « Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, Ἀμήν ». Διότι ὁλόψυχος εὐχαριστία καὶ ἐγκάρδιος ἐγνωμοσύνη ἀνήκει εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστόν, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεώς του « ἀνεγέννησεν ἡμᾶς εἰς ἐλπίδα ζωσαν » !

9. Ἐπιτάφιος φιλοσοφία.

Ἀφ' οὗτου ἡ θεία καὶ θεοφύτευτος τοῦ Χριστοῦ θρησκεία ἐρριζώθη εἰς τὴν γῆν, ἡ ἀγία τῆς διδασκαλίας, καὶ ἰδιαιτέρως ἡ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ἀλήθεια, ὑπῆρξε διὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας ἀνεκτίμητον βάλαμον πρὸς ἐθεράπευεν ἀποτελεσματικῶς καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ θανάτου τῶν προσφιλῶν πληγωνομένας καρδίας γονέων, συζύγων, τέκνων, ἀδελφῶν. Ἀφ' οὗτου οὗτοι ἠνώθησαν μὲ τὸν Χριστόν, εἰσεχώρησε βαθύτατα εἰς τὴν ψυχὴν των ἡ περὶ ἀναστάσεως καὶ νέας ζωῆς διακήρυξις τοῦ Κυρίου, ὃ ὁποῖος διεβεβαίωσεν: «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καὶ ἂν ἀποθάνῃ ζήσεται». Τὸ δὲ περίφημον 15ον κεφάλαιον τῆς πρώτης πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Παύλου, πρὸς ἀναπτύσσει τόσον πειστικῶς τὴν περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν νέαν διδασκαλίαν, ἐνεφύτευσεν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν πρώτων Χριστιανῶν τὴν ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως· ἐδημιούργησε φρόνημα ἐντελῶς νέον καὶ ἀντίθετον πρὸς τὸ ἀπαισιόδοξον, τὸ ἀπόσταγμα τῆς μαύρης ἀπελπισίας, πρὸς εἶχε δημιουργήσει ἢ ἐν τῇ εἰδωλολατρείᾳ ζωὴ των.

Πράγματι. Αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ὡς εἰδωλολάτραι προτύτερα μετεῖχαν εἰς ὅλας τὰς ὀδυνηρὰς ἐκείνας ἐθιμοτυπίας τοῦ πένθους, τὴν ἄρᾳ πρὸς τὸν τάφον, τὴν δὲ ψυχὴν των εἰς τὸν ἐν οὐρανοῖς Κύριον. Δακρύζουν μὲν τὰ μάτια των διὰ τὸ σῶμα πρὸς βλέπουν νεκρόν, διατη-

ροῦν ὁμῶς γαλήνην εἰς τὴν ψυχὴν των μὲ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ εἶναι «σὺν Χριστῷ», τὸ δὲ σῶμα θὰ ἀναστῇ ὅταν ἡ σάλπιγξ τοῦ ἀρχαγγέλου ἡχήσῃ. Γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα τῶν μαρτύρων δὲν θρηνηδοῦν πλέον χοροὶ μοιρολογητριῶν, ἀλλὰ συγκροτοῦνται πανηγύρεις καὶ ἀπαγγέλλονται λόγοι χριστιανικῆς ἐλπίδος. Εἰς τὰς κατακόμβας χαράσσονται ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τῶν κεκοιμημένων σύμβολα καὶ παραστάσεις (ἐλαία, ταῶς, ἄγκυρα, φοῖνιξ) ποὺ συμβολίζουν τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀνάστασιν. Οἱ κηδευόμενοι προπέμπονται ἀπὸ συγγενεῖς καὶ φίλους μὲ ἄσματα χαρμόσυνα, τῶν ὁποίων ἡ ἔννοια στρέφεται πάντοτε περὶ τὴν ἀνάστασιν, περικυκλώνονται ἀπὸ λαμπάδας ποὺ συμβολίζουν τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀνατολήν, ἀκολουθοῦνται ἀπὸ τοὺς φέροντας φοίνικας ὡς σύμβολα τῆς νίκης. Εἰς τὴν κατακόμβην τῆς νήσου Μήλου εἰς κοινὸν τάφον κατατίθενται (τὸν Γ' ἢ Δ' αἰῶνα) τὰ σκηνώματα μελῶν εὐτυχοῦς τοιαύτης οἰκογενείας. Ἀποτελεῖται, κατὰ τὴν ἐπιγραφήν, ἀπὸ τὴν μητέραν Εὐτυχίαν, ἡ ὁποία ἠϋτύχησε πράγματι νὰ ἔχῃ τρεῖς υἱοὺς ἱερεῖς, τὸν Ἀσκληπιν, τὸν Ἐλπίζοντα, καὶ τὸν νεώτερον Ἀσκληπιν, καὶ τρεῖς θυγατέρας, τὴν διάκονον Ἀγαλλίσσιν, τὴν παρθένον Εὐτυχίαν καὶ τὴν παρθένον Κλαυδιανήν. Εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν ἄλλοτε πρωτεύουσαν τῆς εἰδωλολατρείας, ὅσοι ἠϋτύχησαν νὰ συνδέσουν τὴν ὑπαρξίν των μὲ τὸν Χριστόν, ἀντιμετωπίζουν καὶ τὸν θάνατον τῶν προσφιλῶν μὲ τὴν μακαρίαν ἐλπίδα ποὺ ἐκφράζει ἡ εὐρεθεῖσα ἀκόλουθος ἐπιτάφιος ἐπιγραφή:

«Γῇ σῶμα κρύπτει τῇ δε γ', ἀλλ' εἰς αἰθέρα
ψυχὴν διέπτει καὶ σύνεστιν οἷς τὸ πρίν·
τὸ γὰρ γέρας τρόπου γε χρηστοῦ λάχεν».

Δηλαδή: τὸ μὲν σῶμα κρύπτει ἐδῶ ἢ γῇ, ἀλλ' ἡ ψυχὴ ἐπέταξεν εἰς τοὺς οὐρανούς καὶ μένει μαζὺ μὲ τοὺς προπορευθέντας φιλτάτους, λαβοῦσα τὴν θέσιν ταύτην ὡς βραβεῖον τῆς ἀρετῆς της. Ἄλλη δὲ ἐπιγραφὴ ποὺ εὗρεθῇ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Χριστιανὸς υἱὸς Καλόκαιρος, «Μακεδόνι καὶ Σωσιγενία τοῖς γλυκυτάτοις γονεῦσι, τὸ κοιμητήριον ἕως ἀναστάσεως» ἔχει ἐτοιμάσει, διότι μόνον μέχρι τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν χρησιμεύει ὁ πρόσκαιρος τάφος.

Καὶ μετὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν ὁ θάνατος Χριστιανῶν ἐκλεκτῶν χρησιμεύει ὡς εὐκαιρία νὰ διακηρυχθῇ ἡ ἀλλοίωσις τῶν φρονημάτων τῶν Χριστιανῶν ἀπέναντι τοῦ θανάτου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἡ χριστιανικὴ ἐλπίς ἀφῆρεσεν ὅ,τι εἶχε ζοφερὸν καὶ φοβερὸν καὶ ἀπαίσιον. Καὶ βλέπομεν νὰ κηδεύουν τῷ 311 οἱ πιστοὶ τὸν νεκρὸν τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Πέτρου, κρατοῦντες ὡς σύμβολα τῆς νίκης τοὺς φοίνικας, λαμπαδηφοροῦντες, φέροντες θυμιατήρια καὶ ἀναπέμποντες ὕμνους, ὡς νὰ ἐτέλουν θρίαμβον. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐξηγεῖ σαφέστερον τὸν χαρακτῆρα ποὺ ἔλαβαν αἱ κηδεῖαι καὶ αἱ νεκροπομπαὶ τῶν Χριστιανῶν: Εἰπέ μου—λέγει—τί θέλουν αἱ λαμπάδες αἱ φαιδραὶ; Καὶ ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος: Διότι προπέμπομεν τοὺς νεκροὺς ὡς ἀθλητὰς ποὺ ἐνίκησαν. Ποίαν θέσιν ἔχουν εἰς τὰς κηδεῖας οἱ ὕμνοι; ἐρωτᾷ πάλιν. Διότι μὲ αὐτοὺς δοξάζομεν καὶ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, ὅτι ἐστεφάνωσε τὸν ἀπελθόντα, ὅτι τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τοὺς κόπους, ὅτι τὸν ἐπῆρεν ἀπὸ τὸν τόπον τῶν φόβων καὶ τὸν ἔχει πλησίον του. Ὅλα δὲ αὐτὰ εἶναι πράξεις χαιρόντων, λέγει ὁ ἅγιος πατήρ.

Τοιαύτην ἀληθινὴν φιλοσοφίαν μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἐπιτά-

φιος λόγος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου εἰς τὸν ἀδελφόν του Καισάριον τὸν ἱατρόν: Καὶ τώρα μὲν ὁ σπουδαῖός μας Καισάριος—λέγει ὁ Γρηγόριος—διεπέρασε σῶος εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, κόνις τιμία, νεκρὸς ἐπαινούμενος, προπεμπόμενος μὲ ἀλλεπαλλήλους ὕμνους, ἔχων πομπὴν τὰ βήματα τῶν μαρτύρων, τιμώμενος διὰ τῶν δσίων χειρῶν τῶν γονέων του(*), συνοδευόμενος ἀπὸ μητέρας, ἡ ὁποία μὲ λαμπρὰ φορέματα ἀντικαθιστᾷ διὰ τῆς εὐσεβείας τὴν ἐκ τοῦ παθήματος θλίψιν, μὲ δάκρυα πὺν νικᾷ ἡ φιλόσοφος σκέψις, μὲ ψαλμωδίαν πὺν φέρει τοὺς θρήνους καὶ καρπούμενος τὰ ἄξια βραβεῖα ψυχῆς νεοκτίστου, τὴν ὁποίαν ἀνεμόρφωσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἀλλὰ καὶ τὰς περιστάσεις αὐτάς, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ ἄλλοι βυθίζονται εἰς τὴν θλίψιν καὶ τὸ πένθος, τὰς εὐρισκον οἱ Πατέρες—κηδεύοντες ἀκόμη καὶ στενωτάτους συγγενεῖς των—εὐκαιρίας καταλλήλους νὰ διδάξουν τοὺς μετέχοντας τῆς κηδείας. Διὰ τοῦτο ὁ Γρηγόριος, ἀπενθυνόμενος πρὸς τὸν Καισάριον, λέγει: Σὺ μὲν, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, διέβης εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ ἀναπαύεσαι, καὶ βλέπεις τὸν χορὸν τῶν ἀγγέλων, τὴν δόξαν καὶ τὰς λαμπρότητας μακαρίων ἀνδρῶν. Μᾶλλον χορεύεις καὶ ἀγάλλεσαι μαζῇ μὲ αὐτούς, καταγελῶν ἀπὸ ὕψους ὅλα τὰ γινόμενα ἐδῶ κάτω, τόσον τοὺς λεγομένους πλούτους, ὅσον καὶ τὰς ἀποβλήτους ἀξίας καὶ τὰς ψευδεῖς τιμὰς καὶ τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων πλάνην καὶ τὴν ἐπίδειξιν τοῦ βίου τούτου, ἡ ὁποία ἐπίδειξις ὁμοιάζει πρὸς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν

(*) Τὴν κηδεῖαν συνώδευαν καὶ οἱ γονεῖς, καὶ μάλιστα ἡ μητέρα του, ἡ ἀξιοθαύμαστος στάσις τῆς ὁποίας περιγράφεται ἀπὸ τὸν Γρηγόριον.

ἄγνοιαν ποὺ συμβαίνει εἰς ὥραν νυκτερινῆς μάχης· διό-
τι παρίστασαι τώρα ἐνώπιον τοῦ μεγάλου Βασιλέως καὶ
ἀπὸ ἐκεῖνον λαμβάνεις πλήρες φῶς.

Πρὸς δὲ τοὺς ἀκούοντας στρέφων ὁ Γρηγόριος τὸν λό-
γον, ἐρωτᾷ: Πόσον ἀκόμη χρόνον θὰ ζήσωμεν, ὦ σεβά-
σμιμοι καὶ πρὸς τὸν Θεὸν πλησιάζοντες προσβῦται; Πό-
σον θὰ κακοπαθήσωμεν ἐδῶ;... Πόσον θὰ πενθήσωμεν
τὸν ἀπελθόντα; Δὲν σπεύδομεν πρὸς τὴν αὐτὴν κατοι-
κίαν; Δὲν θὰ κρυβῶμεν μετ' ὀλίγον κάτω ἀπὸ τὴν αὐ-
τὴν πέτραν; Δὲν θὰ μεταβληθῶμεν ἔπειτα εἰς τὴν αὐ-
τὴν κόνιν;... Τοιοῦτος, ἀδελφοί, ὁ βίος ἡμῶν ποὺ ζῶ-
μεν προσκαίρως. Τοιοῦτο τὸ ἐπὶ γῆς παιγνίδιον· ὅτι μὴ
ὑπάρχοντες γεννώμεθα, καὶ γεννηθέντες ἀπερχόμεθα.
Εἴμεθα ὄνειρον ἄστατον, φάντασμα μὴ κρατούμενον, πτη-
σις πτηνοῦ παρερχομένου, πλοῖον ποὺ δὲν ἀφίνει εἰς τὴν
θάλασσαν ἵχνος, κόνις, ἀτμός, πρωῒνῃ δρόσος, ἄνθος
προσκαίρως ἀνθίζον καὶ ἐγκαίρως μαραινόμενον.....!

Ἀλλά, διὰ νὰ μὴ παρασυρθοῦν οἱ ἀκούοντες εἰς ὑπό-
νοιαν ὅτι ἐξαφανιζόμεθα διὰ τοῦ θανάτου, σπεύδει νὰ
διακηρύξῃ τὴν μακαρίαν περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νε-
κρῶν ἐλπίδα: Διατί, λέγει, νὰ φαίνομαι μικρόψυχος
ὥς πρὸς τὰς ἐλπίδας; Διατί γίνομαι πρόσκαιρος; Πε-
ριμένω τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχαγγέλου, τὴν ἐσχάτην σάλπιγ-
γα, τὸν μετασχηματισμὸν τοῦ οὐρανοῦ, τὴν μεταποίησιν
τῆς γῆς, τὴν ἀνακαίνισιν ὅλου τοῦ κόσμου. Τότε θὰ ἴδω
τὸν αὐτὸν Καισάριον, νὰ μὴ ἀποθνήσκῃ πλέον, νὰ μὴ
κηδεύεται, νὰ μὴ πενθῇται, νὰ μὴ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐ-
λεινὴν αὐτὴν κατάστασιν, ἀλλὰ λαμπρόν, ἔνδοξον,
ὑψηλόν!

Ὁ δὲ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου

Βασιλείου, εἰς τὴν βιογραφίαν τῆς ἀδελφῆς των Μακρίνης, περιγράφει πρῶτον μὲν πῶς διετέθησαν ἡ μητέρα των καὶ ἡ ἀδελφή των Μακρίνα, ὅταν ἔμαθαν τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ μετὰ τὸν Βασίλειον εἰκοσιεπταετοῦς μόλις Ναυκρατίου. Ἡ μὲν μητέρα εἰς τὸ πρῶτον ἄκουσμα ἐκάμφθη ἀπὸ τὴν λύπην καὶ ἐλιποθύμησεν. Ἐν τούτοις δὲν παρεσύρθη ἀπὸ τὴν θλίψιν—λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος οὐδὲ ἔπαυε μικροπρεπές τι καὶ γυναικεῖον, ὥστε νὰ ἐκβάλῃ κραυγὴν διὰ τὸ κακόν, ἢ νὰ σχίσῃ τὰ ἐνδύματα, ἢ νὰ μοιρολογήσῃ διὰ τὸ πάθημα, ἢ νὰ ἀνακινήσῃ θρήνους μὲ τὰς γοερὰς μελωδίας. Ἀλλὰ ἡσύχως ὑπέμενε, καὶ τὰς φυσικὰς τῆς θλίψεως προσβολὰς ἀπέκρουε μὲ ἰδικὰς τῆς ὀρθᾶς σκέψεις καὶ μὲ τὰς ἐκ μέρους τῆς θυγατρὸς τῆς προσφερομένης πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ. Τότε δὲ κυρίως ἀπεδείχθη ὑψηλὴ καὶ ὑπέροχος (συνεχίζει ὁ ἅγιος Γρηγόριος) ἡ ψυχὴ τῆς παρθένου Μακρίνης. Διότι καὶ ἐκείνη μὲν ἔπασχε, φυσικά, ὅπως καὶ ἡ μητέρα τῆς, ἐφ' ὅσον ἀδελφὸς τῆς ἦτο ὁ ἀποθανών, καὶ ἀδελφὸς χαριτωμένος, ἀδελφὸς πρὸς ἀνηρπάγῃ ὑπὸ τοῦ θανάτου κατὰ τοιοῦτον τρόπον. Ὅμως ἀνεδείχθη αὐτὴ ὑψηλοτέρα τῆς φυσικῆς θλίψεως καὶ συνανύψωσε μὲ τὰ λόγια τῆς καὶ τὴν μητέρα, τὴν ἔστησεν ἀνωτέραν τοῦ παθήματος, διότι τὴν ἐπαιδαγώγησε μὲ τὸ παράδειγμά τῆς πρὸς ὑπομονὴν καὶ ἀνδρείαν. Ἄλλως τε καὶ ὁ βίος τῆς, πρὸς ἀνεδεικνύετο πάντοτε ἀνώτερος εἰς τὴν ἀρετὴν, δὲν ἔδιδε καιρὸν εἰς τὴν μητέρα νὰ στενοχωρῇται διὰ τὸν ἐκλιπόντα περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀγαλλίασιν πρὸς ἡσθάνετο βλέπουσα τὴν ἀρετὴν τῆς Μακρίνης.

Ὅταν δὲ ἀπέθανεν ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ θάνατος τοῦ ὁποίου «ἔγινε κοινὴ ἀφορμὴ πένθους εἰς τὴν πατρίδα του

καὶ εἰς τὴν οἰκουμένην»—γράφει ὁ αὐτὸς ἅγιος πατὴρ Γρηγόριος—τότε καὶ ἡ ἀδελφή των Μακρίνα, ὅταν ἤκουσε μακρόθεν ἐκ φήμης τὴν συμφορὰν, ἡσθάνθη βαθεῖαν ψυχικὴν συγκίνησιν διὰ τὴν τόσον μεγάλην ζημίαν (διότι πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ὑποσιῇ συγκίνησιν καὶ ἐκείνη, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας ἡσθάνθησαν τοιαύτην διὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου ;). Ἄλλ' ὅπως ὁ χρυσὸς διὰ πολλῶν χωνευτηρίων ὑφιστάμενος ἀκριβεστέραν δοκιμασίαν ἐξέρχεται ὀλοτελῶς καθαρός, οὕτω συνέβη καὶ εἰς ἐκείνην. Ἐπειδὴ ἐδοκιμάσθη διὰ διαφόρων λυπηρῶν ἢ ὑψηλῇ της διάνοια, τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς της ἀπεδείχθη πανταχόθεν γνήσιον καὶ ἀδούλωτον. Προτύτερα μὲν ἐδοκιμάσθη διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἄλλου ἀδελφοῦ· μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ χωρισμοῦ τῆς μητρὸς· τρίτην δὲ φορὰν, ὅταν τὸ κοινὸν τῆς γενεᾶς μας ἀγαθόν, ὁ μέγας Βασίλειος, ἐχωρίζετο ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Ἐμεινε λοιπὸν ἡ Μακρίνα—λέγει ὁ Γρηγόριος—ὡς ἀθλητῆς ἀκαταγώνιστος, ὀλοτελῶς ἄκαμπτος εἰς τὰς προσβολὰς τῶν συμφορῶν.

10. Τὸ ἥρωϊκὸν ἀπέναντι τοῦ θανάτου φρόνημα.

Ἄλλ' ἀφοῦ ἐμνημονεύσαμεν τὴν θαυμασίαν στάσιν, τὴν ὁποίαν καὶ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἐδείκνυν εἰς τὸν θάνατον προσφιλῶν ὑπάρξεων ἐκλεκτοὶ Χριστιανοί, καὶ εἰδικῶς, ἀφοῦ ἐμνημονεύσαμεν τὴν στάσιν τῆς Μακρίνης, ἀδελφῆς τῶν δύο μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας Βασιλείου καὶ Γρηγορίου, θὰ σημειώσωμεν ὅλι-

γας ἀκόμη λέξεις διὰ τὸν θάνατον καὶ αὐτῆς τῆς Μακρίνης.

Τὸ ἥρωϊκὸν φρόνημα, τὸ ὁποῖον ἔδειξεν ἡ ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ἐλπίδος βαθύτατα διαποτισθεῖσα καὶ μορφωθεῖσα Μακρίνα κατὰ τὸν θάνατον προσφιλῶν ἀδελφῶν καὶ στοργικῆς μητρός, τὸ φρόνημα τοῦτο ἔδειξε καὶ κατὰ τὸν ἰδικόν της θάνατον. Αἱ τελευταῖαι της λέξεις, λέξεις διδακτικωτάτης προσευχῆς, μὲ τὴν ὁποίαν παρέδωκε τὸ πνεῦμα, φανερῶνουν τοῦτο σαφῶς. Τὰς διέσωσεν ὁ ἀδελφός της ἅγιος Γρηγόριος, ἐπίσκοπος Νύσσης, καὶ τὰς μεταφέρομεν ἐν μεταφράσει :

Σὺ—ἔλεγε προσευχομένη—Κύριε, ἔλυσας δι' ἡμᾶς τὸν φόβον τοῦ θανάτου. Σὺ ἔκαμες δι' ἡμᾶς τὸ τέλος τῆς ἐνταῦθα ζωῆς ἀρχὴν ζωῆς ἀληθινῆς. Σὺ πρὸς καιρὸν ἀναπαύεις δι' ὕπνου τὰ σώματα καὶ πάλιν τὰ ἀφυπνίζεις διὰ τῆς ἐσχάτης σάλπιγγος. Σὺ δίδεις εἰς τὴν γῆν ὥς παρακαταθήκην τὸ γήϊνον τοῦτο σῶμα, τὸ ὁποῖον διὰ τῶν χειρῶν σου διεμόρφωσες· καὶ πάλιν ἀνακομίζεις τοῦτο πρὸς παρέδωκας εἰς τὴν γῆν, διότι μεταμορφῶνεις τὸ θνητὸν καὶ ἄσχημον δι' ἀφθαρσίας καὶ χάριτος. Σὺ μᾶς ἐξηγόρασες ἀπὸ τὴν κατάραν καὶ τὴν ἁμαρτίαν, διότι ἔγινες χάριν ἡμῶν κατάρα καὶ ἁμαρτία. Σὺ συνέτριψες τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ χάσματος τῆς παρακοῆς ἔπιασε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν λαιμόν. Σὺ διήνοιξες εἰς ἡμᾶς τὸν δρόμον τῆς ἀναστάσεως, συντρίψας τὰς πύλας τοῦ ᾄδου καὶ καταργήσας τὸν ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν τοῦ θανάτου διάβολον. Σὺ ἔδωκες εἰς τοὺς φοβουμένους σε σημείωσιν τὸν τύπον τοῦ ἁγίου σταυροῦ, διὰ νὰ κρημνίσουν τὸν ἀντίθετον καὶ πολέμιον, εἰς ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς μας.

Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, εἰς τὸν ὅποῖον παρέδωκα τὸν ἑαυ-
τόν μου ἐκ κοιλίας μητρός μου· τὸν ὅποῖον ἠγάπησεν ἡ
ψυχὴ μου μὲ ὅλην τῆς τῆν δύναμιν, εἰς τὸν ὅποῖον ἀνέ-
θεσα καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς νεότητός μου
μέχρι σήμερον, σὺ δὲς μου παραστάτην φωτεινὸν ἄγγε-
λον, ὁ ὅποιος θὰ μὲ καθοδηγήσῃ εἰς τὸν τόπον τῆς ἀνα-
ψυχῆς, ὅπου τὸ ὕδωρ τῆς ἀναπαύσεως, παρὰ τοὺς κόλ-
πους τῶν ἁγίων Πατέρων. Σὺ ποὺ διέκοψες τὴν φλογί-
νην ρομφαίαν τοῦ ἀγγέλου καὶ ἀπέδωκες τὸν παράδεισον
εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὅποιος συνεσταυρώθη μετὰ σοῦ καὶ
παρεδόθη εἰς τοὺς οἰκτιρομὸς σου· αὐτὸς μνήσθητι καὶ
ἐμοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Διότι καὶ ἐγὼ συνεσταυρώθην
μετὰ σοῦ, καθήλωσα ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου,
φοβηθεῖσα ἀπὸ τῶν δικαίων κριμάτων σου. Μὴ μὲ δια-
χωρίσῃ τὸ χάσμα τὸ φοβερὸν ἀπὸ τῶν ἐκλεκτῶν σου...
καὶ ἃς μὴ εὗρεθῇ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν σου ἡ ἁμαρ-
τία μου ἐὰν ἔσφαλα εἷς τι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρω-
πίνης φύσεως, ἐὰν δι' ἔργου ἢ διὰ λόγου ἢ διὰ τῆς δια-
νοίας ἡμάρτησα. Σὺ ποὺ ἔχεις τὴν ἐξουσίαν νὰ συγχω-
ρῇς ἁμαρτίας, συγχώρησόν με, διὰ νὰ εὗρεθῶ ἐν ἀνέσει
ἐνώπιόν σου τώρα ποὺ θὰ ἀπεκδυθῶ τὸ σῶμά μου, καὶ
νὰ μὴ ἔχω κηλῖδα εἰς τὴν μορφὴν τῆς ψυχῆς μου. Ἀλλ'
ἄνωμος καὶ ἀκηλίδωτος καὶ καθαρὰ ἃς γίνῃ δεκτὴ ἡ
ψυχὴ μου εἰς τὰς χεῖρας σου, ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου!

Πολυπληθὴς δὲ συνοδεία φιλάτων τῆς Μακρίνης παρ-
θένων, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἁγίου Γρηγο-
ρίου, κηδεύει τὸ σκήνωμά της, μὲ φρόνημα ἐπίσης θαυ-
μασιὸν καὶ ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος ἐμπνεόμενον·
Ὁλονυκτία, λέγει ὁ αὐτὸς ὁ πατήρ, ἐτελέσθη γύρω ἀπὸ
αὐτὴν μὲ ὑμνωδίας, ὅπως καὶ εἰς τὰς πανηγύρεις

τῶν μαρτύρων. Ἐπειδὴ δὲ ἔγινε πρωῒα, τὸ μὲν πλῆθος τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ποὺ συνέρρευσεν ἀπὸ τὰ περίχωρα, ἐθορύβει καὶ ἐτάρασσε τὴν ψαλμοδίαν μὲ τοὺς κλαυθμούς καὶ ὀδυρμούς του. Ἐγὼ δέ, καίτοι ἐσωτερικῶς ἔπασχον ἐκ τῆς συμφορᾶς, διεχώρισα κατὰ γένος τὸν συρρέοντα λαόν, καὶ ἀνέμιξα τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν μέσα εἰς τὸν χορὸν τῶν παρθένων, τὸ δὲ τῶν ἀνδρῶν εἰς τὸ τάγμα τῶν μοναζόντων, παρεσκεύασα καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ρυθμικὴν καὶ ἁρμονικὴν ψαλμοδίαν, ὅπως γίνεται εἰς τὰς χοροστασίας, ἀποτελεσθεῖσαν ἀπὸ τὴν κοινὴν πάντων συμψαλμοδίαν... Τὸ πλῆθος συνώδευε κατὰ στίχους τὸ σκῆνωμα, ἐκρατοῦσαν δὲ ὅλοι τὰς ἐκ κηροῦ λαμπάδας· καὶ ἦτο τὸ γινόμενον μία μυστικὴ πομπή, ὁμόφωνος ψαλμοδία ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, ὅπως ἡ ὕμνωδία ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἐμελώδουν οἱ τρεῖς παῖδες...!

Ἄλλ' ἦσαν αὐταὶ πένθιμοι κηδεῖαι καὶ νεκροπομπαί, ἢ σεμναὶ πανηγύρεις καὶ ἐλπιδοφόροι προπομπαὶ καὶ κατευοδώσεις εἰς οὐρανούς, διδάσκουσαι καὶ ἐμπνέουσαι τὴν ὑψίστην φιλοσοφίαν ἀπέναντι τῆς μεγίστης ἀνθρωπίνης συμφορᾶς ποὺ λέγεται *θ ἄ ν α τ ο ς*;

Ναί. Τοιαύτην μεταβολὴν ἐδημιούργησεν ἡ νέα καὶ ἀπ' οὐρανοῦ ἐλθοῦσα καὶ ὑπὸ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, φυτευθεῖσα εἰς τὸν κόσμον θρησκεία καὶ ἀλήθεια. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐνοθεύθη τὸ ἡρωϊκὸν τοῦτο φρόνημα ποὺ ἐλάμβανον ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ἀσθενέστερα πλάσματα. Καὶ μολονότι ἔκτοτε καὶ μέχρι σήμερον δὲν ἔλειψαν ἀπὸ πᾶσαν χριστιανικὴν γενεὰν οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοί, ποὺ διασώζουν ἀκέραιον καὶ τὸ ἀπέναντι τοῦ θανάτου χριστιανο-

προπέστατον φρόνημα, ἐν τούτοις ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων Πατέρων μερικοὶ Χριστιανοί, κατὰ τὰς περιστάσεις θανάτου καὶ πένθους προσφιλῶν, ἐπανήρχοντο εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν ἀπέλπιδα ὁδύνην καὶ ἐθιμοτυπίαν. Μετὰ τὴν παῦσιν τῶν διωγμῶν—κατὰ τοὺς ὁποίους ἐξεκαθαρίζοντο οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἔμεναν οἱ γνήσιοι—εἰσεχώρησαν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἄνθρωποι, πὺν ἔλαβαν μὲν τὸ ὄνομα καὶ ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν Χριστιανοῦ, ἔμειναν ὅμως κατὰ τὴν ψυχὴν εἰδωλολάτραι. Δὲν εἶναι, λοιπόν, παρὰδοξον, ὅτι ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος ὑπῆρχαν τοιοῦτοι Χριστιανοί, κατὰ τῶν ὁποίων τοσάκις ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος στρέφει τὸν ἔλεγχόν του διὰ τὸ ζήτημα τῆς συμπεριφορᾶς κατὰ τὸν θάνατον καὶ τὸ πένθος.

11. Ἐλεγχος τῶν εἰδωλολατρικῶς πενθούντων.

Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν ἐν μεταφράσει μερικὰς περικοπὰς ἐκ λόγων τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, ὁ ὁποῖος διὰ μακρῶν καὶ πολλάκις ὠμίλησεν ἐπὶ τῆς στάσεως τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς θανάτους καὶ τὰ πένθη καὶ ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος διὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, καὶ πολλάκις ἐκavτηρίασε τὴν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διατήρησιν τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐθίμων τοῦ ἄνευ ἐλπίδος πένθους. Διότι οἱ λόγοι ἐκεῖνοι τοῦ μεγάλου Πατρὸς ἐφαρμόζουν πληρέστατα καὶ εἰς πλείους σημερινοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἐπομένως οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ἐνδιαφέρον.

Ὁμιλῶν εἰς τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου κε-

φάλαιον τοῦ εὐαγγελίου, λέγει: Ἀλλὰ τώρα μαζῇ μὲ τὰ ἄλλα κακὰ καὶ τοῦτο τὸ νόσημα μεταξὺ τῶν γυναικῶν ἐπικρατεῖ· χρησιμοποιοῦν τοὺς θρήνους καὶ τὰ μοιρολόγια πρὸς ἐπίδειξιν. Γυμνῶνουν τοὺς βραχίονας, ἐκριζώνουν τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς των, ἀνοίγουν χαράδρας εἰς τὰ πρόσωπά των. Καὶ κάνουν τοῦτο ἄλλαι μὲν διὰ πένθος, ἄλλαι δὲ δι' ἐπίδειξιν καὶ φιλοδοξίαν...! Τί κάμνεις ἐδῶ, ὦ γυναῖκα; Τραβᾷς καὶ ἀποσπᾷς τὰ μαλλιά σου, καὶ διασχίζεις τὸ φόρεμά σου, καὶ ἐκβάλλεις θρηνώδεις κραυγὰς, καὶ στήνεις γύρω σου χορόν, καὶ διασώζεις τὴν εἰκόνα τῶν μαινάδων γυναικῶν [αἱ γυναῖκες αὐταὶ κατὰ τὰ βακχικὰ ὄργια τῶν εἰδωλολατρῶν παρουσίαζον κατάστασιν ἡμιπαράφρονα] καὶ δὲν σκέπτεσαι ὅτι μὲ αὐτὰ προσκρούεις εἰς τὸν Θεόν; Πόσῃν δεικνύουν ταῦτα μανίαν καὶ τρέλλαν; Δὲν θὰ γελάσουν ἄρᾳ γε δι' αὐτὰ οἱ εἰδωλολάτραι; Δὲν θὰ νομίσουν ὅτι ἡ χριστιανικὴ μας διδασκαλία εἶναι μῦθος; Διότι θὰ εἰποῦν: δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις νεκρῶν, ἀλλ' ὅσα διδάσκει ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἐμπαιγμὸς καὶ ἀπάτη καὶ σκευωρία, ἐφ' ὅσον αἱ γυναῖκες των θρηνοῦν καὶ ὀδύρονται καὶ δὲν δίδουν προσοχὴν εἰς τὰ λόγια ποὺ εἶναι γραμμένα εἰς τὰ βιβλία των, ὥσᾳν νὰ χάνωνται ὀλοτελῶς καὶ νὰ πηγαίνουν εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν οἱ νεκροὶ των. Ὅλα ἐκεῖνα εἶναι πλασμένα ψεύδη, καὶ τοῦτο τὸ ἀποδεικνύουν αἱ ἴδιαι. Διότι ἐὰν ἐπίστευαν ὅτι ὁ τελευτήσας διὰ τοῦ θανάτου δὲν ἐτελεύτησεν, ἀλλὰ μετετέθη εἰς ζωὴν καλυτέραν, δὲν θὰ τὸν ἔκλαιον σὰν νὰ ἐξηφανίσθη, δὲν θὰ κατεκόπτοντο κατὰ τοιοῦτον τρόπον, δὲν θὰ ἐξέβαλλον τοιαύτας φωνὰς ποὺ εἶναι γεμᾶται ἀπιστίαν, τὰς φωνὰς: «δὲν θὰ σὲ ξαναἰδῶ, δὲν θὰ γυρίσης κοντά μου πάλιν!»

Μῦθος (λέγουν οἱ ἄπιστοι) ὅλα ὅσα ἔχουν ὡς πίστιν· δι-
ότι ἐὰν εἰς τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως κεφαλαιῶδες ζήτημα
δεικνύουν τόσην ἀπιστίαν, πολὺν περισσότερον εἰς τὰ ἄλ-
λα σεβάσματά των...!

Ποία ἡ ὠφέλεια—συνεχίζει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος—ἀ-
πὸ τὰ πολλὰ κλάματα καὶ τοὺς ὀδυρμούς; Ἐγὼ ἤκουσα
καὶ ἄλλο φοβερόν, ὅτι δηλαδὴ πολλαὶ μὲ τοὺς θρήνους
προσελκύνουν ἐραστιάς, καὶ μὲ τὴν θερμότητα τῶν κοπειῶν
ἐτοιμάζουν δόξαν φιλανδρίας. Ὡ ποία διαβολικὴ ἐπινό-
ησις! Ποία σατανικὴ ἐφεύρεσις! Ἔως πότε ἡμεῖς θὰ
φερώμεθα ὡς γῆ καὶ στάκτη, ἔως πότε ὡς αἷμα καὶ σάρ-
κες; Ἄς ὑψώσωμεν τὸ βλέμμα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἅς
λάβωμεν ἰδέαν τῶν πνευματικῶν. Πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν
νὰ ἐπιπλήξωμεν τοὺς εἰδωολάτρας; Πῶς θὰ τοὺς πα-
ρηγορήσωμεν, ὅταν ἡμεῖς κάμνωμεν τοιαῦτα; Πῶς θὰ
τοὺς ὁμιλήσωμεν περὶ ἀναστάσεως; Πῶς περὶ τῆς ἄλλης
χριστιανικῆς φιλοσοφίας; Πῶς ἡμεῖς θὰ ζήσωμεν μὲ ἡ-
συχίαν καὶ ἀσφάλειαν; Δὲν ξεύρεις ὅτι ἀπὸ τὴν λύπην
προέρχεται θάνατος; Διότι ἡ λύπη, σκοτίζουσα τὸ λογι-
κὸν τῆς ψυχῆς, ὅχι μόνον σὲ ἐμποδίζει νὰ ἴδῃς τὰ πρέ-
ποντα, ἀλλ' ἐργάζεται καὶ πολλὴν βλάβην. Διὰ μὲν τῆς
θλίψεως ἐκείνης καὶ εἰς τὸν Θεὸν προσκρούομεν καὶ τὸν
ἐαυτὸν μας βλάπτομεν καὶ τὸν ἀπελθόντα οὐδὲν ὠφελοῦ-
μεν. Διὰ τῆς ὑπομονῆς δὲ καὶ τῆς ἐλπίδος καὶ εἰς τὸν
Θεὸν εὐαρεστοῦμεν καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων εὐδοκι-
μοῦμεν.

Εἰς τὸ θαῦμα δὲ τῆς ἀναστάσεως τῆς θυγατρὸς τοῦ
Ἰαείρου ὁμιλῶν, εὗρίσκει πάλιν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐλέγ-
ξῃ τὰ ἀντιχριστιανικὰ πένθη Χριστιανῶν τῆς ἐποχῆς
του, λέγων:

Διατί θρηνεῖς περιττά ; Ὁ θάνατος διὰ τοὺς Χριστιανοὺς ἔγινεν ὕπνος. Διατί κλαίεις καὶ ὀδύρεσαι ; Ἐὰν τὸ ἔκαμνον αὐτὸ ἄπιστοι καὶ εἰδωλολάτραι, θὰ ἦσαν καταγέλαστοι. Ἀλλ' ὅταν ὁ πιστὸς ἀσχημονῇ εἰς τὴν περιστάσιν τοῦ θανάτου, ποίαν θὰ ἔχῃ ἀπολογίαν ; Ποίαν θὰ εὗρουν συγγνώμην ὅσοι ἀνοηταίνουσι εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ μάλιστα ἔπειτα ἀπὸ τόσο χρόνον ποὺ διδάσκεται ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ μετὰ τὴν σαφῆ τῆς ἀναστάσεως ἀπόδειξιν ; Καὶ ὁμῶς σύ, σπεύδων νὰ μεγαλώσῃς τὸ ἔγκλημα μᾶς φέρεις καὶ μοιρολογητρίας εἰδωλολάτριδας γυναικας, διὰ νὰ ἐξάψῃς τὸ πάθος καὶ νὰ διεγείρῃς τὴν κάμινον, καὶ δὲν ἀκούεις τὸν ἀπόστολον Παῦλον ποὺ λέγει : ποία συμφωνία καὶ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Σατανᾶ, ἢ τί κοινὸν μεταξὺ πιστοῦ καὶ ἀπίστου ; (Β' Κοριν. 6. 15). Καὶ οἱ μὲν εἰδωλολάτραι, ποὺ δὲν γνωρίζουν τίποτε περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, εὐρίσκουν λόγους παρηγορίας, λέγοντες : ὑπόφερε γενναίως, διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διορθώσῃς μὲ τοὺς θρήνους τὸ γενόμενον. Σὺ δὲ ποὺ ἐδιδάχθης τὴν χριστιανικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀρετὴν, δὲν ἐντρέπῃς νὰ ἀσχημονῇς περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους ; Διότι ἡμεῖς δὲν λέγομεν ἀπλῶς : ὑπόφερε γενναίως, διότι δὲν διορθώνεται τὸ γενόμενον, ἀλλὰ λέγομεν : ὑπόμενε γενναίως, διότι ἀσφαλῶς θὰ ἀναστηθῇ ὁ νεκρὸς σου· τὸ παιδί κοιμᾶται, δὲν ἀπέθανε· ἡσυχάζει, δὲν ἐχάθη· τὸ περιμένει ἀνάστασις καὶ ζωὴ αἰώνιος καὶ ἀθανασία καὶ κατάληξις ἀγγελικῇ. Δὲν ἀκούεις ὅτι τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ ψαλμοῦ λέγει : « Ἐπίστρεψον ψυχὴ μου εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος ἐνέργησέ σε » ; (ψαλμ. 114, 7). Εὐεργεσίαν ὀνομάζει τὸ προᾶγμα ὁ Θεός, καὶ σὺ θρηνεῖς ; Καὶ τί θὰ ἔκανες πε-

ρισσότερον, ἐὰν ἦσο ἐχθρὸς καὶ πολέμιος τοῦ ἀπελθόντος; Διότι ἐὰν εἶναι κανεῖς ἄξιος θρόνων, αὐτὸς εἶναι ὁ διάβολος. Ἐκεῖνος ἄς κόπτεται καὶ ἄς ὀδύρεται. Οἱ κλαυθμοὶ εἶναι ἄξιοι τῆς πονηρίας ἐκείνου, οὐχὶ σοῦ, ὁ ὁποῖος μέλλεις νὰ λάβῃς τὸν στέφανον τῆς ἀναπαύσεως...

Διατί κατεντροπιάζεις τὸν ἀπελθόντα; Διατί κάνεις τοὺς ἄλλους νὰ φοβοῦνται καὶ νὰ τρέμουν τὸν θάνατον; Διατί παρακινεῖς πολλοὺς νὰ κατηγοροῦν τὸν Θεόν, ὅτι δῆθεν ἔκαμε μεγάλην συμφορὰν; Μᾶλλον δὲ διατί ἔπειτα καλεῖς πτωχοὺς καὶ παρακαλεῖς ἱερεῖς νὰ εὐχηθοῦν; Παρακαλῶ, θὰ εἴπῃς, νὰ εὐχηθοῦν διὰ νὰ εὖρῃ ἀνάπανσιν ὁ τελευτήσας ἄνθρωπός μου, νὰ εὖρῃ σπλαγχνικὸν καὶ ἐλεήμονα τὸν δικαστήν. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ λοιπὸν θρηνεῖς καὶ ἀφίνεις θλιβερὰ ξεφωνητά; Μάχεσαι δηλαδὴ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου. Ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔφθασεν εἰς λιμένας, σὺ ἐτοιμάζεις διὰ τὸν ἑαυτόν σου τρικυμίαν. Καὶ τί νὰ κάμω; λέγεις· αὐτὸ εἶναι τὸ φυσικόν. Ὅχι, δὲν εἶναι τῆς φύσεώς μας τὸ ἔγκλημα, οὐδὲ συνέπεια τοῦ πράγματος. Ἀλλὰ ἡμεῖς, πὺν κάνομεν ὅλα ἄνω κάτω, εἴμεθα μαλθακοὶ καὶ ἄνανδροι, προοδίδομεν τὴν χριστιανικὴν μας εὐγένειαν, διότι κάνομεν χειρότερα ἀπὸ τοὺς ἀπίστους... Ἐὰν ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν εἶναι μῦθος, μὴ θρηνηῖς· ἐὰν τὴν νομίζῃς ἀξιόπιστον, μὴ κλαίῃς· ἐὰν δὲ κλαίῃς, πῶς θὰ ἡμπορέσῃς νὰ πείσῃς τὸν ἀπίστον ὅτι πιστεύεις;

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἔλεγε πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἐποχῆς του ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ἀλλὰ τὰ εἰδωλολατρικὰ αὐτὰ κατὰ τὰς κηδείας καὶ τὰ πένθη ἔθιμα —δυστυχῶς περὶ ἐθίμων πλέον πρόκειται— μεταδιδόμενα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, διαιωνίζονται καὶ διατηροῦνται

μέχρι σήμερον. Πρέπει ἄλλως τε νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι μέγα μέρος τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς εὐρέθη ἐπὶ αἰῶνας ὑπὸ δουλείαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἔλλειψις διδασκαλίας καὶ διαφωτισμοῦ τῶν Χριστιανῶν, ἡ βαθεῖα ἄγνοια τῶν στοιχειωδῶν πολλάκις ἀληθειῶν τῆς πίστεως, ἡννόει τὴν διατήρησιν πάσης εἰδωλολατρικῆς παραδόσεως. Ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται πλήρως, διατί καὶ οἱ σημερινοὶ Χριστιανοὶ τόσον ὀλίγον ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ τόσον πολὺ, κατὰ τὰς περιστάσεις τοῦ θανάτου προσφιλῶν προσώπων, ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπίστους, «τοὺς μὴ ἔχοντα; ἐλπίδα».

Ἀκούομεν, λοιπόν, καὶ σήμερον τοὺς γοεροὺς καὶ ἀπελπιστικοὺς θρήνους κοντὰ εἰς τὸ φέρετρον ἢ τὸν νεοσκαφῇ τάφον τοῦ προσφιλοῦς—εἰς δὲ τὰ χωριὰ τῆς ὑπαίθρου τὰ σπαρακτικὰ μοιρολογήματα, ποὺ διακόπτουν τὴν ἡρεμίαν τοῦ χωριοῦ καὶ ἀντηχοῦν ἐπὶ μῆνας καὶ ἔτη πολλάκις εἰς ταῖς βουνοκορφαῖς καὶ ταῖς χαράδραις, ὅπου σύρει τὰ θλιβερὰ βήματά της ἡ ἀπαρηγορήτως πενθοῦσα. Ὁ ἀναγινώσκων τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου περὶ τοῦ θρήνου τῶν γυναικῶν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἑκτορος ἔχει ἐνώπιόν του πολὺν γνωστὴν εἰκόνα, διότι ἡ αὐτὴ ἐπαναλαμβάνεται καὶ σήμερον. Χοροὶ γυναικῶν ποὺ μοιρολογοῦν κατ' ἀντιφωνίαν κάθηνται κοντὰ εἰς τὸ φέρετρον καὶ ραψωδοῦν αὐτοσχεδίους στίχους—εἶναι γνωστοὶ οἱ δεκαπεντασύλλαβοι καὶ οἱ ὀκτασύλλαβοι τῶν Μανιάτικων μοιρολογίων.—Διεκτραγωδοῦν τὰ χαρίσματα τοῦ ἀποθανόντος, τὸν σκληρὸν καὶ φαρμακερὸν θάνατόν του, τὴν συμφορὰν ποὺ ἐδημιούργησεν ὁ θάνατός του, τὴν χηρείαν καὶ ὀρφανίαν. Ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ Χάρου,

κατὰ τῆς Μοίρας, κατὰ παντός πὺν θεωρεῖται δπωσδή-
ποτε ὑπεύθυνος διὰ τὸν θάνατον! Καλοῦν συντρώφους
εἰς τὰ μοιρολογήματα, ὅχι μόνον ἀνθρώπους γνωστοὺς
καὶ φίλους, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ ἄψυχα, ὅσα εἶχαν
σχέσιν μὲ τὸν ἀπελθόντα, πάντοτε κατὰ τρόπον δραματι-
κὸν καὶ καταθλιπτικόν. Ὅπου μάλιστα ὑπάρχουν ἀκό-
μη αἱ ἐκμεταλεύτριαι ἐκεῖναι τοῦ πόνου, αἱ μισθωταὶ
καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος «μοιρολογίστρες», πὺν συνεχίζουν
τὸ ἔθιμον τῶν εἰδωλολατρῶν Ἰνδῶν, Βαβυλωνίων, Αἰ-
γυπίων, καὶ ἀνανεώνουν τὸ ἔργον τῶν «θρήνων ἐξάρ-
χων», ὅπως τὰς ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος, αὐταὶ κάνουν ἀ-
φόρητον τὴν ἀντιχριστιανικωτάτην ὁδύνην τῶν πενθούν-
των.

Δὲν λείπουν δὲ καὶ σήμερον ἀπὸ πολλοὺς Χριστιανοὺς
αἱ ἄλλαι τῶν πενθούντων εἰδωλολατρῶν ταλαιπωρίαι,
εἰς τὰς ὁποίας ὑποβάλλουν τὸ σῶμα κυρίως αἱ πενθοῦ-
σαι γυναῖκες. Ὡς ἐν παραδείγματι, τὸ ὅτι κλείονται ἐπὶ
χρόνια εἰς τὸ σπῖτι· τὸ ὅτι βυθίζουν τὸ σπῖτι εἰς τὸ σκό-
τος καὶ τὴν σκυθρωπότητα, διότι ἀποκλείουν τὸ φῶς μὲ
βαρεῖα παραπειάσματα. Προσθέσατε εἰς αὐτὰ τὴν προ-
σήλωσιν τοῦ νοῦ εἰς τὸν ἀπελθόντα, τὴν ἀπορρόφησιν
ἀπὸ τὴν λύπην, τὰς τόσας ἄλλας τῆς ἀπελπιστικῆς λύπης
ἐφευρέσεις. Φυσικὰ δὲ ἡ τοιαύτη καταπόνησις τῶν νεύ-
ρων, ἡ τοιαύτη διὰ τῆς λύπης δηλητηρίασις τοῦ ὁργανι-
σμοῦ, ἡ κατάθλιψις καὶ ταλαιπωρία τοῦ σώματος, ὑπο-
σκάπτουν τὴν ὑγείαν, συντομεύουν τὴν ζωὴν, ὁδηγοῦν
προώρως εἰς τὸν τάφον: «Λύπη καρδίας κάμψει ἰσχύν·
ἀπὸ λύπης ἐκβαίνει θάνατος», βεβαιώνει ὁ θε-
όγραφος λόγος (Σειρὰχ 38. 18). Θάνατος δὲ ὁ ὁποῖος
πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ἔμμεσος αὐτοκτονία. Ἀλλὰ τί

περισσότερον θὰ ἔκαναν οἱ ἄπιστοι ; Καὶ τί διαφέρει ἡ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἀποθανόντος συζύγου ὑποχρεωτικὴ αὐτοκτονία τῆς συζύγου τοῦ Βουδδιστοῦ ; Ἐὰν καρπὸς τῆς τοιαύτης θλίψεως εἶναι τοιοῦτον κακόν, δὲν ἔχει πλήρως δίκαιον ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ἀπίστους τοὺς Χριστιανοὺς ποὺ λυποῦνται «καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα ;»

Ἄλλως τε τὴν κατὰταξίν των εἰς τοὺς ἀπίστους τὴν ἐπικυρώνουν οἱ ἴδιοι μὲ τὴν διακοπὴν τοῦ ἐκκλησιασμοῦ, μὲ τὴν ἀπομάκρυνσίν των ἀπὸ τὸν Ναόν, ἀπὸ τὴν θείαν Λειτουργίαν. Ἐπὶ μῆνας, ἐπὶ ἓνα ἔτος, ἐπὶ ἔτη τρία, ἐπὶ ἔτη ἐπτά ἡ πενθοῦσα δὲν ἐννοεῖ νὰ πατήσῃ τὸ πόδι της εἰς τὴν ἐκκλησίαν !

Ὡ ! ἐδῶ ἔχομεν τὸ ἀντιχριστιανικώτατον ἀπὸ ὅλα τὰ ἀντιχριστιανικὰ ἔθιμα ποὺ διειτηρήθησαν καὶ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Διότι δυστυχῶς δὲν εἶναι μόνον ἐκεῖνοι ποὺ πεισματῶνουν διὰ τὸν θάνατον προσφιλοῦς των προσώπου καὶ θεωροῦν τὸν Θεόν, οὕτως εἰπεῖν, ἀντίδικόν των καὶ ἐχθρὸν ποὺ τοὺς ἠδίκησε, καὶ διὰ τοῦτο ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐκφράζονται μὲ πικρίαν κατὰ τῆς θρησκείας. Ἄλλ' εἶναι καὶ τόσοι ἄλλοι Χριστιανοί—καὶ κυρίως γυναῖκες—ποὺ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ εὗρουν παρηγορίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, νὰ ἐλαφρώσουν τὴν πίεσιν, τὴν ὁποίαν ἐξασκεῖ τὸ πένθος εἰς τὴν ψυχὴν των. Τὸ ἀκόμῃ σπουδαιότερον, ὅτι πολλὰ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δεχθοῦν καὶ τὴν ἀνεκτίμητον ἐκείνην ἐπίδρασιν ποὺ ἐνεργεῖ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς μαλακὰς τῶν θλιβομένων καρδίας, νὰ μετανοήσουν δηλαδή, νὰ ἀλλάξουν βίον, νὰ χαράξουν πνευματικὴν πορείαν, ἡ ὁποία θὰ τὰς ὁδηγήσῃ πλέον ὀριστικῶς πλησίον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ

προσφιλοῦς των προσώπου. Καὶ ὅμως μένουν μακρὰν τῆς ἐκκλησίας· φθίνουν καὶ μαραζώνουν κλειόμεναι εἰς τὸ πένθιμον σπίτι καὶ εἰς τὰς θλιβερὰς ἀναμνήσεις· χάνουν τὴν ἀνεκτίμητον παρηγορίαν ποὺ παρέχει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους πιστούς, διὰ νὰ μὴ παραβοῦν ἓνα ὀλέθριον ἔθιμον τῆς ἀπιστίας καὶ παρεξηγηθοῦν!

Προτιμοῦν δηλαδὴ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς μίαν ἄτοπον ἀπαίτησιν ἀνθρώπων ποὺ ζοῦν εἰς τὴν ἄγνοιαν καὶ συνεχίζουν ἀντιχριστιανικὸν ἔθιμον, παρὰ νὰ ὑπακούσουν εἰς τὸν Θεὸν μὲ τὸ ἱερὸν καθῆκον τοῦ ἐκκλησιασμοῦ. Προτιμοῦν νὰ ἀρέσουν εἰς μερικοὺς ἀμορφώτους ἀνθρώπους, παρὰ εἰς τὸν Θεόν. Κάνουν θρησκείαν τὰ ἔθιμα τῆς ἀπιστίας καὶ παραβαίνουν ὅσα ἡ ἀληθοῦς θρησκεία διατάσσει. Ἐφαρμόζουν αὐστηρῶς τὴν διάταξιν εἰδωλολατρικῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀφορίζονται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Διότι κατὰ τὸν 80ὸν Κανόνα τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀποκόπτεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀφορίζεται ὁ Χριστιανὸς ποὺ δὲν πηγαίνει εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τρεῖς Κυριακάς, ἄνευ σοβαρᾶς ἀνάγκης. Δηλαδὴ αὐτοαφορίζονται μὲ τὸν φόβον! «τί θὰ πῇ ὁ κόσμος»! Μὰ εἶναι τόσον ἐπικίνδυνον θῆρίον αὐτὸς ὁ κόσμος; Καὶ τὸν φοβοῦνται τόσον πολὺ αἱ Χριστιαναὶ γυναῖκες, ὥστε νὰ μὴ φοβοῦνται τὸν ἀφορισμὸν καὶ νὰ μὴ σκέπτωνται τὴν παρηγορίαν ποὺ θὰ λάβουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν; Ἐπειτα ἡ ἐκκλησία εἶναι κέντρον διασκεδάσεως, ὥστε νὰ κατηγορηθῇ ἡ Χριστιανὴ ποὺ πηγαίνει εἰς αὐτήν;

Ὡ, πόσον μωρὰ καὶ ἀντιχριστιανικὰ ἔθιμα προσέχουν οἱ τοιοῦτου εἴδους Χριστιανοί!

12. Τὸ μέτρον.

Πῶς, λοιπόν, πρέπει νὰ σκεπτιώμεθα καὶ νὰ συμπεριφερώμεθα ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν θλιβερωτέραν τοῦ βίου μας περίστασιν, εἰς τὸν θάνατον προσφιλῶν; Νὰ μείνωμεν ψυχροὶ καὶ πέτρινοι; Ἐάν τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, ποῖον εἶναι τὸ μέτρον; Καὶ ποία ἡ παρηγορία μας; Εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα, ποὺ ἀναβιβάζονται εὐλόγως εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀναγνώστου, ἐρχόμεθα τώρα ν' ἀπαντήσωμεν.

Οὐδέποτε ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια, ἡ διδαχθεῖσα ἀπὸ τὸν Θεὸν ποὺ ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον καὶ γνωρίζει πλήρως καὶ τελείως μόνος Αὐτὸς τὴν ἀληθινὴν φύσιν του, οὐδέποτε ἐζήτησε τίποτε τὸ ἀφύσικον. Εἶναι δὲ ἀφύσικον νὰ μείνῃ ὁ Χριστιανὸς ἀπαθὴς καὶ ἀσυγκίνητος καὶ πέτρινος ἐνώπιον τοῦ νεκροῦ τέκνου του, ἢ τῆς συζύγου του, ἢ τῶν γονέων, τῶν ἀδελφῶν, τῶν ἀγαπητῶν φίλων. Ὁχι. Τὸ φυσικὸν εἶναι νὰ συγκινηθῇ καὶ νὰ λυπηθῇ καὶ νὰ κλαύσῃ. Τὸ δὲ μέτρον τῆς λύπης τὸ ἄριστον εἰς τὰς περιστάσεις αὐτὰς τὸ ἔδωκεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Λαζάρου. Ἐφερε καὶ ὁ Κύριος τὴν ἰδικήν μας ἀνθρωπίνην φύσιν μὲ ὅλα της τὰ ἀδιάβλητα ιδιώματα. Καὶ ἐπειδὴ «ἠγάπα τὸν Λάζαρον», μὲ ἀγάπην καὶ φιλίαν ἰδιαιτέραν, ὅταν ἐπλησίασε τὸν τάφον του, «ἐδάκρυσεν ὁ Ἰησοῦς». Ἐξεδήλωσε δηλαδὴ τὴν ἥρεμον καὶ ἡπίαν συγκίνησίν του μὲ τὴν ἀθόρυβον καὶ προσωρινὴν ἔκχυσιν δακρύων. Ἴδου τὸ ἄριστον καὶ πο-

λύτιμον μέτρον, διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ Κυρίου δι-
δασκόμενον.

Ὁχι στωϊκὴ ἀπάθεια, ἀσυγκίνητος ψυχρότης, λιθίνη
ἀταραξία. Ἄλλ' οὔτε—ποτέ—κλαυθμοὶ καὶ κοπετοί, λῦ-
παι διαβρωτικαὶ καὶ ἀπαρηγόρητοι, πένθη βαρέα καὶ
μακροχρόνια. Αὐτὰ εἶναι ἀντιχριστιανικά, ἀνήκουν εἰς
τοὺς ἀπίστους «τοὺς μὴ ἔχοντας ἐλπίδα». Διὰ τὸν Χρι-
στιανὸν μόνον τὰ δάκρυα ἐπιτρέπονται. Τὰ δάκρυα ποὺ
προκαλεῖ κάθε χωρισμός· τὰ δάκρυα ποὺ ἐπιβάλλει αὐτῇ
ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἡ ὁποία πληγώγεται βαθέως ἀπὸ
τὸν θάνατον. Διότι ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἐπόνεσε καὶ δὲν
ἐδάκρυσεν, αὐτὸς δὲν ἐγνώρισε τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν.

Ἄς μὴ προβάλλουν, λοιπόν, ὡς συνηγορίαν τοῦ πά-
θους των—λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος—τὸ δάκρυον τοῦ
Κυρίου οἱ προσκολλημένοι εἰς τὰς λύπας. Διότι ὅπως ἡ
τροφή ποὺ ἔφαγεν ὁ Κύριος δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιο-
ηθῇ ἀπὸ ἡμᾶς ὡς ἀφορμὴ δι' ἡδυπάθειαν καὶ καλοπέ-
ρασιν, ἀλλὰ τὸ ὑναντίον ὡς ὁ καλύτερος ὅρος τῆς ἐγκρα-
τείας καὶ αὐταρκειας, οὕτω καὶ τὸ δάκρυον τοῦ Κυρίου
δὲν νομοθετεῖ τοὺς θρήνους, ἀλλ' ἐτέθη ὡς μέτρον εὐσχη-
μονέστατον καὶ κανὼν ἀκριβής, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀρμόζει
νὰ ὑποφέρωμεν τὰ λυπηρὰ, σεμνῶς καὶ εὐσχημόνως καὶ
ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς φύσεως ἐμμένοντες. Οὔτε, λοιπόν,
εἰς τὰς γυναῖκας, συνεχίζει ὁ Μέγας Βασίλειος, οὔτε εἰς
τοὺς ἄνδρας ἐπιτρέπονται τὰ μεγάλα πένθη καὶ τὰ πολλὰ
δάκρυα· ἀλλὰ μόνον νὰ σκυθρωπάσουν διὰ τὰ λυπηρὰ
καὶ νὰ στάξουν μικρόν τι δάκρυον, καὶ τοῦτο ἡσύχως,
χωρὶς οὐρλιάσματα καὶ ξεφωνήματα μεγαλόφωνα καὶ
σχισίματα ἐνδυμάτων καὶ πασπάλισμα σκόνης καὶ τὰς
ἄλλας τοιαύτας ἀσχημοσύνας ποὺ ἐπιτήδευουν ὅσοι δὲν

ἐδιδάχθησαν καὶ δὲν ἐπαιδαγωγήθησαν μὲ τὰς οὐρανίας ἀληθείας.

Δὲν σὲ ἐμποδίζω νὰ δακρύσης, ἐφ' ὅσον εἶσαι ἄνθρωπος, λέγει ἄλλος μεγάλος πατήρ, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀλλ' ἐμποδίζω τοὺς κοπειτούς, τοὺς ἄνευ μέτρου καὶ ὁρίου θρήνους... Τοῦτο ἔδειξε καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἐδάκρυσε διὰ τὸν Λάζαρον. Τοῦτο κάμε καὶ σὺ, δάκρυσε, ἀλλὰ ἡρέμα καὶ εὐσχημόνως, μετὰ φόβου Θεοῦ. Ἐὰν δακρύσης κατὰ τοιοῦτον τρόπον, θὰ τὸ κάμῃς ὅχι διότι δυσπιστεῖς εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ διότι σοῦ στοιχίζει ὁ χωρισμός. Διότι δακρύζομεν καὶ διὰ τοὺς ἀναχωροῦντας καὶ εἰς ξένον τόπον ταξειδεύοντας, ἀλλὰ τὸ κάνομεν ὅχι διότι ἐχάσαμεν τὴν ἐλπίδα. Ἔτσι καὶ σὺ δάκρυσε, ὅπως ἔὰν προέπεμπες καὶ κατενώδωνες ταξειδεύοντα.

Ἀλλὰ τὴν βαθεῖαν αὐτὴν παρηγορίαν, τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην καὶ εὐστάθειαν, πὺν χαλιναγωγεῖ τὴν ὁρμὴν τῶν θρήνων καὶ περιορίζει εἰς τὸ πρέπον μέτρον τὰ δάκρυα καὶ τὴν λύπην, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὴν δημιουργήσουν τὰ τυπικὰ συλλυπητήρια τῶν φίλων, οὔτε οἱ ἐπικήδειοι τῶν προχείρων ρητόρων λόγοι. Διότι αὐτοὶ πολλάκις θέλοντες νὰ ἐπιδείξουν, εἰς μίαν τόσον ἀκατάλληλον περίστασιν, τὸ δανεικὸν ρητορικὸν τάλαντόν των, ἢ τὴν ὑποπτον πρὸς τὸν ἀποθανόντα ἐκτίμησίν των, προσφέρουν κακὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς πενθοῦντας. Ἀντὶ νὰ παρηγορήσουν, ἀναξέουν τὴν πληγὴν καὶ δημιουργοῦν βαθυτέρον πόνον μὲ ἀνοήτους ὑπαινιγμούς, ἢ φανερὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῆς «βασκάνου μοίρας», κατὰ τοῦ Θεοῦ! Ἡ μὲ τὰς ἀτελειώτους ἐρωτήσεις: διατί ἡσθένησε καὶ πῶς ἀπέθανε, πῶς συνέβη αὐτὸ τὸ ἀδίκημα.....!

13. Ὁ μόνος Παράκλητος.

Ὁ Παράκλητος ὁ ἀληθινός, ὁ παρηγορητὴς ὁ τέλειος, εἶναι ὁ Χριστός. Διὰ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν χρειάζεται νὰ ἐπιμείνωμεν ἰδιαιτέρως. Καὶ πρὸς τοῦτο θὰ ἀνατρέξωμεν καὶ πάλιν εἰς τὰ τρία ἐκεῖνα μεγάλα θαύματα, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Κύριος ἀνέστησε νεκρούς, διὰ νὰ τὸν ἴδωμεν ὡς Παρηγορητὴν.

Καὶ πρῶτον εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ νεαροῦ καὶ μονογενοῦς υἱοῦ τῆς ἐν Ναὶν χήρας. Σημειώνει ὁ εὐαγγελιστής, ὡς ἄξιον μεγάλης προσοχῆς γεγονός, ὅτι ὁ Κύριος «ἰδὼν αὐτὴν (τὴν κλαίουσαν χήραν μητέρα) εὐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῇ». Δὲν τοῦ ἀπηύθυνε κανεὶς παράκλησιν, οὔτε ἡ χήρα ἢ ὁποία ὡς σύντριμμα καὶ ναυάγιον κατόπιν τρομερῆς καταιγίδος ἠκολούθει τὸ φέρετρον, οὔτε ἄλλος τὸν παρεκάλεσε νὰ εἴπῃ λόγους παρηγορίας. Ἀλλ' αὐτόκλητος, κινούμενος ἐξ ἰδίου οἴκτου καὶ εὐσπλαγχνίας, πὺν κατέχει εἰς θησαυροὺς ἀνεξαντλήτους, συνεκινήθη διὰ τὸν πόνον τῆς. Εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰαείρου ἢ πίστις τῶν γονέων, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου ἢ πίστις ἐκείνου καὶ τῶν ἀδελφῶν του, ὑπῆρξαν ὁ ἠθικὸς ὅρος τῆς θαυματουργικῆς εὐεργεσίας τοῦ Κυρίου. Ἐδῶ ὅμως κανενός. Ἐδῶ μοναδικὸν κίνητρον εἶναι ἡ εὐσπλαγχνία του, ἡ τρυφερότης τῆς καρδίας του, ἡ ὁποία εἶναι τόσον εὐαίσθητος εἰς τὸν ἀνθρώπινον πόνον, ὥστε πολλάκις καὶ χωρὶς ἄλλον ὅρον ἐκχύνεται εἰς τοὺς ἐπιδεκτικούς. Διὰ τοῦτο, λοιπόν, ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν κλαίουσαν καὶ ὀδυρομένην χήραν «καὶ εἶπεν αὐτῇ, Μὴ κλαῖε».

Ἐπίσης, ὅταν προσεκλήθη εἰς τὸ σπῖτι τοῦ Ἰαείρου, μόλις εἰσῆλθεν εἰς αὐτό, πρὸς μὲν «τοὺς αὐλητὰς καὶ τὸν θορυβούμενον ὄχλον» εἶπεν «ἀναχωρεῖτε»· διότι δὲν ἔχουν πλέον θέσιν θρηνηδοὶ καὶ «μοιρολογίστρες» ἐκεῖ ὅπου εἰσέρχεται ὁ Χριστός. Αὐτοὶ δὲν παρηγοροῦν, ἀλλὰ φαρμακώνουν τὴν ψυχὴν τῶν πενθούντων, ἐνῶ ὁ Χριστὸς βαλσαμώνει καὶ εἰρηνεύει. Πρὸς δὲ τοὺς κλαίοντας οἰκείους τῆς κόρης εἶπε· «Μὴ κλαίετε».

Ἀλλ' ὑπῆρξε ποτὲ θάνατος καὶ κηδεία, κατὰ τὴν ὁποίαν συγγενεῖς καὶ φίλοι δὲν παρεκίνησαν χήρας καὶ μητέρας νὰ μὴ κλαίουں; Καὶ ὅμως ἡ προτροπὴ τῶν αὐτῶν εἶναι τόσο ἀνίσχυρος, ὥστε ἀντὶ νὰ σταματήσῃ τὸν θρῆνον, διεγείρει περισσότεραν θλίψιν καὶ δίδει μεγαλύτερον τόνον εἰς τοὺς κλαυθμοὺς καὶ ὀδυρμοὺς. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον ἐκεῖ ὅπου ἀκούουν τοῦ Χριστοῦ τὴν παραγγελίαν· «μὴ κλαίετε». Διότι ὁ λόγος τοῦ αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀπλῶς παρήγορος λόγος, χωρὶς δύναμιν καὶ ἐπίδρασιν. Ἀλλ' εἶναι προσταγὴ παντοδύναμος, ἱκανὴ νὰ μεταβάλλῃ τὸν βαθύτερον θρῆνον εἰς πληρεστάτην παρηγορίαν, καὶ τὸ βαρύτερον πένθος εἰς ἀνεκκλάητον χαράν. Εἶναι προσταγὴ ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ ἐξόχως χαρμόσυνον γεγονός, ὅτι τὸν ἄνθρωπον ποὺ κλαίουں ὡς ἐκλιπόντα θὰ ἐπαναφέρῃ ὁ Σωτὴρ εἰς τὴν ζωὴν!

«Μὴ κλαίετε»! Τὴν παραγγελίαν αὐτὴν τοῦ Κυρίου ἃς προσέξουν ἰδιαίτερος αἱ πονεμένα καρδίαι. Ἀντηχεῖ μὲ τὸν αὐτὸν τόνον καὶ ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους ὅσοι πενθοῦں καὶ πονοῦں. Ὅλους τοὺς σπλαγχνίζεται, ὅλων γνωρίζει τὸν πόνον καὶ τὰ δάκρυα, ἔστω καὶ ἂν κανεὶς ἄλλος δὲν τὰ βλέπῃ καὶ δὲν τὰ ὑποπιτεύεται. Πρὸς ὅλους προσφέρεται μὲ βαθυντάτην καλωπύνην καὶ εὐσπλαγχνίαν νὰ τοὺς

παρηγορήση. Ἄρκεῖ αὐτοὶ νὰ δέχωνται τὴν παρήγορον ἐπίσκεψίν του, ἄρκεῖ νὰ ἀνοίγουν πρόθυμον τὸ αὐτί, διὰ νὰ δεχθοῦν τὸν ψίθυρον τοῦ Παρακλήτου: «μὴ κλαίης». Διότι δυστυχῶς εἶναι σύννηθες φαινόμενον, ὅτι πολλοὶ πενθοῦντες δέχονται κάθε ἄλλο ἄκαρπον μέσον παρηγορίας καὶ μόνον τὸν Παρακλήτον, τὸν σπλαγχνικώτατον Ἰησοῦν ἀποκρούουν! Προσπαθεῖς νὰ τοὺς πείσης νὰ ζητήσουν τὴν ἐπίσκεψιν ἐκείνου ὡς παρηγορητοῦ, νὰ τὸν πλησιάσουν, νὰ δεχθοῦν τὰς μόνας πραγματικῶς παρηγοροῦσας ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου του—εἰδικῶς δὲ τὰς περὶ θανάτου, ἀναστάσεως, μελλούσης ζωῆς ἀληθείας του—καὶ ὅμως μένουν τόσοι δύσπιστοι! Δὲν βλέπουν ὅτι οἱ μὲν κοσμικοὶ μας φίλοι εἶναι τόσοι πρόθυμοι νὰ συμμερίζωνται τὰς διασκεδάσεις—καὶ μάλιστα νὰ λαμβάνουν τὸ μεγαλύτερον μερίδιον—ἀλλὰ τόσοι ἀπρόθυμοι νὰ μετέχουν εἰς τὰς θλίψεις μας. Ἐνῶ ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ τέλειος, ὁ ἀνεκτίμητος, ὁ ἀσύγκριτος φίλος, τόσοι εἰς τὰς χαρμολύπους, ὅσον καὶ εἰς τὰς θλιβερὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μας. Ἰδιαιτέρως εἰς ἡμέρας θλίψεως, ὅταν ἄλλο πρόσωπον ἢ πρᾶγμα δὲν ἡμπορῇ νὰ παρηγορήσῃ, αὐτὸς εἶναι ὁ τέλειος θεραπευτὴς πάσης πληγωμένης καρδίας. Ὅταν εἰσέρχεται «εἰς οἶκον πένθους», οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοὶ παύουν, ἡ ταραχὴ καταπραΰνεται, ἡ ἀπελπισία δίδει τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν ἐλπίδα, τὸ σκότος τοῦ θανάτου διαλύεται ἀπὸ τὸ γλυκὺ φῶς τῆς ἀναστάσεως τῶν προσφιλῶν μας νεκρῶν καὶ τῆς γλυκυτάτης συναντήσεως εἰς τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μας.

Τρίτον εἰς τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου ἀναφέρεται τὸ ἐξόχως παρήγορον ἐκεῖνο γεγονός πὺν ἔσημειώσαμεν καὶ προηγουμένως, ὅτι «ἐδάκρυσεν ὁ Ἰησοῦς».

Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐφήρμοζεν ἐκεῖνο ποῦ παραγγέλλει διὰ τοῦ ἀποστόλου εἰς ἡμᾶς, τὸ «κλαίειν μετὰ κλαιόντων» (Ρωμ. 12. 15)· δηλαδή ὅτι ὁ Κύριος ἐδάκρυσεν ἀπὸ βαθεῖαν συμπαθείαν. Συμπάθεια ὅμως δὲν σημαίνει ἀπλοῦν οἶκτον διὰ τὴν θλιβερὰν κατάστασιν τοῦ ἄλλου, οἶκτον ἀφ' ὑψηλοῦ κατερχόμενον πρὸς τὴν κατὰ γῆς κατακειμένην δυστυχίαν, ἀλλὰ συμμετοχὴν εἰς τὸ πάθημα ἐκείνου, συμπασχέιν. Δηλαδή τότε μόνον ἔχομεν συμπάθειαν πρὸς τὸν ἄλλον, ὅταν συγκαταβαίνωμεν εἰς τὴν κατάστασίν τοῦ καὶ αἰσθανώμεθα τὸ πάθημά του, σὰν νὰ ἦτο ἰδικόν μας. Τοῦτο ἀκριβῶς κάμνει ἐδῶ ὁ Κύριος. Συμμετέχει εἰς τὸν κλαυθμὸν τῶν κλαιόντων. Μολονότι μετ' ὀλίγον θὰ ἔκανε μέγα θαῦμα, ποῦ θὰ ἐγέμιζε χαρὰν τὰ στήθη τῶν κλαιόντων, καὶ ἐπομένως αὐτὸς θὰ ἠδύνατο νὰ προγεύεται τὴν χαρὰν ταύτην, ἐν τούτοις τώρα συμμερίζεται τὴν θλίψιν τῆς παρὰ τοὺς πόδας του εὐρισκομένης Μαρίας, «κλαίει μετὰ κλαιόντων», διὰ νὰ «χαίρῃ ἔπειτα μετὰ χαιρόντων».

Ἄς σημειώσωμεν καλὰ, φίλοι ἀναγνῶσται, καὶ ἄς μὴ ἐξαλείψωμέν ποτε ἀπὸ τὴν καρδιά μας τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἐξόχως συμπαθὴς εἰς τὰς θλίψεις μας, καὶ δι' αὐτὸ εἶναι ὁ μόνος ἀληθινὸς παρηγορητής. Naί· γνωρίζει μὲν ὅλας τὰς θλίψεις μας, συμπονεῖ δὲ καὶ ἀναμιγνύει τὰ δάκρυά του μὲ τὰ ἰδικά μας δάκρυα! Πόσῃν σημασίαν ἔχει τὸ γεγονός αὐτὸ θὰ τὸ ἐννοήσετε, ὅταν ἐνθυμηθῇτε πόσον σᾶς παρηγόρησεν ἐν καιρῷ θλίψεως ἡ εἰλικρινὴς συμμετοχὴ φίλων, καίτοι ἡ συμμετοχὴ των δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ θεραπεύσῃ τὴν αἰτίαν τῆς θλίψεώς σας. Ἀπλῶς καὶ μόνον ὅτι ἐβλέπατε κοντά σας καὶ

ἄλλους νὰ συμμερίζωνται τὸν πόνον σας καὶ διεγνώσατε ἐκ τούτου τὴν ἀγάπην των, ἡσθάνθητε τόσῃν ἀνακούφισιν. Ἔχει, βλέπετε, ἡ ἀγάπη μεγάλην καὶ βαλσαμικὴν δύναμιν παρηγορίας διὰ τὴν ψυχὴν. Ἀλλὰ σκεφθῆτε πόση θὰ εἶναι ἡ παρηγορία μας, ὅταν ἔχωμεν πεποίθησιν, ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος συμπαθεῖ καὶ συμμερίζεται τὸν πόνον μας. Οὐδεμία οὐδενὸς ἀνθρώπου συμπάθεια εἶναι ἱκανὴ νὰ μεταδώσῃ τόσῃν παρηγορίαν, ὅσην ἡ συμπάθεια τοῦ Ἰησοῦ. Θὰ ἦτο δὲ ἀφόρητος, θὰ ἦτο συντριπτικὴ ἡ λύπη μας—καὶ εἶναι δυστυχῶς τοιαύτη ἡ λύπη ἐκείνων ποὺ δὲν ἐγνώρισαν καλὰ τὸν Ἰησοῦν—ἐὰν δὲν ἐμανθάναμεν, ὅτι ἐγκάρδιος εἶναι ἡ συμπάθεια τοῦ μεγίστου, τοῦ ἀπείρως ἀνεκτιμήτου τούτου φίλου!

ὦ, ναί! Μᾶς πλησιάζει ἀοράτως κατὰ τὰς θλιβεράς μας ἡμέρας, μᾶς χαϊδεύει μὲ τὴν ἀπαλὴν πνοὴν τοῦ Παρακλήτου, μᾶς προσκαλεῖ νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι εἰς τὸ βάθος τῶν λυπηρῶν γεγονότων τοῦ βίου μας ὑπάρχει ἀνεξάντλητος ἡ ἀγάπη του!

Ἄλλην μίαν φορὰν παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ σκεφθῇ τὴν σημασίαν, ποὺ ἔχουν τὰ δάκρυα τοῦ Ἰησοῦ. Σκέψου καὶ εἰπὲ εἰς τὸν ἑαυτὸν σου: «Ἐδάκρυσε δι' ἐμὲ ὁ Ἰησοῦς! Μὲ ἀγαπᾷ μέχρι δακρύων!» Καὶ ἂν εἶναι δυνατὸν ἡ σκέψις αὕτῃ νὰ μὴ συγκινήσῃ μέχρι μυχιαιμάτων τὴν καρδίαν σου· νὰ μὴ κινήσῃ τὰ δάκρυα τῆς εὐγνωμοσύνης σου· νὰ μὴ σοῦ μεταδώσῃ βαθεῖαν παρηγορίαν!

Τέλος μίαν ἄλλην περίπτωσιν ποὺ δεικνύει ὅτι ὁ Χριστός, ὁ λόγος του, τὸ πνεῦμα του, δροσίζουν, βαλσαμῶνουν, παρηγοροῦν. Τῆς ἰδικῆς του ἀναστάσεως.

Ἐνθυμηθῆτε τοὺς δύο μαθητὰς ποὺ ἐβάδιζαν πρὸς Ἐμμαούς. Οἱ μαθηταὶ αὐτοὶ ἐπιστρέφουν ἀπὸ κηδείαν,

εὐρίσκονται εἰς ἐποχὴν πένθους. Ἐκήδευσαν τὸν ἀγαπητὸν Διδάσκαλον, τὸν ὁποῖον εἶδαν κρεμασμένον εἰς τὸν σταυρὸν καὶ ἔπειτα κρυμμένον εἰς τὸν τάφον. Σκυθρωπότης, λοιπόν, θλίψις, μελαγχολία κατέχει τὴν ψυχὴν των. Καὶ δι' αὐτὸ ἡ πρώτη ἐρώτησις ποὺ τοὺς ἀπηύθυνεν ὁ Κύριος, ὅταν τώρα τοὺς ἐπλησίασεν ὡς ἄγνωστος συνοδοιπόρος, ἦτο αὕτη: «Τίνες οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες καὶ ἐστὲ σκυθρωποί;»

Ἐκπροσωποῦν ὅλους τοὺς σκυθρωποὺς καὶ μελαγχολικοὺς καὶ πονεμένους εἰς τὴν ὥραν αὐτήν. Ἀλλὰ προσέξατέ τους. Εἰς τὴν μελαγχολικὴν αὐτὴν κατάστασιν δὲν περιπατοῦν σιωπηλοὶ καὶ ἄναυδοι, ὅποτε ἡ λύπη των θὰ ηὔξανε καὶ θὰ κατέθλιβεν· ἀλλ' «ἀντιβάλλουσι», συζητοῦν «περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων», περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ θανάτου του. Ἡ δὲ περὶ Χριστοῦ καὶ τῆς διδασκαλίας του συζήτησις, μελέτη, ἀκρόασις, εἶναι θαυμάσιον ἀντίδοτον κατὰ τῆς θλίψεως καὶ βάλαμον τῆς πονεμένης καρδιάς. Ἐὰν πολλοὶ μένουν ἀπαρηγόρητοι εἰς τὰς θλίψεις των καὶ ὑποσκάπτουν δι' αὐτῶν τὴν υἰεῖαν των καὶ συντομεύουν τὴν ζωὴν των, φθάνουν εἰς τοιοῦτο κατάντημα, διότι ἀγνοοῦν, ἢ δὲν θέλουν ν' ἀκούσουν οὔτε τὸν Χριστόν, οὔτε τὴν παρήγορον καὶ ἀναψυκτικὴν καὶ χαροποιὸν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. «Ἀπηνήνατο παρακληθῆναι ἡ ψυχὴ μου», ἔλεγεν ὁ Δαβίδ, εὐρισκόμενος ἐν μέσῳ θλίψεων πολλῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἤρρεῖτο ἡ ψυχὴ του νὰ δεχθῇ πᾶσαν ἄλλην παρηγορίαν· ἀλλ' εὕρισκεν ὑπερεπαρκῆ εἰς τὴν περὶ Θεοῦ σκέψιν καὶ μελέτην: «ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ καὶ εὐφράνθην», προσθῇ (Ψαλμ. 76. 3).

Προσέξατε δὲ καὶ πάλιν, ὅτι ὁ Κύριος, λαμβάνων ἰ-
διαιτέραν σημείωσιν τῆς λύπης καὶ τῆς θλίψεως τῶν ὁ-
παδῶν του, ἐπεμβαίνει ὡς ἀγαθὸς Παράκλητος. Τοῦτο
φανερῶνει ἢ μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος ἐρώτησις, πὺν
ἀπέτεινε πρὸς τοὺς δύο μελαγχολικῶς συζητοῦντας μα-
θητάς. Ἐνῶ δηλαδὴ ἐκεῖνοι διὰ τῶν περὶ Αὐτοῦ συζη-
τήσεών των προσεπάθουν νὰ διασκεδάσουν τὴν λύπην
των, παρενέβη αὐτὸς διὰ νὰ φέρῃ τὸ χαρμόσυνον ἀπο-
τέλεσμα. Ἀλλ' ὅχι μόνον τότε. Πάντοτε παρεμβαίνει ἀ-
οράτως καὶ χαροποιεῖ τὰς καρδίας τῶν θλιβομένων, ὅ-
ταν ἐκεῖνοι περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς διδασκαλίας του σκέπτον-
ται ἢ συνδιαλέγονται. Εἶναι «χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐ-
τός». Παράκλητος, παρηγορητὴς ἀληθινός, «λυτρούμενος
ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν σου»—καὶ δὴ παρέχων λύτρωσιν
καὶ ἐκ ταύτης τῆς φθορᾶς πὺν δημιουργεῖ ὁ πόνος καὶ
τὸ πένθος—εἶναι ὁ αἰώνιος Λυτρωτής!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΣΧΕΣΙΣ ΤΩΝ ΕΠΙ ΓΗΣ ΠΙΣΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΨΥΧΑΣ ΤΩΝ ΕΚΔΗΜΗΣΑΝΤΩΝ

1. Εἰδικαὶ ἡμέραι εἰς μνήμην ψυχῶν.

Πολλαὶ ἡμέραι τοῦ ἔτους εἶναι καθιερωμέναι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς τὴν μνήμην τῶν ψυχῶν προσωπικότητων ἐκλεκτῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν γῆν μας καὶ ἔζησαν κατὰ τρόπον θαυμασιόν. Εἰς τὴν μνήμην τῶν μαρτύρων, τῶν ἡρωϊκῶν τούτων προμάχων καὶ ἱερῶν θυμάτων τῆς πίστεως, εἰς τὴν μνήμην τῶν δικαίων, τῶν δσίων, τῶν ἁγίων, ἀνδρῶν γνωστῶν καὶ περιφήμων ἐν τῇ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίᾳ. Καὶ μία εἰς μνήμην ὅλων ὁμοῦ, τῶν ἁγίων πάντων. Εἶναι ἐπίσης ἀληθές, ὅτι κατὰ πᾶσαν γενεὰν ὑπῆρξαν καὶ μερικοὶ πιστοί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἄγνωστοι μὲν εἰς τοὺς πολλούς, γνωστοὶ δὲ εἰς ὀλίγους, πολὺν δὲ περισσότερον γνωστοὶ εἰς τὸν Θεόν, οἱ ὅποιοι πιστοὶ ἔζησαν τόσον ἐνάρετοι, τόσον εὐγενεῖς καὶ ἀξιοθαύμαστοι εἰς πνευματικὰ κατορθώματα, ὥστε μόνον ἡ ἐπίσημος ὑπὸ τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας ἀναγνώρισις αὐτῶν ὡς ἁγίων ἔλειψε. Τὸ δικαίωμα των δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ τίτλου τοῦ ἁγίου μόνον ἐπὶ γῆς τυπικῶς δὲν ἀνεγνωρίσθη.

Ἀλλὰ γύρω ἀπὸ αὐτοὺς ἔζησε καὶ ἄλλο ἀμέτρητον πλῆθος πιστῶν μέσου ὅρου· πιστῶν ποὺ δὲν διέφεραν ἐν τῷ συνόλῳ των εἰς πνευματικὴν ζωὴν ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἐ-

πιζῶντας ἐλαττωματικούς καὶ ἀκαταρτίστους καὶ ἁμαρτωλούς· πιστῶν πού, ὅσον καὶ ἂν μᾶς εἶναι ἀγαπητοὶ καὶ διὰ τοῦ θανάτου των μᾶς παρουσιάζονται κᾶπως ἐξιδανικευμένοι, δὲν ἡμποροῦν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τὴν συνείδησιν καὶ τὴν μνήμην μας ὡς ἅγιοι. Ἐὰν δηλαδὴ δὲν διασιτρέφωμεν τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἅγιος, δὲν ἡμποροῦμεν νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν μνήμην καὶ τὴν ἐορτὴν τῶν ἁγίων πάντων. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκουν τὰ Ψυχοσάββατα.

Ἀλλὰ ποίαν σχέσιν ἡμποροῦμεν νὰ ἔχωμεν μὲ τὰς ψυχὰς καὶ τούτων καὶ ἐκείνων; Μὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἁγίων καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἄλλων κοινῶν καὶ ὁμοίων μας ἀνθρώπων; Ποίαν ἐπικοινωνίαν, βοήθειαν, ὠφέλειαν ἡμποροῦμεν νὰ λάβωμεν ἢ νὰ προσφέρωμεν;

Ἡ μὲν μνήμη τῶν ἁγίων μᾶς προσκαλεῖ μᾶλλον νὰ ζητήσωμεν τὰς ὑπὲρ ἡμῶν προσευχάς, δεήσεις, πρεσβείας των πρὸς τὸν Κύριον. Τὰ δὲ ψυχοσάββατα μᾶς προκαλοῦν μᾶλλον νὰ ἀναπέμψωμεν τὰς ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν προσφιλῶν μας νεκρῶν προσευχάς, δεήσεις, ἱκεσίας μας. Ἰδού, μὲ ὀλίγας λέξεις, ποία εἶναι ἡ σχέσις καὶ ἐπικοινωνία μας μὲ τὰς ψυχὰς τῶν διελθόντων εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν. Τὸ ζήτημα ὁμῶς χρειάζεται μακροτέραν ἀνάπτυξιν.

Μολονότι δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς ποίαν βοήθειαν ἡμποροῦμεν διὰ τῶν προσευχῶν μας νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς πέραν τοῦ τάφου διελθόντας, ἐν τούτοις εἶναι ὀρθὸν καὶ εὐλογον τὸ καθῆκον τοῦτο. Διότι δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ θέσῃ ὅρια εἰς τὴν θείαν βοήθειαν, τὴν προσφερομένην εἰς τοὺς ἄλλους διὰ μέσου τῶν προσευχῶν τῶν ἐπὶ γῆς συγγενῶν καὶ φίλων. Καί, ὅπως ἐσημειώσαμεν προηγουμένως, περισσοτέραν ἀνάγκην τοιούτων προσευ-

χῶν ἔχουν αἱ ψυχαί, ὅχι ἐκείνων ποὺ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ καταταχθοῦν μεταξὺ τῶν ἁγίων, ἀλλ' αἱ ψυχαὶ τῶν συνήθων Χριστιανῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς τοὺς πιστοὺς τοῦ μέσου τύπου. Ἐπὶ τῆς γῆς τὸν Κύριον δὲν τὸν ἀκολουθοῦσε μόνον μία ὁμὰς ἐκλεκτῶν καὶ ἀφωσιωμένων ὁπαδῶν, προικισμένων μὲ ἔκτακτα προσόντα, ὅπως ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ναθαναήλ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι κοινοὶ ἄνθρωποι ἐκ τοῦ λαοῦ. Ἄνθρωποι μὲ πολλὰς μὲν ἑλλείψεις καὶ ἀτελείας, διαδηλοῦντες ὅμως τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὸν ἀκολουθοῦν καὶ νὰ προχωροῦν, ἔστω καὶ βραδέως, πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀρετῆς. Καὶ ὁ Κύριος δὲν τοὺς ἀπέκρουεν, οὐδὲ τοὺς ἐστέρησε τῶν δωρεῶν καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν του. Ἔτσι καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, δὲν περιορίζει τὰς οὐρανίους δωρεάς του μόνον εἰς μίαν πνευματικὴν ἀριστοκρατίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ σπόρος τοῦ λόγου του ἐκαρποφόρησεν ἐπὶ γῆς ἑκατονταπλασίως, ἀλλὰ ἐκχύνει τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἀγάπην του καὶ εἰς πλῆθος ἄλλο ψυχῶν, ποὺ δὲν κατώρθωσαν ἐπὶ γῆς νὰ παραγάγουν καρπὸν ἀνώτερον τοῦ τριακονταπλασίου. Τοσοῦτω δὲ μᾶλλον, καθόσον ὁ ἴδιος ἐβεβαίωσε: «Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πατρός μου μοναὶ πολλάί εἰσιν» (Ἰωάν. 14. 2). Καὶ ἐπομένως ὑπάρχει τόπος εἰς τὴν εὐρυτάτην ἀγάπην του, διὰ νὰ εὕρουν θέσιν καὶ αἱ διὰ τῶν προσευχῶν μας συνιστώμεναι τοιαῦται ψυχαί.

Ἐπεὶ τοῦ πλήθους, λοιπόν, τούτου ἀπευθυνόμεθα κατὰ τὸ ψυχολογικὸν πρὸς τὸν Κύριον, λέγοντες: «Αἰτοῦμεν ἐκτενῶς, τοὺς σοὺς δούλους ἀνάπαυσον ἐν αὐλαῖς σου, τοὺς ἐξ Ἀδὰμ μέχρι σήμερον λατρεύσαντάς σοι καθαρῶς πατέρας καὶ ἀδελφοὺς ἡμῶν, φίλους ὁμοῦ καὶ συγγενεῖς, ἅπαντα ἄνθρωπον τὰ τοῦ βίου λειτουργήσαντα

πιστῶς καὶ πρὸς σὲ μεταστάντα». Καὶ προσθέτομεν : «Πᾶσαν ἡλικίαν, πρεσβύτας καὶ νεανίσκους, νέους καὶ ἐφήβους, παῖδας καὶ τὰ ἄωρα βρέφη, ἄρρενικὴν τε καὶ θήλειαν φύσιν ἀνάπανσον ὁ Θεός, ὁ βάθει σοφίας φι-
λανθρώπως οἰκονομῶν, παρορῶν ὥς ἀγαθὸς τὰ πλημ-
μελήματα αὐτῶν, τὰ ἐκούσια κοὶ τὰ ἀκούσια καὶ πάντα
τὰ ἐν ἀγνοίᾳ καὶ γνώσει».

2. Ἡ ἐν Χριστῷ ἐπικοινωνία.

Εἶναι διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας σιαθερά, κατὰ τὴν ὁποίαν στενὴ καὶ ἀμοιβαία σχέσις συνδέει ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ γῆς ζῶντας πιστοὺς πρὸς τὰς ἐκλεκτὰς ἐκεῖνας προ-
σωπικότητας ποὺ ἔζησαν ἄλλοτε ἐδῶ, κατὰ τρόπον τόσον πνευματικὸν καὶ ἐνάρετον, ὥστε νὰ εἶναι οἱ παγκοίνως ἀνεγνωρισμένοι ἅγιοι καὶ ἀναντιρρήτως δικαιούμενοι τοῦ τίτλου ἁγίος. Διότι ὁ θάνατος δὲν διακόπτει τὸν ἀνδε-
σμον τῶν μελῶν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐφ' ὅσον οἱ ἅγιοι ἦσαν ἐπὶ γῆς μέλη τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχουν εἰς καθημερινὴν ἐφαρμογὴν τὴν προσευχὴν ὑπὲρ τῶν ἄλλων συστρατευομένων καὶ ἀδυνατοτέρων ἀδελφῶν των καὶ ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλ' ἐπίσης εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ συνεχίζουσιν τὰς προσευχὰς των, μὲ τὸ αὐτὸ ἐνδιαφέρον καὶ τώρα, ὡς μέλη τῆς «Ἐκκλησίας τῶν πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων», ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ θεῖος Παῦλος. Ὅπως οἱ ἄγγελοι, λόγῳ τῆς ἀγάπης των, ἐνδιαφέρονται δι' ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους, χαίρουν «ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι» (Λουκ. 15. 10) καὶ λαλοῦν «ρή-

ματα καλὰ καὶ λόγους παρακλητικούς» εἰς τὸν Θεόν, ἵνα «ἐλεήσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ» (Ζάχαρ. 1. 12, 13), ἔτσι καὶ οἱ ἅγιοι. Ἀφοῦ ἐτελειώθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἀγάπην, ἀφοῦ εἶναι πλησιέστεροι πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἀνήκοντες εἰς τὸ αὐτὸ γένος, πρεσβεύουν καὶ παρακαλοῦν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ὅλης ἐπὶ γῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας καὶ ὑπὲρ μελῶν αὐτῆς ἰδιαιτέρως. Καὶ αἱ «προσευχαὶ τῶν ἁγίων» τούτων ἀναβαίνουν ὡς «καπνὸς θυμιαμάτων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ», ὅπως εἶδεν ὁ Ἰωάννης ὁ θεολόγος εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν (8. 4). Οἱ δὲ ἐπὶ γῆς πιστοί, οἱ ὅποιοι μὲ τόσῃν θερμότητι ἐζήτουν ἀπὸ τοὺς ἁγίους αὐτοὺς ἄνδρας τὰς προσευχὰς των, ὅταν καὶ ἐκεῖνοι ἐξοῦσαν ἐπὶ τῆς γῆς, αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικοινωνοῦν ἀκόμη θερμότερον τὴν πρὸς τοὺς πολίτας τῶν οὐρανῶν ἁγίους καὶ νὰ ζητοῦν τὰς εὐχὰς των καὶ νὰ τοὺς τιμοῦν καὶ νὰ τοὺς θαυμάζουν ὡς ὑποδείγματα τελείου χριστιανικοῦ βίου.

Ἀλλ' ἂν τοιαύτη σχέσις μᾶς συνδέῃ μὲ τοὺς ἁγίους, εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον ζήτημα ἢ σχέσις μας μὲ τοὺς ἄλλους κεκοιμημένους, ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ τὸν κόσμον οὐχὶ μὲν ἄπιστοι καὶ ξένοι ὀλοτελῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ μὲ ἐλαττώματα καὶ μὲ κηλίδας τῆς ἁμαρτίας. Διότι τούτους τοὺς ἀπέσπασε μὲν ὁ θάνατος ἀπὸ τὴν τοπικὴν πρὸς ἡμᾶς συναναστροφὴν καὶ ἀπὸ τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος ἐπικοινωνίαν, δὲν τοὺς ἀπέσπασεν ὁμῶς ἀπὸ τὴν σκέψιν καὶ τὴν μνήμην μας, ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀγάπην μας. Εἴμεθα ἀκόμη ἠνωμένοι μαζύ των διὰ τῆς ἀγάπης, κατέχουν ἐπιμόνως τὴν σκέψιν μας, ὅπως πιστεύομεν ὅτι καὶ ἐκεῖνοι μᾶς ἀγαποῦν καὶ μᾶς σκέπτονται. Πῶς θὰ χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην

της καὶ ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον της ἢ μητέρα τὸ παιδί, ἢ σύζυγος τὸν σύζυγον, ἢ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφόν, ποὺ ἐπέρασεν εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν; Ἄν εἶναι πιστὴ Χριστιανή, ἢ ἰδίᾳ ἀγάπη, ἢ ὅποια ὡς ἀνάγκη καὶ ὡς ἔνστικτον τὴν καθωδηγοῦσε νὰ προσεύχεται ὑπὲρ τοῦ προσώπου τούτου, ὅταν ἐξοῦσεν ἐδῶ μαζὺ της, ἢ αὐτὴ ἀγάπη τὴν ὁδηγεῖ καὶ τώρα νὰ προσεύχεται ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀποθανόντος προσφιλοῦς προσώπου. Ἡ αὐτὴ ἀγάπη τὴν κινεῖ νὰ ἐπικοινωνῇ μαζὺ του. Ἀλλὰ πρέπει μόνον ἐν τῷ Χριστῷ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ. Οὐδεμία ἄλλη σχέσις καὶ ἐπικοινωνία εἶναι δυνατὴ καὶ θεμιτή. Καταντᾷ δὲ πλάνη ἐπικίνδυνος καὶ ἀποτυχία οἰκτρὰ πᾶσα ἄλλη ἀπόπειρα ἐπικοινωνίας τῶν ζώντων μὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἀποθανόντων, ὅταν δὲν γίνεται ἐν τῷ Χριστῷ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως θὰ σημειωθῇ εἰς τὴν σειράν.

Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ σχέσις μας μὲ τὰς ψυχὰς των; Ποῖον τὸ ἐν Χριστῷ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν φροντίς ἡμῶν τῶν ζώντων; Εἶναι ἐκείνη ἡ σχέσις καὶ φροντίς ποὺ καθωρίσθη ἀνέκαθεν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Δηλαδή αἱ ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις καὶ προσευχαί μας· καὶ μάλιστα αἱ διὰ μέσου τῆς θυσίας τῆς θείας Εὐχαριστίας, διὰ μέσου τῆς θείας Λειτουργίας γινόμεναι. Καθὼς καὶ ἔργα ποὺ ἀρέσκουν εἰς τὸν Χριστόν, ἔργα εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς, ἔργα φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης ὑπὲρ αὐτῶν. Διότι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀποστόλων, ὅπως μαρτυροῦν αἱ θεῖαι Λειτουργίαι καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἡ θυσία τῆς θείας Εὐχαριστίας προσεφέρετο ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων. «Καὶ γὰρ ἐν σῶμά ἐσμεν ἅπαντες—λέγει ὁ ἅγιος Ἰω-

άννης ὁ Χρυσόστομος—κἄν λαμπρότερα μέλη μελῶν· καὶ δυνατὸν πάντοθεν συγγνώμην αὐτοῖς (τοῖς ἀπελθοῦσι) συναγαγεῖν, ἀπὸ τῶν εὐχῶν, ἀπὸ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν δώρων, ἀπὸ τῶν μετ' αὐτῶν καλουμένων».

Αἱ μὲν θεῖαι λειτουργίαι, τόσον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὅσον καὶ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου—διὰ τὰ μὴ ἀναφέρωμεν ἄλλας ἀγνώστους εἰς τοὺς πολλούς—εὐθὺς μετὰ τὴν προσφορὰν τῆς ἁγίας θυσίας καὶ τὴν μνημόνευσιν τῶν ἁγίων, σημειώνουν ἀπαραιτήτως καὶ ταύτην τὴν πρὸς τὸν Θεὸν δέησιν: «Μνήσθητι πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου καὶ ἀνάπαυσον αὐτούς, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου». Πολλάκις δὲ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁμιλήσας ὁ Χρυσόστομος βεβαιώνει, ὅτι ἡ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν ἀπελθόντων προσφορὰ εἶναι παράδοσις ἀποστολικὴ καὶ θεσμὸς τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας γενικός. Δὲν ἐνομοθετήθη τοῦτο τυχαίως ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων (λέγει εἰς τὴν 3ην ἐπὶ τῆς πρὸς Φιλιππ. ὁμιλίαν τοῦ § 4), τὸ τὰ μνημονεύωμεν τοὺς ἀπελθόντας κατὰ τὴν προσφορὰν τῶν φρικτῶν μυστηρίων. Γνωρίζουν (οἱ Ἀπόστολοι) ὅτι αἱ ψυχαὶ πολὺ λαμβάνουν κέρδος, πολλὴν τὴν ὠφέλειαν. Διότι, ὅταν ἐμπρὸς εἰς τὴν φρικτὴν θυσίαν στέκεται λαὸς ὁλόκληρος, ὑψώνων τὰς χεῖρας, ὅταν στέκεται πλήρωμα ἱερατικόν, πῶς εἶναι δυνατὸν τὰ μὴ κάμψωμεν τὸν Θεὸν διὰ τῶν παρακλήσεων τούτων; Δὲν ἐπικαλεῖται ματαίως ὁ παριστάμενος εἰς τὸ θυσιαστήριον ἱερεὺς κατὰ τὴν τέλει τῶν μυστηρίων ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν Χριστῷ κεκοιμημένων... Δὲν εἶναι θεατρικὴ σκηνὴ τὰ μυστήριά μας, (προσθέτει εἰς ἄλλην ὁμιλίαν του). Μὴ γένοιτο. Κατὰ διὰ τὰ ξιν τοῦ Πνεύματος γίνονται ταῦτα.

3. Κατάστασις ἀμετάβλητος.

Εἰς ποίους καὶ ποία ὠφέλεια παρέχεται διὰ τῶν προσευχῶν καὶ τῶν ἔργων μας τῶν ἐλεημόνων ;

Εἰς ποίους ; Ἀναμφιβόλως ὅχι εἰς τοὺς ἀπίστους, τοὺς ἀσεβεῖς, τοὺς ἀμετανοήτους. Μεταφορὰ τοιούτων ψυχῶν ἀπὸ τὸν ἄδην καὶ τὸν τόπον τῆς ὁδύνης εἰς τὸν παράδεισον, δὲν εἶναι δυνατὸν ποτὲ νὰ γίνη. Τοῦτο κατὰ πολλοὺς τρόπους διδάσκει ὁ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ λόγος τοῦ Θεοῦ. Καθὼς ἐπίσης ὁ αὐτὸς θεῖος λόγος διδάσκει ὅτι τὸ μέλλον τῶν ἀνθρώπων κρίνεται καὶ καθορίζεται μετὰ τὸν θάνατον, καίτοι κατὰ τὴν περίοδον τὴν μέχρι τῆς τελικῆς καὶ γενικῆς κρίσεως, πὺν θὰ γίνη κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, αἱ ψυχαὶ δὲν ἀπολαύουν τὸ πλήρες μέτρον, οὔτε τῆς χαρᾶς αἱ τῶν δικαίων, οὔτε τῆς ὁδύνης αἱ τῶν ἀνόμων. Κρίνονται ἀναλόγως πρὸς τὸν βίον καὶ τὸν χαρακτῆρα, πὺν ἐμόρφωσαν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν.

Δηλαδή ὁ παρὼν βίος εἶναι ἡ περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος δέχεται τὴν θείαν χάριν. Εἶναι τὸ στάδιον τῆς ἡθικῆς ἐργασίας, τῶν κόπων καὶ τῶν ἀγώνων πὺν χρειάζονται διὰ τὴν μόρφωσιν χαρακτῆρος χριστιανικοῦ, ἡθικοῦ καὶ ἐναρέτου. Ἡ ἀντιθέτως ὁ παρὼν βίος εἶναι ἡ περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἀπωθεῖ συστηματικῶς καὶ ἐπιμόνως τὴν θείαν χάριν, μορφώνει χαρακτῆρα μονίμως κακὸν καὶ μένει ἀμετανόητος καὶ ἀμετάβλητος. Ὁ δὲ θάνατος, ὁ ὁποῖος θέτει τέλος εἰς τὴν τοιαύτην κατάστασιν, παραπέμπει εἰς τὴν εἰδικὴν δι' ἕκαστον ἄνθρωπον κρίσιν. Διὰ τὸν λόγον

τοῦτον ὁ Κύριος εἶπεν ὅτι ἡ ἐργασία πρέπει νὰ γίνεται «ἕως ἡμέρα ἐστί», διότι «ἔρχεται νύξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι». Καὶ ἡμέραν μὲν ἐννοεῖ τὸν παρόντα βίον «ἕως ἔξεστι πιστεύειν, ἕως ὁ βίος οὗτος ἐνέστηκεν», ὅπως ἐξηγεῖ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος· νύκτα δὲ τὴν μετὰ θάνατον κατάστασιν. Καὶ ὁ θεῖος Παῦλος βεβαιώνει ὅτι θὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Κριτοῦ, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ἕκαστος ὅσα διὰ τοῦ σώματος ἔπραξε, κατὰ τὴν παροῦσαν δηλαδὴ ζωὴν, πὺν φέρομεν τὸ σῶμα, εἴτε ἀγαθὸν ἔπραξεν, εἴτε κακόν. Βέβαιος δὲ ὅτι εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον θὰ κριθῇ τὸ μέλλον του, ἐπόθει τὸν θάνατον διὰ νὰ εἶναι μαζῇ μὲ τὸν Χριστόν.

Ἀποκλείεται, λοιπόν, ὀριστικῶς ἡ ἰδέα ὅτι εἶναι ὅπωςδήποτε δυνατόν νὰ μεταβληθῇ ἡ κατάστασις ψυχῶν πὺν ἔφυγαν ἀπ' ἐδῶ ἀμετανόητοι, ἄπιστοι, μέχρι τέλους ἀδιόρθωτοι. Ὅπως ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀέρος δὲν ἡμπορεῖ νὰ ζωογονήσῃ τὰ σπέρματα πὺν ἔχασαν πᾶσαν φυτικὴν δύναμιν, ἔτσι καμμίαν μεταβολὴν δὲν ἡμποροῦν νὰ φέρουν αἱ ὁποιαδήποτε εὐχαὶ τῶν ζώντων ὑπὲρ ἀνθρώπων πὺν ἀπέθαναν ἐντελῶς κακοί, ἀνεπίδεκτοι τῆς θείας χάριτος καὶ ἀπεσκληρυμένοι. Διὰ τοῦτο οἱ Πατέρες πὺν ὁμιλοῦν περὶ ὠφελειῶν ἐκ τῶν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν μνημοσύνων, προσθέτουν σαφῶς ὅτι ἐκ τούτων ὠφελοῦνται μόνον «οἱ ἐν πίστει ἀπελθόντες». Διότι, λέγει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, «οὐδεὶς τῶν ἐνταῦθα μὴ διαλυσαμένων καὶ ἁμαρτήματα, ἀπελθὼν ἐκεῖ, δυνήσεται τὰς ἐπὶ τούτοις εὐθύνas διαφυγεῖν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἀπὸ τῶν δεσμοτηρίων τούτων μετὰ τῶν ἀλύσεων προσάγονται εἰς τὸ δικαστήριον, οὕτως αἱ ψυχαὶ πᾶσαι,

ὅταν ἀπέλθωσι τὰς ποικίλας περικείμεναι σειρὰς τῶν ἁμαρτημάτων, ἐπὶ τὸ βῆμα ἄγονται τὸ φοβερόν».

Ἀπενθυνόμενος δὲ ὁ Χρυσόστομος πρὸς τοὺς κλαίοντας διὰ τὸν θάνατον οἰκείων των, λέγει ὅτι μόνον ὅσοι ἀπέθαναν εἰς τὴν ἁμαρτίαν εἶναι ἄξιοι θρόνων καὶ κοπαιῶν. Διότι, λέγει, ποία ἐλπίς ὑπάρχει δι' ἐκείνους πὺν ἔφυγαν γεμᾶτοι ἁμαρτίας καὶ ἐπῆγαν ἐκεῖ ὅπου δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀπαλλαγῇ κανεῖς ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα; Ἐφ' ὅσον μὲν ἦσαν ἐδῶ—συνεχίζει—ὑπῆρξεν ἴσως πολλὴ ἐλπίς καὶ προσδοκία ὅτι θὰ μεταβληθοῦν, ὅτι θὰ γίνουν καλύτεροι· ὅταν δὲ ἀπέλθουν εἰς τὸν ἄδην, ὅπου δὲν ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ ὠφεληθῇ τίποτε καὶ ἂν μετανοήσῃ (διότι λέγει ἡ Γραφή «ἐν τῷ ἄδῃ τίς ἐξομολογήσεται σοι;») πῶς δὲν εἶναι οἱ τοιοῦτοι ἄξιοι θρόνων; «Κλαῦσον τοὺς ἀπίστους», προσθέτει· «κλαῦσον τοὺς ἐν πλούτῳ τετελευτηκότας καὶ μηδεμίαν ἀπὸ τοῦ πλούτου παραμυθίαν ταῖς ἐαυτῶν ψυχαῖς ἐπινοήσαντας, τοὺς λαβόντας ἐξουσίαν ἀπολούσασθαι τὰ αὐτῶν ἁμαρτήματα καὶ μὴ βουληθέντας» (δηλαδὴ ἐκείνους πὺν ἡμποροῦσαν νὰ πλύνουν καὶ καθαρίσουν τὴν ἁμαρτωλὴν ψυχὴν των διὰ τῆς μετανοίας καὶ δὲν ἠθέλησαν. Ὁμιλ. εἰς Ματθ. 14, 4 καὶ εἰς Φιλίπ. 3. 4).

Τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν ὑποστηρίζει καὶ ὁ Μ. Βασίλειος μὲ ὅσα λέγει περὶ τῶν πλουσίων ἐκείνων καὶ φιλοδόξων, οἱ ὅποιοι περιώρισαν τὴν φιλοδοξίαν των εἰς τὴν γῆν καὶ περιεφρόνησαν τὴν ἐν οὐρανοῖς (ὁμιλ. εἰς Ψαλμ. 7). Ὁ δὲ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, εἰς τὴν περὶ τῶν κεκοιμημένων πραγματείαν του, ἐκθέτει ἐπίσης σαφῶς τὸ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας: «Ὁ βίον πονηρὸν κεκτημένος, λέγει, πρᾶττων ἀπάσας

τὰς τῆς σαρκὸς ὁρέξεις καὶ μηδὲν ὅλως περὶ ψυχῆς φροντίζων, ἔχων τε τὸ φρόνημα σαρκικὸν ἅπαν καὶ οὕτω φθασθεὶς ἐκδημιῆσαι τοῦ βίου (δηλαδὴ ἀποθανόν ἐκ τῆς τοιαύτης ἁμαρτωλῆς κατὰστασιν), τούτῳ παντελῶς οὐδεὶς ὁρέξει χεῖρα (δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς ὅπωςδὴποτε νὰ τὸν βοηθήσῃ) ὅτι μηδ' ἔχει ὁ Θεὸς ἐν μέτρῳ τοῦτον».

Ἄλλ' ἀφοῦ οἱ ἀμετανόητοι καὶ ἀδιόρθωτοι καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἀποθανόντες δὲν ἔχουν νὰ ὠφεληθοῦν τίποτε ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας προσευχάς, ποῖοι εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν δύνανται νὰ ἀπολαύσουν τῶν ὠφελημάτων τῶν μνημοσύνων καὶ ἐλεημοσυνῶν ;

4. Ἡ ἐκ τῶν μνημοσύνων ὠφέλεια.

Μᾶλλον γενικὴν ἀπάντησιν δίδει εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἡ ὀρθόδοξος διδασκαλία. Ὁφελοῦν τοὺς ἀποθανόντας ἐν πίστει. Ὁφελοῦν τοὺς Χριστιανούς ποὺ δὲν ἦσαν ἔνοχοι θανασίμων ἁμαρτημάτων. Ὁφελοῦν ἐκείνους ποὺ μετενόησαν ἀτελῶς καὶ εἶναι ἐπιδεκτικοὶ τοῦ θείου ἐλέους « τοὺς ἀξιόους ἱερῶν εὐχῶν, τοὺς ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κηλίδας φέροντας », ὅπως γράφεται εἰς τὰ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ ἀεροπαγίτου φερόμενα βιβλία. Δὲν καθορίζει ὁμως λεπτομερῶς, ποῖοι εἶναι οἱ ἐπιδεκτικοὶ τοῦ θείου ἐλέους, οἱ ἄξιοι τῶν εὐχῶν. Διότι τούτους γνωρίζει μόνον ὁ Θεός, εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ὁποῖον οἱ προσευχόμενοι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν πιστοὶ πρέπει πλήρως νὰ ἐμπιστεύονται.

Παρὰ τοῦτο σημειώνομεν τὴν ἀκόλουθον γνώμην τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ἡ ὁποία ἐκπροσωπεῖ καὶ ἄλλων τινῶν Πατέρων γνώμας: Ἐκαστος ἄνθρωπος, λέ-

γει, ὁ ὅποῖος ἀπέκτησε μικρὰν ζύμην ἀρειῶν καὶ δὲν ἐπρόφθασε νὰ τὴν ἀρτοποιήσῃ, ἀλλὰ ἠθέλησε μὲν δὲν τὸ κατώρθωσεν ὁμως, εἴτε ἔνεκα ραθυμίας ἢ ἀμελείας ἢ ἀνανδρίας, εἴτε ἔνεκα τῆς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναβολῆς, ὁ τοιοῦτος, ὅταν αἴφνης κατελήφθῃ ἀπὸ τὸν θάνατον καὶ ἐθερίσθῃ παρ' ἐλπίδα, δὲν θὰ λησμονηθῇ ἀπὸ τὸν δίκαιον Κριτὴν καὶ Δεσπότην. Ἀλλὰ θὰ ἐλκύσῃ ὁ Κύριος, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους, διὰ ν' ἀναπληρώσουν τὰ ὑστερήματα τοῦ ἀπελθόντος.

Ποία δὲ ἡ ὠφέλεια, ἡ εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν προσευχῶν μας προσφερομένη; Ποία ἡ σημασία καὶ ἡ δύναμις τῶν ὑπὲρ αὐτῶν προσευχῶν μας; Ἀς ἀκούσωμεν τοὺς Πατέρας πὺν ἀπαντοῦν καὶ εἰς τοῦτο.

Δὲν γίνονται τυχαίως καὶ ἀσκόπως αἱ προσφοραὶ τῆς θείας Λειτουργίας ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων, λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος· δὲν γίνονται ἀσκόπως αἱ ἰκεσίαι, αἱ ἐλεημοσύναι· ταῦτα πάντα τὸ πνεῦμα διέταξε. «Μὴ ἀμφίβαλλε, προσθέτει, ὅτι (ὁ ἀπελθὼν) καρπώσεται τι χροσιόν. Οὐχ ἀπλῶς ὁ διάκονος βοᾷ· «Ὑπὲρ τῶν ἐν Χριστῷ κεκοιμημένων καὶ τῶν τὰς μνείας ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτελούντων»· οὐχ ὁ διάκονός ἐστιν ὁ ταύτην ἀφιεὶς τὴν φωνήν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον... Ταῦτα εἰδότες ἐπινοῶμεν ὅσας δυνάμεθα παραμυθίας τοῖς ἀπελθοῦσιν, ἀντὶ δακρύων, ἀντὶ θρήνων, ἀντὶ μνημείων τὰς ἐλεημοσύνας, τὰς εὐχάς, τὰς προσφοράς». Καὶ εἰς ἄλλην του ὁμιλίαν ἐπαναλαμβάνει, ὅτι δὲν μνημονεύομεν τοὺς ἀπελθόντας κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν θείων μυστηρίων εἰκῇ καὶ ματαίως. Ἀλλὰ προσφέρομεν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τὴν θυσίαν, «δεόμενοι τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ κειμένου, τοῦ λα-

βόντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἵνα τις αὐτοῖς ἐντεῦθεν γένηται παραμυθία». Καὶ πάλιν: «Δώσωμεν αὐτοῖς βοήθειαν, ἐλεημοσύνην λέγω καὶ προσφοράς· καὶ φέρει τούτοις πολλὴν τὸ πρῶγμα τὴν ὄνησιν καὶ μέγα τὸ κέρδος καὶ τὴν ὠφέλειαν». (Ὅμιλ. εἰς Πράξεις 21 § ε' καὶ 41 εἰς Α' Κορινθίους). Πολλάκις δὲ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁμιλήσας ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, τὴν αὐτὴν πεποίθησιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἐκφράζει. Καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων λέγει, ὅτι, κατὰ τὴν θυσίαν τῆς θείας Εὐχαριστίας, μνημονεύομεν καὶ ὑπὲρ «πάντων ἀπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προκεκοιμημένων, μεγίστην ὄνησιν (δηλαδὴ μεγίστην ὠφέλειαν) πιστεύοντες ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται, τῆς ἀγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας» (Κατηχ. μυσταγωγ. 5. 9).

Ἄλλ' εἶναι ἄξιον προσοχῆς, ὅτι οἱ Πατέρες γενικὴν καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὠφελείας ἀπάντησιν δίδουν. Ὁμιλοῦν περὶ χρηστοῦ, περὶ παραμυθίας, περὶ μεγάλου κέρδους, περὶ μεγίστης ὀνήσεως (δηλαδὴ ὠφελείας), ποὺ λαμβάνουν ἐκ τῶν προσευχῶν μας αἱ ψυχαὶ τῶν ἀπελθόντων. Ὁμιλοῦν δηλαδὴ μὲ ἐκφράσεις ἀορίστους καὶ ἀποφεύγουν ἐπιμελῶς νὰ καθορίσουν, ἂν συγχωροῦνται ἐκεῖ ἁμαρτίαι, ποῖαι αἱ συγχωρούμεναι ἁμαρτίαι, ἂν μετριάζονται αἱ ποῖναι ἢ τελειοποιοῦνται αἱ ψυχαί, ἂν ὑπάρχῃ καθαρτήριο πῦρ καὶ ὅσα ἄλλα ἡ ἀνθρωπίνη περιέργεια ἐπιμόνως ἀνέκαθεν ἐρευνᾷ, ἀλλὰ πολλάκις εἰς παρατόλμους ἰδέας καὶ φαντασιοκοπίας καταντᾷ. Διότι ὁ κοιθορισμὸς τῶν πέραν τοῦ τάφου ἀνήκει ἀπολύτως εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐφάνερωσε μὲν ὅσα μᾶς εἶναι χρήσιμα ἀπὸ τὴν ζωὴν ἐκείνην, τὰ δὲ ἄλλα ἐκρά-

τησε σκεπασμένα μὲ τὸν πέπλον τοῦ μυστηρίου, τὸν ὁποῖον ματαίως ἢ ἀνθρωπίνη περιέργεια προσπαθεῖ ν' ἀνασηκώσει. Διὰ τοὺς πιστοὺς ποὺ ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὸν Θεὸν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐνταῦθα ζωῆς των, εἶναι ἀρκετὸν καὶ ἱκανοποιητικὸν ὅτι καὶ τοὺς ἀπελθόντας προσφιλεῖς των τοὺς συνιστοῦν τώρα διὰ τῶν προσευχῶν των εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἔχουν πεποίθησιν ὅτι ἔχει ὁ Θεὸς εἰς τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἐλέους του τρόπους νὰ ὠφελήσῃ καὶ αὐτούς.

Μὴ δὲ ἀμφιβάλῃ κανεὶς εἰς τὴν δύναμιν τῶν προσευχῶν τούτων ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων. Διότι ὅπως αἱ προσευχαὶ τὰς ὁποίας ἀπευθύνομεν πρὸς τὸν παντοδύναμον καὶ πανάγαθον Κύριον ὑπὲρ ἀνθρώπων ποὺ ζοῦν εἰς τὴν γῆν ἔχουν δύναμιν, παρομοίως ἔχουν δύναμιν καὶ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν κεκοιμημένων. Ὅτι ὁ Θεὸς εἰσακούει πολλάκις τὰς δεήσεις εὐσεβῶν, προσευχομένων ὑπὲρ ἄλλων ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, τοῦτο τὸ βεβαιώνει πολυειδῶς διὰ τοῦ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ λόγου του. Προσεύχεται ὁ Μωϋσῆς ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων, ποὺ ἐλάτρευσαν τὸν χρυσοῦν μόσχον, καὶ συγχωρεῖ αὐτοὺς ὁ Θεός. Ὁμοίως ὁ Σαμουὴλ. Ὁμοίως ὁ Ἡλίας (Ἐξόδ. 32. 31 καὶ Δευτ. 9. 18, 19. Α' Βασιλ. 12. 20, 23. Γ' Βασιλ. 18. 42-45). Πλειστάκις ὁ Παῦλος ὑπὲρ τῶν κατὰ τόπους Χριστιανῶν. Ὡς βεβαιωτάτην δὲ ἀλήθειαν συνιστᾷ ὁ θεῖος Ἰάκωβος τὴν ὑπὲρ τῶν ἄλλων προσευχήν, λέγων: «Εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων ὅπως ἰαθῇτε· πολλὴ γὰρ ἡ ἰσχὺς ἐν δεήσεσι δικαίου ἐνεργουμένη» (5. 17). Καὶ ὅπως δὲν ἡμποροῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ὁ Θεός, ὁ κυβερνῶν τὸν κόσμον σύμφωνα μὲ ὠρισμένους νόμους, ἐπεμβαίνει ἐπὶ τῆς πορείας τῶν φυσικῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρω-

πίνων διαθέσεων, ἔνεκα προσευχῶν ἀνθρώπων (καὶ ὅπως πράγματι ἐπεμβαίνει, ἀναστέλλει τὴν βροχὴν ἐπὶ τρία ἔτη καὶ ἔπειτα στέλλει βροχὴν διὰ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἡλίου κλπ.)· ἔτσι δὲν ἡμποροῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν πῶς αἱ πρὸς τὸν Κύριον προσευχαί μας ὠφελοῦν τὰς ψυχὰς τῶν κεκοιμημένων. Καὶ ὅμως τοῦτο εἶναι δυνατόν, διότι ὁ Θεὸς δὲν περιορίζεται ἀπὸ τίποτε. Ὅπως προσευχόμεθα ὑπὲρ ζώντων, ποὺ δὲν διαφέρουν ἀπὸ νεκρούς (ἔνεκα τοῦ ἁμαρτωλοῦ των βίου), οὕτω δυνάμεθα νὰ προσευχώμεθα καὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, λέγει ὁ Χρυσόστομος.

5. Αἱ ἀμοιβαῖαι ὠφέλειαί.

Προσφέρουν, λοιπόν, ὠφέλειαν τὰ μνημόσυνα, αἱ προσευχαὶ δηλαδὴ αἱ τελούμεναι διὰ τῆς θείας Λειτουργίας ὑπὲρ Χριστιανῶν ποὺ εὐρίσκονται πλέον εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν. Ἀρκεῖ οὗτοι νὰ εἶναι ἐπιδεκτικοὶ τοῦ θείου ἐλέους, νὰ μὴ ἔφυγαν βαρυμένοι μὲ θανάσιμα ἁμαρτήματα, νὰ μὴ ἔμειναν ἀμετανόητοι καὶ ὀλοτελῶς ἀδιόρθωτοι. Τοῦτο ἀνεπιτύχθη εἰς τὰ προηγούμενα. Ἀρκεῖ ἀκόμη καὶ οἱ τελῶντες τὰ μνημόσυνα, οἱ ὑπὲρ ἐκείνων ἐπὶ γῆς προσευχόμενοι, νὰ ἐκπληροῦν καὶ αὐτοὶ ὠρισμένους ὅρους. Εἰς τοῦτο πρέπει τῶρα νὰ προσέξῃ ὁ ἀναγνώστης.

Φυσικά, δὲν ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος περὶ ὠφελείας ψυχῶν, ὅταν ὑπὲρ αὐτῶν τελοῦν μνημόσυνα ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἔχουν σχέσιν μὲ τὸν Θεόν. Ἐφ' ὅσον αὐτοὶ δὲν πιστεύουν εἰς τὸν Θεόν, ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἔχουν σαφὲς περιεχόμενον πίστεως, δὲν παραδέχονται τὰς ἀληθείας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἴσως δὲ ἀπιστοῦν καὶ εἰς ταύτην

τὴν ἀλήθειαν, τὴν περὶ τῆς ὠφελείας τῶν ψυχῶν διὰ τῶν προσευχῶν τῆς Ἐκκλησίας· ἐφ' ὅσον δὲν ζοῦν βίον σύμφωνον μὲ τὸν νόμον τοῦ Εὐαγγελίου, δὲν μετενόησαν καὶ δὲν ἔχουν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Θεόν, πῶς θὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ αὐτὸν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μνημοσύνου; Ἐφ' ὅσον δὲν προσεύχονται διὰ τὸν ἑαυτὸν των, πῶς θὰ προσευχηθοῦν δι' ἄλλους; Καὶ ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι πράγματι δὲν προσεύχονται καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν, ποὺ κάνουν τὸ μνημόσυνον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ συγγενοῦς των. Διότι λείπουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν ὥραν τῆς θείας Λειτουργίας, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔπρεπε νὰ προσευχηθοῦν καὶ νὰ παρακαλέσουν τὸν Θεὸν νὰ δεχθῇ τὴν προσφερομένην θυσίαν καὶ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀγαπητοῦ των προσώπου. Ἔρχονται δὲ μόνον εἰς τὸ τέλος, εἰς τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν τοῦ μνημοσύνου, διὰ νὰ σταθοῦν τυπικῶς γύρω ἀπὸ τὸν δίσκον τῶν κολύβων, χωρὶς νὰ μετάσχουν καὶ ψυχικῶς εἰς πῇν προσευχήν.

Ἀλλὰ τότε διατί κάνουν μνημόσυνα; θὰ μᾶς εἴπῃ ὁ ἀναγνώστης. Τὰ κάνουν τυπικῶς. ὥς μίαν τυπικὴν ὑποχρέωσιν ποὺ ἐπιβάλλει ἡ κοινωνικὴ ἐθνυμοτυπία. Τυπικῶς δὲ προσέρχονται εἰς αὐτὰ τὴν ὀρισμένην ὥραν — ὅχι ἐνωρίτερα, μὴ τυχὸν παρακολουθήσουν καὶ τὴν θείαν Λειτουργίαν—καὶ οἱ φίλοι τῆς οἰκογενείας, οἱ ὅποιοι φίλοι συμβαίνει πολλάκις νὰ μὴ πατοῦν ποτὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ μὴ προσεύχονται. Ἀλλ' ἂν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ποὺ ἐχάσαμεν τὴν οὐσίαν καὶ ζῶμεν μὲ τύπους, ἢ μπορεῖ νὰ ἱκανοποιούμεθα μὲ αὐτὰς τὰς τυπικότητας, δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος καὶ ὁ Θεὸς νὰ τὰς παραδεχθῇ. Δὲν προσεύχεσαι εἰς τὸν Θεὸν πράγματι καὶ ἀληθεία, μὲ

πίστιν καὶ εὐσέβειαν, διὰ τὴν ψυχὴν τοῦ προσφιλοῦς σου νεκροῦ ; Μὴ περιμένης νὰ τοῦ προσφέρῃς καμμίαν ὠφέλειαν. Μὴ ἀπατᾶσαι καὶ μὴ ματαιοπονῇς.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ὠφελείας τῶν ψυχῶν ἐκ τῶν ἰδικῶν μας προσευχῶν. Πρέπει ὁμοίως νὰ προστεθῇ καὶ τοῦτο τὸ ἀξιόλογον γεγονός, ποὺ ἐξηγεῖ ἀρκετὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν χρησιμότητα τῶν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν μνημοσύνων καὶ προσευχῶν. Ἡ ὠφέλεια τῶν τελούντων αὐτάς.

Ὅπως δηλαδὴ δὲν εἰσακούονται πάντοτε αἱ προσευχαί μας ὑπὲρ ἀνθρώπων ποὺ ζοῦν ἐδῶ καὶ εὐρίσκονται εἰς θλίψιν ἢ ἀνάγκην οἵανδήποτε, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν τοὺς ἀπαλλάσσει ὁ Θεὸς διὰ λόγους ποὺ γνωρίζει αὐτός, ἔτσι δὲν ὠφελοῦνται καὶ ὅλοι οἱ ἀποθανόντες, ὑπὲρ τῶν ὁποίων προσευχόμεθα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν αἱ προσευχαί διὰ τῶν ἐπ' ἐκκλησίας μνημοσύνων ἢ αἱ ἰδιωτικαὶ προσευχαί, εἶναι δυνατὸν νὰ ὠφελοῦν τοὺς ἰδίους προσευχομένους, ἀρκεῖ αὐτοὶ νὰ μὴ διέκοψαν πᾶσαν μετὰ τοῦ Χριστοῦ σχέσιν. Διότι εἶναι πολλάκις τόσον ζωηρὰ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν ἀπελθόντα καὶ τόσον βαθεῖα ἡ ἐκ τοῦ θανάτου πληγὴ εἰς τοὺς ἐναπομένοντας καὶ τόσον μεγάλη ἡ ἔλξις πρὸς ἐκεῖνον, ὥστε ἀναγκάζονται νὰ στραφῶν πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ἐξουσιάζοντα ἐπὶ ζώντων καὶ νεκρῶν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον Θεὸν ἔμεναν ἕως τώρα μεμακροσμένοι, καὶ νὰ ἀνοίξουν ἐπικοινωνίαν πρὸς αὐτόν. Ὁ πόνος τοὺς ἀναγκάζει νὰ ξεκολλήσουν ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὰ ψεύδη του καὶ τὰς ματαιότητάς του, διὰ νὰ στρέψουν τὸν νοῦν των πρὸς τὰ ὑπερκόσμια καὶ τὴν πραγματικότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ προσφιλὴς των νεκρὸς τώρα εὐρίσκεται. Ὁ πόνος τοὺς ἀναγκάζει νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἐπικοινωνήσουν δι' αὐτῆς μὲ τὴν

ψυχὴν τοῦ ἀγαπητοῦ των· νὰ δεχθῶν τὸν θεῖον λόγον εἰς τὴν καρδιά των, τὴν ὁποίαν τώρα ἔχει ἀπαλύνει ὁ πόνος, νὰ μετανοήσουν, νὰ εἰσέλθουν εἰς νέαν ψυχικὴν ἀτμόσφαιραν καὶ ζωὴν. Εἶναι τόσα τὰ γεγονότα, ποὺ μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία καὶ ἡ σύγχρονος πεῖρα, περὶ τοιούτων καὶ ἐκ τοιαύτης αἰτίας γενομένων ἐπιστροφῶν, ὥστε δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιμείνωμεν.

Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἡ τέλεσις μνημοσύνων εἶναι εὐκαιρία πολύτιμος διὰ νὰ τονώνεται καὶ τῶν πιστῶν ἡ πίστις καὶ εὐσέβεια καὶ νὰ ἐνισχύεται ἡ ἐλπίς των εἰς τὸ θεῖον ἔλεος· διὰ νὰ γίνεται προσεκτικωτέρα καὶ συντονωτέρα ἡ ἐτοιμασία μας διὰ τὸ ταξείδιον, ποὺ θὰ ἐνώσῃ ἡμᾶς τοὺς ἤδη ζῶντας μὲ τοὺς ἀπελθόντας· διὰ νὰ χαλαρώνωνται αἱ ὀξύτητες καὶ αἱ ἀντιπάθειαι ποὺ ὑπάρχουν πολλάκις καὶ μεταξὺ συγγενῶν, οἱ ὁποῖοι τώρα ἐνώνονται διὰ τοῦ μνημοσύνου εἰς κοινὴν ὑπὲρ τοῦ ἀπελθόντος συγγενοῦς των προσευχήν· διὰ νὰ ἀναπτύσσεται ἡ φιλαδελφία καὶ ἡ ἀγάπη: «Οὐκ εἰκὴ προσφοραὶ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων γίνονται, οὐκ εἰκὴ ἱκετηρίαι, οὐκ εἰκὴ ἐλεημοσύναι· ταῦτα πάντα τὸ Πνεῦμα διέταξε, δι' ἁλλήλων ἡμᾶς ὠφελεῖσθαι βουλόμενον», λέγει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος. Διότι «ὁ Θεὸς βούλεται ἵνα ὑπ' ἀλλήλων οἱ πάντες εὐεργετώμεθα καὶ ζῶντες καὶ μετὰ θάνατον»· ὁ δὲ «ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας ἀγωνιζόμενος πρῶτον ἑαυτὸν ὀνίνησιν, εἶτα τὸ πέλας» (δηλαδὴ πρῶτον ὠφελεῖ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ἔπειτα τὸν ἄλλον), προσθέτει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

6. Ἡ πλήρης ἀσφάλεια.

Τὸ συμπέρασμα τῶν συμειωθέντων διὰ τὸ ζήτημα τῆς σχέσεώς μας πρὸς τὰς ψυχὰς τῶν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν εὐρισκομένων προσφιλῶν μας, εἶναι τοῦτο. Ἀναμφιβόλως ὠφέλεια μεγάλη γίνεται διὰ τῶν προσευχῶν μας, διὰ τῆς ὑπὲρ ἐκείνων προσφορᾶς τῆς θ. Λειτουργίας καὶ τῶν ἐλεημοσυνῶν ὠφέλεια εἴτε εἰς ἐκείνους, εἴτε εἰς ἡμᾶς τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν οὕτω φροντίζοντας. Ἀλλ' ἡ πλήρης καὶ ἀναμφισβήτητος ἀσφάλεια εἶναι νὰ τρέξωμεν καὶ νὰ ἀγωνισθῶμεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν. Αὕτη εἶναι τὸ μόνον στάδιον τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν σωτηρίαν, διὰ τὴν ἡθικὴν μόρφωσιν τοῦ Χριστιανοῦ, διὰ τὴν βεβαίαν καὶ μετὰ πλείστας ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ ἡγγυημένην ἐπιτυχίαν «τοῦ στεράνου τῆς δικαιοσύνης», τοῦ διδομένου εἰς τοὺς «ἀγωνισαμένους τὸν καλὸν ἀγῶνα καὶ τελέσαντας τὸν δρόμον καὶ τηρήσαντας τὴν πίστιν». Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, κατὰ πᾶσαν θείαν Λειτουργίαν καὶ μνημόσυνον προσευχήν, βεβαιότης πλήρης θὰ ἐπικρατῇ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν προσευχομένων ὑπὲρ τοῦ ἀπελθόντος δικαίου· ἀγάπη δὲ ἁγία θὰ συνδέῃ αὐτὸν ὡς μέλος πλέον τῆς θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας μὲ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ προσευχόμενα ἐπὶ γῆς μέλη τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας.

Καθῆκον, λοιπόν, ἱερὸν, καθῆκον ἀγάπης χριστιανικῆς, θὰ ἐκτελέσουν οἱ ἀγαπητοί μας ποὺ θὰ μείνουν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν μετὰ τὴν ἰδικήν μας διαπεραίωσιν εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν, ἐὰν προσεύχωνται δι' ἡμᾶς, ἐὰν εἰς τὰς δεήσεις των κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας Λειτουργίας μᾶς μνημονεύουν, ἐὰν δίδουν ἐλεημοσύνας δι' ἡμᾶς. Ἀλλὰ ἀκόμη μεγαλύτερον καθῆκον ἀγάπης,

φυσικωτάτης καὶ ἱερωτάτης καὶ ἀληθινῆς καὶ ἀνεκτιμή-
των ἀποτελεσμάτων ἀγάπης πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας θὰ κά-
μωμεν καὶ ἡμεῖς, ἐὰν ἀπὸ τῶρα, ἐφ' ὅσον εἴμεθα εἰς
τὴν παροῦσαν ζωὴν, φροντίσωμεν διὰ τὴν μέλλουσαν.

Πράγματι. Προσωπικὴ εἶναι ἡ χαρὰ καὶ ἡ δόξα καὶ
ἡ εὐτυχία, τὴν ὁποίαν ἔχει ἐτοιμάσει ὁ Κύριος δι' ἐκεί-
νους πὺν θὰ εὐρεθοῦν ἐκ δεξιῶν του κατὰ τὴν ἡμέραν
τῆς κρίσεως καὶ θὰ ἀκούσουν τὴν μακαρίαν πρόσκλησιν
«δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε
τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν». Προσωπικῶς, μόνον
διὰ τὸν ἑαυτὸν του ὁ καθένας θὰ τὴν ἀπολαύσῃ. Δὲν
ἡμπορεῖ οὔτε ἀπὸ τὸν ἄλλον νὰ τὴν πάρῃ, οὔτε διὰ λο-
γαριασμὸν ἄλλου νὰ τὴν ἀπολαύσῃ. Δι' αὐτὸ προσωπι-
κὴ πρόπει καὶ ἐδῶ νὰ εἶναι ἡ δι' αὐτὴν ἐργασία. Ἀπὸ
κόπους καὶ ἀγῶνας πὺν κατέβαλε καθένας προσωπικῶς.
Ἀπὸ ἀρετὰς τὰς ὁποίας αὐτὸς ἀπέκτησε καὶ αὐτὸς ἐγεύθη
καὶ ἐξετίμησε, αὐτὸς δι' αὐτῶν ἐδόξασεν ἐδῶ τὸν Θεόν.
Καὶ δι' αὐτὸν ὁ Θεὸς θὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχασίν του :
«Τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω» (Α' Βασιλειῶν 2. 30).

7. Ἀπόπειρα ἐπικοινωνίας ἀντιχριστιανικαί.

Τρόποι ἐπικοινωνίας μὲ τὰς ψυχὰς τῶν προσφιλῶν
μας ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς πὺν ἔχει ἡ χριστιανικὴ Θρησκεία
καὶ Ἐκκλησία, καὶ τοὺς ὁποίους ἐσημειώσαμεν προη-
γουμένως, δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν πραγματικότητα. Κάθε
ἄλλος τρόπος εἶναι ἢ φανταστικὸς ἢ ἀπατηλὸς καὶ ἐπικίν-
δυνος.

Καὶ φανταστικὸν μὲν θεωροῦμεν τὸν δι' ὀνείρων. Ἡ
χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν ἐθεώρησέ ποτε τὰ ὄνειρα ὡς
πηγὴν πληροφοριῶν ὑπερκοσμίων εἰδήσεων καὶ γεγονό-

των. Ὑπάρχουν, βεβαίως, ἐξαιρετικαὶ περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐχρησιμοποίησε τὰ ὄνειρα ὡς μέσα εἰδοποιήσεως δι' ὠρισμένα ἑκτακτα καὶ γενικωτέρας ἀξίας γεγονότα. Ἀλλ' αἱ περιστάσεις αὐταὶ εἶναι ἐλάχισται εἰς τὴν διάρκειαν τῶν αἰώνων, σαφῶς δὲ μνημονεύονται εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ διὰ τοῦτο δὲν δικαιολογοῦν κάθε ὀνειροσκοπίαν καὶ ὀνειρομαντείαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ὁποιοσδήποτε ἄνθρωπος ζητεῖ νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα τοῦ βίου του, νὰ προφητεύσῃ, νὰ πληροφορηθῇ ὅσα εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν γίνονται, νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ὀνέβη», νὰ ὁμιλήσῃ δι' «ἃ οὐκ ἔξόν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι». Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἐπιστήμη δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ σαφῇ περὶ τῶν ὀνείρων ἐξήγησιν. Μένουν, λοιπόν, τὰ ὄνειρα τῆς φαντασίας ἀποκνήματα καὶ τοῦ ὕπνου παράγωγα. Καὶ ἐπομένως ματαιοπονεῖ ὁ Χριστιανὸς πὺν ζητεῖ δι' αὐτῶν νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τοὺς πέραν τοῦ τάφου προσφιλεῖς. Κινδυνεύει δὲ καὶ νὰ παρασυρθῇ διὰ τῶν ὀνείρων εἰς τὰς πλάνας ἐκεῖνας, διὰ τὰς ὁποίας ὁ μὲν ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει : «Ἐντεῦθεν οἱ ἐνυπνιασταί, οἱ τὰς τῶν ὀνείρων ἀπάτας πιστοτέρας τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων ποιούμενοι καὶ ἀποκαλύψεις τὰς φαντασίας προσαγορεύοντες»· ἡ δὲ ἁγία Γραφή βεβαιώνει ὅτι διὰ τῶν ὀνείρων εἶναι δυνατὸν νὰ καταντήσῃ κανεὶς εἰς εἰδωλολατρείαν. Καὶ δι' αὐτὸ ἀπειλεῖ εἰς τοὺς τοιοῦτους βαρεῖαν ποινὴν : «ὁ τὸ ἐνύπνιον (τὸ ὄνειρον) ἐνυπνιαζόμενος ἐκεῖνος ἀποθανεῖται» (Δευτ. 13.2,6).

Ἄλλως τε εἶναι ἀναπόφευκτος συνέπεια τὸ τοιοῦτον εἰς πλάνας κατάντημα τῶν Χριστιανῶν ἐκείνων πὺν δὲν πιστεύουν καὶ δὲν ἀρκοῦνται εἰς ὅσα ὁ Θεὸς διὰ τῆς διδα-

σκαλίας τῆς Ἐκκλησίας του ἐφανερώσε περὶ τῶν ψυχῶν τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν ἀπόλυτον δικαιοδοσίαν του. Καὶ φυσικὰ ἡ πλάνη δίδει ἔπειτα εἰς κάθε πλανώμενον φανταστικὰ δικαιώματα νὰ δημιουργήσῃ ἄλλους τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους αὐτὸς εἰσέρχεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ παρὰ τὴν θέλησίν του. Ἐκεῖ δὲ συναντᾷ τάχα ψυχάς, τὰς ὑποβάλλει εἰς ἀνάκρισιν, τὰς ὑποχρεώνει νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν νοσηρὰν περιέργειάν του, τὰς ὑποχρεώνει εἰς ἀποκαλύψεις. Ἀλλὰ τὸ τελικὸν συμπέρασμα εἶναι ἀπάτη, δόλος, ψεῦδος ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ψεύδους, τοῦ «ἀπ' ἀρχῆς ψεύστου», ὅπως ἐχαρακτήρισεν ὁ Κύριος τὸν διάβολον.

Ἐπίσης ἀπατηλοὶ καὶ ἐπικίνδυνοι εἶναι καὶ οἱ ἄλλοι τρόποι τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὰς ψυχάς, οἱ γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα «πνευματισμός» ἢ «ὑπνωτισμός», ἢ ὅσα ἄλλα ὀνόματα χρησιμοποιοῦνται δι' ἐνεργείας καὶ φαινόμενα ποὺ ἔχουν κατὰ βάσιν τὸ αὐτὸ περιεχόμενον καὶ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Καὶ οἱ τρόποι αὗτοὶ εἶναι ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων γνωστοὶ ὡς μαντεία, νεκρομαντεία, ἐπερώτησις νεκρῶν καὶ εἴ τις ἄλλος. Τὸ ὅτι ἡ τότε πυθία ὠνομάσθη εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους «μέντιουμ», πρόσωπον δηλαδὴ μεσάζον διὰ τὰς δῆθεν ὑπερκοσμίους πληροφορίας· ἢ τὰ τότε μαντεῖα τείνουν νὰ παρουσιασθοῦν μὲ ἐπιστημονικὸν μανδύαν συγχρονισμένον καὶ νὰ ἐκπλήξουν ὡς νεωτέρα δῆθεν ἐπιστημονικὴ ἀνακάλυψις, δὲν ἔχει σημασίαν. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον ἢ περισσότερον χρόνον ἀποκαλύπτεται ἡ ματαιοπονία, ἀλλὰ καὶ ἡ οὐσιαστικὴ βλάβη τῶν εἰς τὰ μέσα αὐτὰ προσφευγόντων. Καὶ μένει πάντοτε κυρίαρχος ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀπ' ἀρχαιοτάτων ἐπίσης χρόνων ἐχαρακτήρισεν ὅλους τοὺς τρόπους

αὐτοὺς ἀπατηλοὺς καὶ ἐπιβλαβεῖς καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς πάντοτε πηγῆς τοῦ ψεύδους, ὑπὸ διάφορον ἐκάστοτε μορφήν, εἰσαγομένους: «Οὐχ εὗρεθήσεται ἐν σοί—παραγγέλλει ὁ Θεός—ἐγγαστριμύθος καὶ τερατοσκόπος, ἐπερωτῶν νεκρούς». Ἐγγαστριμύθους δὲ ἐννοεῖ τὰ λεγόμενα σήμερον «μέντιουμ». Καὶ προσθέτει: «Ἔστι γὰρ βδέλυγμα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου πᾶς ποιῶν ταῦτα». Ἄνθρωποι, «πλανῶντες καὶ πλανώμενοι», ὅπως τοὺς χαρακτηρίζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, προτρέπουν τὸν λαόν, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ προφήτου Ἡσαΐου: «ζητήσατε τοὺς ἐγγαστριμύθους καὶ τοὺς ἀπὸ γῆς φωνοῦντας, τοὺς κενολογοῦντας»· ἢ ὅπως λέγουν σήμερον: «πηγαίνετε εἰς τὸ μέντιουμ». Ἀλλ' ἐρωτᾷ ὁ προφήτης τὰ θύματα τῆς τοιαύτης πλάνης: «Τί ἐκζητοῦσι περὶ τῶν ζώντων τοὺς νεκρούς; Νόμον γὰρ εἰς βοήθειαν ἔδωκεν» (Ἠσ. 8. 9, 20). Μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς νόμον τέλειον, τὸν νόμον τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὸν νόμον τοῦτον δύνασαι νὰ λάβῃς πᾶσαν βοήθειαν, ἐπαρκῆ καὶ ἀσφαλῆ βοήθειαν, δι' ὅλα τὰ ζητήματα τῆς ζωῆς σου, καὶ δὴ διὰ τὸν πόνον σου, διὰ τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰς ψυχὰς τῶν προσφιλῶν. Διατί, λοιπόν, Χριστιανέ, ἀφίνεις τὴν δροσερὰν πηγὴν τῆς ἀληθείας καὶ πλανᾶσαι εἰς τὰ θολὰ καὶ ἀκάθαρτα νερά τοῦ ψεύδους, εἰς τὰ τέλματα τῆς πλάνης, εἰς τοὺς κενολογοῦντας ὅσα ἡ πλάνη, ἡ ἐκμετάλλευσις, ἡ ἀργυρολογία ἀπαιτεῖ;

Πίστευσε—καὶ δὲν θὰ μετανοήσῃς ποτὲ διὰ τὴν πίστιν σου ταύτην—εἰς ἐκεῖνον ποῦ διεκήρυξεν: «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ»!

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Πρόλογος	3

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Τὸ πρόβλημα τοῦ πόνου καὶ ἡ παιδεία Κυρίου.

1. Τὸ γενικὸν φαινόμενον τοῦ πόνου	5
2. Οἱ παρακλήτορες κακῶν καὶ ὁ Παράκλητος	8
3. Ἡ αἰτία τοῦ πόνου	12
4. Ὁ σκοπὸς τοῦ πόνου	16
5. Ὁ σκοπὸς τοῦ πόνου καὶ ὁ Ἰατρὸς	20
6. Ποικιλία μορφῶν καὶ σκοπῶν	23
7. Μεγαλύτερον ὕψος	31
8. «Παιδεία Κυρίου»	36
9. Πατρότης καὶ παιδεία	40
10. Ἀγάπη καὶ ἀγιότης ἐν τῇ παιδείᾳ Κυρίου	43
11. Ἡ σοφὴ παιδεία	46
12. Ἡ σύμμετρος παιδεία	51
13. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Πατρὸς	55
14. Στάσις ἀποδοχῆς	59
15. Ἡ τελεία ὑπομονή	63
16. Ἡ ἀξία τῆς ὑπομονῆς	67
17. Ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὑπομονῆς	71

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Θάνατος καὶ πένθος—Ἀνάστασις καὶ ζωή.

1. Τὰ πένθη τῶν προχριστιανικῶν λαῶν	76
2. Θάνατος—Ὑπνος!	80

	Σελίς
3. Ἀνάστασις καὶ ζωὴ	82
4. Ἡ ζωὴ τῶν ψυχῶν	89
5. Ἀνάστασις νεκρῶν	94
6. Ἡ σχέσις τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἡμῶν	97
7. Ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν	102
8. Ἡ ἀπαρχὴ καὶ ὁ θερισμὸς	107
9. Ἐπιτάφιος φιλοσοφία	113
10. Τὸ ἡρωϊκὸν ἀπέναντι τοῦ θανάτου φρόνημα	119
11. Ἐλεγχος τῶν εἰδωλολατρικῶς πενθούντων	123
12. Τὸ μέτρον	132
13. Ὁ μόνος Παράκλητος	135

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Σχέσις τῶν ἐπὶ γῆς πιστῶν πρὸς τὰς ψυχὰς τῶν ἐκδημησάντων.

1. Εἰδικαὶ ἡμέραι εἰς μνήμην ψυχῶν	142
2. Ἡ ἐν Χριστῷ ἐπικοινωνία	145
3. Κατάστασις ἀμετάβλητος	149
4. Ἡ ἐκ τῶν μνημοσύνων ὠφέλεια	152
5. Αἱ ἀμοιβαῖαι ὠφέλειαι	156
6. Ἡ πλήρης ἀσφάλεια	160
7. Ἀπόπειραι ἐπικοινωνίας ἀντιχριστιανικαὶ	161